

TPLA192BN7

2

శ్రీ

లలిత.

(నవల)

గ్రంథకర్త:

దేవమణి సత్యనాథన్,

మదరాసు.

లలిత.

ద్వితీయ ముద్రణము 5000 ప్రతులు.

బి. ఎన్. ప్రస్,

మదరాసు.

1927

వేమన గ్రంథాలయము,

తెలపూరు

[వెల 0—10—0.]

రిజిష్టరు కాపీరైట్]

కృతి సమర్పణము.

సీ॥ పసితనమ్మననుండి ♦ పరమవిద్యలనెల్ల
 ఘటియింపజేసిన ♦ ఘరులుగారె
 సమయోచితమ్మన ♦ సన్మార్గవృత్తిని
 నెలిమిమైగఱపిన ♦ హితులుగారె
 దివ్యాత్ము నేసుని ♦ భవ్యచారిత్రముల్
 కరముబోధించిన ♦ గురులుగారె
 అన్ని వేళలఁగడు ♦ నాదరమ్మన నన్ను
 బెంచిన హితకర ♦ ప్రియులుగారె

శాంతిదంపతులగుచుస్య ♦ చ్ఛందపదము
 నందితిరిగారె మీరుహా ♦ న్నమ్మ—డేవి'
 డనె డుతలిదండ్రు లసమవి ♦ ఖ్యాతయశులు
 గాననర్పింతునిక్కావ్య ♦ కన్యఁగొనుఁడు॥

PREFACE TO SECOND EDITION.

The reception accorded to the first issue of this novel has been very encouraging so much so that the writer was the happy recipient of many testimonials from eminent Telugu Pandits and others engaged in educational service, besides appreciative criticisms from many readers. In answer to repeated calls for a re-issue of the book, the writer was contemplating a second edition when the S. S. L. C. Board announced it as an A Group Telugu Text for the S. S. L. C. Examination of 1928.

Though the consideration of its adaptability as a school Text has necessitated certain eliminations and filling up of such gaps, yet the virgin purity, vividness and simplicity of style and the placid but forcible run of the impressive story remain uncontaminated.

Advantage has been taken to purge the text of a few inaccuracies ; and a higher standard in printing and in the entire get up of the book has also been aimed at.

Author.

ఉపోద్ఘాతము.

“లలిత” యను నీ కల్పిత గద్య గ్రంథమును రచించిన కవయిత్రి దేశమణియను స్త్రీరత్నము. ఈమె ధర్మవర పురవాస్తవ్యురాలు. హిందూక్రిష్టియన్ తెగలోఁ జేరినవనిత. దేశచరిత్రమునుండి యొకానొక విషయమును సంగ్రహించి పెంచి, వెద్దజేసి, కథనంతయు గల్పించి వ్రాయు నాచారమును వదిలి యీమె యాద్యంతము కల్పనము వలననేకథను బోషించెను. జాతిమతములను విమర్శించి చెప్పకున్నను కథాభాగము నందలి పాత్రములను వారి నివాసస్థానములనుఁబట్టి చూచిన నీపబంధవృక్షమునకు నాంద్రదేశ మాలవాలమని చెప్పకతప్పదు. హరిదాసు కథానాయకుడు, లలిత ప్రిథాననాయిక. లలితాకాంత సౌరదర్శమును, మౌర్యమును, హరిదాసునెడ నామెకైన శుద్ధప్రిణయమునుఁగూర్చి తటస్థించిన యంతరాయముల నెదిరించి నిలుచుటయం దామె కనపఱచిన యసమాన ధైర్యమును, స్వార్థత్యాగబుద్ధియు, భక్తి పరతయులోనగు గుణములు చక్కగాఁ బోషింపఁబడినవి. పరోపకారక్షీ, ధీర హృదయము, పరిశుద్ధప్రేమ, భావస్వాతంత్ర్యము లోనగు మహాగుణములతో హరిదాసు సర్వజనాశ్లాఘాపాత్రుఁడై విలసిల్లుచున్నాడు. వసంత జయంతులును, పిదప వామనజయంతులును, పెట్టిన కష్టములకై, యొకించుకయైన జంకక నిశ్చలమనంబున నిలిచి హరిదాసు నిష్కళంక ప్రవర్తనమున ధీరనాయక

త్వమును నిల్చుకొనుట యెంతయు సహజముగా వర్ణింపఁ
బడినది. సోమనాథుని పాత్రపోషణము చక్కగానున్నది.
ఇందు తాగుడును పెనుకూతము తొలుదొల్త నార్యకుటుంబ
ములలోనికి వచ్చుజాడలను, వచ్చి అది నెలకొను నూదిరియు
నెలకొని కావించు విపత్తులును, కావించి తుట్టతుదకు సంసా
రమునే భగ్నముగావించు సన్నాహమును సమగ్రముగా
వర్ణింపఁబడినవి. సోమనాథుఁడు లలితకు పెట్టిన కష్టములు
చదివిన ద్రాగుబోతు లెట్టిదౌర్మార్గ్యమునకైన వెనుదీయర
ని స్పష్టపఱచుచున్నది. గ్రంథముల వ్రాయుటకిది ప్రథమప్రయ
త్నమని గ్రంథకర్తయే చెప్పుచున్నది. హిందూకైస్తవప్రభ
వయు కాంతయు ననునంశము లిగ్రంథమునకు వన్నెను హెచ్చి
ంచుచున్నవి. విద్యనేర్చినదానికిఁ దోడును, గ్రంథరచనకుఁగూడ
గండఁగి యుత్సాహముతో నీపాత్రమును వ్రాసి యీవధూమణి
మామాడలములోని స్త్రీలకు మార్గదర్శియై యందఱి కృతజ్ఞ
తకుఁ బాత్రురాలగుచున్నది.

ఈ దేవమణి వధూఁటి యింకను విద్యనభివృద్ధి చేసికొని
సాఘికములైన నవలలను సనేకముల వ్రాసి తానుకీర్తినిగడిం
చుచు నాంధ్రభాషాసేవ చేయుచుండునుగాత.

కరుణామయుఁడగు నీశ్వరు డీమెకాయురారోగ్యైశ్వర్య
ముల ననుగ్రహించునుగాత.

కూరం నరసింహచార్యులు, బి. ఏ., బి. యల్.,
తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటు,
ప్రొద్దుటూరు.

51

1 ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం లలితా గ్రంథాలయం

మొదటి ప్రకరణము.

ప్రచండ మార్తాండుని ప్రతాపవడంగ నరుణకిరణము
 లయందలి యుడుకాటిపోపుచుండు సమయమునఁ బక్షి సంతతులు
 శ్రేణులుగట్టి తమతమ యిరవులం జేరవలయుననెడి యాతు
 రముత్తో వినువీధి నరుగుచుండెను. కాకములు కావు కావు మని
 యటచుచు నప్పుడే వచ్చి చెట్టుపైఁ గూర్చుండి విశ్రమింపఁ
 దొడఁగెను. ఘాకములు తామున్న నెలవులవీడి యెప్పుడేగు
 దుమాయని యవసరపడుచుండెను. కొందఱువృద్ధులు తాము
 పగలంతయుఁ బనిపాటల నలసినందున హాయిగోరి కమ్మ
 తెమ్మెరల కెదురుగా నడవఁజొచ్చిరి. బాలికాబాలకులు బల్ల
 యందుఁ దమయొజ్జలకడఁ మానసికపరి శ్రమమున
 నలసి యప్పుడ పాఠశాలలుమూయ బయటఁదిరిగి తమ
 యిష్టాను సారముగా నాటపాటలఁ గడపఁ దమహితులం
 గలసికొని బాటలవెంబడిఁ బరువిడసాగిరి. పుష్పసార భముల
 నాకర్షించి గంధవహుఁ డల్లనల్లన వీచుచుండ వ్రేళ్ల గ్రముల
 యందలి చిగురుజొంపములు చలించుచు నూతన కాంతుల
 విరాజిల్లుచుండెను.

ఇట్టి సంపద కాకరమగుటచే సమస్తజీవహృదయ భావోదయంబులకును సాంద్య రాగసమయమునకు నెద్దియో సంబంధమున్నదనియే తోచకమానదు. కాన సకలప్రాణులకు సంతసం బాదవింప సాంధ్యమమే తగుసమయంబనుట సుప్రసిద్ధము.

ఇట్టి సమయంబునఁ బదియేడుల యీడుగల యొక బాలిక పురపరిసరంబున నున్న నుద్యానవన సమతలమందలి యొక వేదికపై నిలుచుండి, “ఇదే నేఁగన్నులఁ గట్టుగొనుచున్నాను. మీ రేర్పటచుకొన్న సంకేతస్థలములందు మీరు దాఁగనగు. ఒక్క మాట మాత్రము మీకు నెక్కి వక్కాణించుచున్నాను. కంటకయతంబులగు నికుంజస్రంజములందు మీరిణఁగిన కుసమకోమలమాలగు మీ మేనులకు బాధకరముగనుండును. కానఁజెట్ల చాటులందును, తాతయిటువలయందును దాఁగిన యనువు. నేనాడినమాటలన్నియు మన మాడెడియాట కనుబంధముగ నుండవలెను. అటుగకున్న నే నీయాట నాడనెట్ల ” నన నందొక బాలుఁడు “నీవే కన్నులఁ గట్టుకొన స్వతంత్రపు కావ” నెను. “అటువిషయములం దీమె మాట లంగికారములేగాని పద్ధతుల ననుసరింపక యిష్టానుసారముగ వర్తించిన మాయాటయందుఁ నినుఁ జేర్పఁమని ద్వితీయుండనెను. ఆ సమతలమందనేక బాలికాబాలకు లీయాటయందు భాగమునుగొన నాసతోనుండ్రి. కాని యా మువ్వరి ముఖచిహ్నములఁగాంచినచో, వారలేక గర్భవాసులని వెల్లడియగును. వారియం దగ్గజుఁ డాటకంతయు నగ్గగణ్యుడైయుం

డంగోరి వారందరితో “ ఈ యాటయందు నేదల్లిగానుండెద. మీరందఱు చాలుగా నిలుచుండుడు” అనెను. అందఱు స్త్రీలు నచ్చిరి, క్రీడాకర్తయైన ప్రథముడు తన రెండు హస్తములందలి తర్జనీలనడుమ నొక పస్తువును దాచినా వ్రేళ్లందఱు పట్టుకొనుడనెను. ఒకడు బొటనవ్రేలు, మఱియొకడు చూపుడు వ్రేలు, నింకొకడు నడిమివ్రేలు, బాలికమాత్రము తర్జనీ వ్రేలొకడు చిటికెనవ్రేలు నింకనువారి వాకిషమైనటుల నా బాలుని యంగస్పర్శముఁగావించియుండిరి. దొంగఁగ నుండునలెనని యాసించియుండిన బాలికయె దొంగయని నిరూపించుచు ప్రథముడు తన తర్జనుల నడుమదాచిన గుఱుతు నందఱును జూపెను. అందఱును జప్పటలు చఱచుచు నవ్వసాగిరి. “ తల్లి బాలుడు 'రమ్ము! నీ కోరిక' యీడేతినది. ఇప్పుడు కన్నులు గట్టెద” ననెను. బాలిక విషణ్ణవవిదనయై వేదికపైఁ గూర్చుండెను. బాలిక కన్నులు మూయఁబడెను. తక్కిన వారందఱు నింతకుమున్నె రహస్యస్థలములను జూచుకొని యుండిరి. వారిపుడు వేర్వేరు త్రోవలననుసరించిపోయి దాఁగుకొని యింకఁ గన్నులు విడువమని సంబోధించిరి. ప్రథముడు నయనములపైని జేతులను దీసెను. బాలిక ప్రత్యక్షమున నేరును లేకుండుటఁగాంచి, వారిని వెదక నారంభించెను.

పాపము ! బాలిక నడచుచున్నది. అందందా వెదకుచున్నది. చెట్లచాయలఁ బరికించుచున్నది. పొదలఁదారుచున్నది.* నిక్కి-చూచుచున్నది. విసుగుఁజూపుచున్నది. వెతనుజెందుచున్నది. కస్తీఁగనుచున్నది. ఆయాసమున నిట్టూర్పు విడుచు

చున్నది. చెక్కులయందుఁ బాడమిన లేజేమటను బైటచెఱు
 గుచేడుచుచుకొనుచున్నది. మరల వెనుదిరుగుచున్నది. వారె
 దున్నవారని తల్లిబాలు నగుగుచున్నది. బతిమాలుచున్నది.
 కాని వాఁడుచెప్పఁడెయ్యె. మరల వెదుకఁబోవుచున్నది. ఏమొ
 నర్చిననేమి! ఎంతతిరిగిననేమి! ఎచట వెదకిననేమి! విఫలమనోరథ
 యొసది. ఎవ్వరు నాబాలిక కంటఁబడలేదు. వారెం దరిగిరో!
 బాలిక నలయింపనెంచి, మోసమున ముంపనెంచి, తమచాక
 చక్యమును జూపనెంచి, వారందలి యొకవనమునఁ జేరియుండిరి.
 బాలిక వెదుకుచునే యుండెను. తక్కినవారలలోఁ గొందఱు
 సరసిచెంతను, నెక్కుడు విటపిచాయను, నీంకొక్కఁడు శాఖల
 మధ్యను దాఁగియుండిరి. ఒక బాలిక ప్రష్టాపచయ మొనర్చుచుం
 డెను. మఱియొక బాల పక్వఫలముల నారగించుచుండెను.
 వేఱొక బాల యుద్యానవన రామణీయకమును గాంచుచుండెను.
 వేళయతిక్రమించుచుండ నరుణదిగ్భామినికి వాసప్రండతిప్రీతి
 నంపిన కెంప్రపూబంతియనంగ నపరత్నిశైలాంత రమ్యహర్మ్యత
 లాగ్రింబుల కద్వితమగు దర్పణంబనంగ నభోసుందరి సుగుణ
 రత్నాకరుని శుభముగోరి మేలిరతనాలుగూర్చిపట్టితిప్రేడు
 పల్లెరమోయన నర్కుండపరశైలంబునఁ గ్రుంకెను. సూర్యుండ
 రుగ సమయాంగన యల్కవహించి నీలాంబరముధరించెనోయన
 కాఱుచీకటులు నలుదెసలం గ్రొవ్వును. రేకాంత చంద్రాగమ
 మునునిరీక్షించుచుండెను. బాలిక వనతలమువంక రాదయ్యెను.
 చీకటులు గ్రమ్మునను భయమందఱకు దోచుచుండెను.
 వారాయారామమును వీడిరి. తల్లిబాలునియంటుదమనిపోయిరి!

పోయిన నేమి ! బాలిక వారికిఁ గనబడదయ్యె. అయ్యో !
ఎందరిగినదో.

రెండవ ప్రకరణము

ఆంద్రరాజ్యమున కీశాన్యమూలనుండఁనది కళింగరాజ్యము. మన్యసీమ కళింగరాజ్యమునం దొకభాగము. విజయనగరము మన్యసీమలోనిది. అనాగరకుల కాటపట్టగు నీలిజయనగరము కొన్ని సంవత్సరములక్రిందటనే, మాంగ్లేయపాలనాధికారమునకుఁగొనె యిప్పుడు త్తర సర్కారులని పిలువఁబడు మండలములోని, గోదావరీ మండలమునకుఁ త్తరముననొక జమీనుగానుండునదే. ఈ విజయనగరపు జమీందారికి ముఖ్యపట్టణము విజయనగరము. ఆంగ్లేయపాలనమునకు లోబడని కాలమం దీవిజయనగరము, కర్కశపాషాణాబుల కాకరంబగు కొండల చేతను, కంటకావృతంబులగు జాంగల ప్రదేశంబుల చేతను, నగాధములగు లోయలచేతను నిండి మోటుజాతులగు ఖాండులు, కోమలు, సఫరులు, ధగ్గులు మున్నగు నాటవిక జాతికి స్థానమైయుండెను.

రాజ్య మాంగ్లేయులపాలఁబడినను దిన దినమునకు నాగరకత లెక్కుడైనను, నీయాటవికుల దుండగములు మాత్రము, నానాటికి, తక్కువగాక మిక్కుటంబు లగుచుండెను.

ప్రభుత్వమువారు వీరి దుండగముల నడంప నెన్నియో ప్రియ
త్తిములు చేయుచుండిరని దేశచరిత్రములు నానాముఖముల
నేటికిని ఘోషించుచున్నవి. వీరిదాడి దొలగించి, ప్రజారక్ష
ణము సేయఁగోరి, యాంగ్ల ప్రభుత్వమువారు రక్షకభటవర్గ
ముఁ నెడఁతెగక, యీమన్యసీమయందందుఁ గాపుదలగా నిల్పి
యుండెడివారు. అట్టి రక్షక భటవర్గమునందు సోమనాథు డున్న
తోవ్యోగియని చెప్పుట సిగ్గుచేటు. ఇతఁడు చామనచాయఁగల
యోబదేండ్ల మనుష్యుడయ్యను దేహదారుధ్యముఁగలిగి శైలమ
ర్దన సహాయమునఁ దలవెండుకలును, పుస్తీలును, తెలుపు
చూపకుండుటచేత నడివయసునువానివలెఁగా నించుచుండెను.

ఈతఁడు మధుపాన మత్తుఁడు. వేతనముకన్న వెచ్చము.
లభికముగా నొండుటంబట్టి యాతఁడు బీదల కొంపలఁగూల్చి
యు, ప్రజల బెదరించియు, లంచములఁ గొనియు, వందల
కొలది ద్రవ్యమును గ్రహించుచుండెడివాఁడు.

తన యాజ్ఞితమునఁ గొంతమాత్ర మతికష్టముతోఁ
గుట్టుబపోషణార్థము వ్యయముచేసి, యాతఁడు మిగత ద్రవ్య
ముతో దానాదినదేయాట పాడినదేపాటగాదుర్యయముఁయచు
జేచునునతి విలాసముగా గాలముఁ గడుపుచుండెను. ఈవిఠో
దపురుషుఁడుపౌరలక్ష్మిగాక మన్యసీమయందలి యాటవికులకు
గూడగుండెఁగాలమైయుండెనని పాఠకులకు వేఱుగాఁజెప్పనవ
సరములేదు.

అక్కలమునఁ బెక్కుమందికి విద్యరానందున నీ తఁడు నాగరకుల నందఱ లోఁబఱచుకొని తన యిచ్చమేరకు నధికారము సాగంచుటచే నాతని గౌరవమునకు నించుకేని కొఱతలేకుండెను. పుస్తకలయన్నిట వన్నెగన్న రోజాపుష్పములు ముండ్లచెట్లఁ బుష్పించినరీతి. నితనికి గుణవంతులగు నిరువురు పుత్రులును నిరువురుఁ బుత్రికలును గలిగిరి కడచిన ప్రకరణము నందఁ జదువరు లెఱిగిన విశాల సమతలమందలి వినోదగోషి నుండిన యాబాలికా బాలకు లీమహానుభావుని బిడ్డలే.

పిల్లలింకను గృహమునకు రానందున నొక పరిచారిక వారిని బిలువ నావనస్థలి కభిముఖుడై వచ్చుచు దూరమందొక పొదచాటునఁ బడియుండిన బాలికఁగాంచి “ఇదిగో! నూలలిత! ఏలకో క్రిందఁబడి పొరలుచున్నది! సహోదరులెందరిగిరో ‘దైవమా! లలితకేమి కీడుమూడెనో’” యని యనుకొనుచు సత్వరముగ నామెనుడాసి లలితా! లలితా! యని పిలుచుచు “అయ్యో! ఎంతపిలిచిననుబలుకదు, తట్టినగదలదు, కన్నుల దెఱచి చూడదు, నోటచొంగలు గ్రక్కుచున్నది. దేహముంతయుఁ జెమ్మట గ్రమ్మియున్నది. ముఖవికాస మంతరించినది. కట్టా! ఇందెవ్వరును లేరైరి. ఇంకఁ జేయవలసినదేమి?” యని వాపోవఁ జొచ్చెను.

ఈమె సోమనాథుని కడఁగొట్టుకూఁతురు. దాగుడుమూతలందు బాలికా బాలకుల వెదుక బోయిన యాబాలికయే

యీలలిత, పరిచారిక రోదన మింతకుమున్నె లలిత నారయుచుండిన సహచరుల చెవికందెను. వారందరిగిరి.

ప్రథము—మా లలిత కేమి?

పరిచారిక—ఏమో నాయన! నాకేమి తెలియును? చీకటి పడినను మిరింటికి రానందున, వెదుకవచ్చి యిందీమెనీదృష్టిలో జూచుచున్నాను.

ద్వితీ—అయిన మాంలలిత మాటాడదా?

పరి—అన్నా ! మతిబోయినది. మాటాడదు.

ద్వితీ—అట్లయిన గతియేమి?

పరి—నాకేమియు దోపకున్నది.

బాలికాబాలకు లామెచుట్టును మూగియుండిరి. పరిచారికతోడలలితకుం దలగడగానుండెను. లలితయన్నలుదిక్కుతోచమి చుట్టుచున్న బాలురను దూరముగా నిలుపుడని సంజ్ఞలుచేయుచుండిరి. పరిచారిక లలితదేహమంతయుబరికించుచుండెను. లలిత పాదమందొకగాయ మామెకంటబడెను. ఆగాయమునుండి ధారలు ధారలుగా రక్తము స్రవించుట నామె కనుగొనెను. అనుమానించెను. పార్శ్వభూమిని దిలకించెను. అదియుంతయు నైకతస్థలిగానుండెను. ఆయిసుకయందలి జాడలవలన నామెకేదియో సందేహ మొదలెను. ఎట్టయెదుట నొకపొదరిల్లుండినది. ఆమె తన వీక్షణమొకపరి నాపొదపై బఱపెను. ఆదొక చెడుపు ర్వామెకంటబడ నిట్లనెను.

“నాయనలారా! మనలలిత సర్పద్రష్టయయినది. ఈమెనింటేకి
గొనిపోవుట యవసరము” అని యాబాలికను భుజముపైకెత్తు
కొని పరిచారిక గృహమునకేగెను.

అందఱును దలకొకరీతిగా నాయపాయమునుగూర్చి
విలపించుచు నామెను వెంబడించిరి. లలిత చాలనుమమారి.
ఆమెకిప్పుడు తటస్థించిన యాపద పాణాపాయకరమైనది. గృహం
గణమునఁ గూర్చుండిన సోమనాథుఁడు పరిచారికనుగాంచి
“ఏమి ఏమి! లలితకేమి సంభవించె”నని ప్రశ్నించెను. లలిత
సర్పద్రష్టయైనదని పరిచారిక చెప్పెను. ఈవార్తవిని గృహము
దున్న లలితతల్లి ఎదబాదుకొనుచు “కుమారీ! కుమారీ! నా
కట్టెవంట లేకుండ నీవేలయందరిగితివి? నాగతియేమి! ఇకనే
నెవ్వరింబిలుతును. తల్లీ నాకడుపు గాల్పజూతువా” యని
విలపించుచు తటాలునవచ్చి యాబాలికనుకొనెను.

ఇంతలో సోమనాథుని చేబంకబడిన మనుష్యులువైద్య
నీతోనింటఁబ్రవేశించిరి. వైద్యుఁడా బాలికను బరీక్షించి శయ్యా
పార్శ్వముననుండిన యామె తల్లిదండ్రులకు ధైర్యముచెప్పి
శైత్యము మించినందున నుష్ణముగలుగువఱకు నీయాపదముచే
కాలుసేతులు మర్దనముసేయుడని యిచ్చి యతిజాగరూకతతో
బద్ధునైదునిమిషములకొకసారి యాబాలికచే మందునుగుడునఁ
జేయుచుండెను. ఇన్ని శైత్యోపచారములు చేయుచుండినను
బాలికకింకను స్పృహరాలేదు. తుదకా బాలికగతి యేమగునో!

మూడవ ప్రకరణము.

“అదోందసీ! కాళెమ్మగుడి” యని యొకడనెను. “గల
గలమని గంటల్లాడిచ్చుచుండారసీ” యని మఱొకడనెను.
“బిరబిరపదందసీ! యని వేఱొకడనెను. “ఆనాకొండె పోలీసు
పెద్దోనెన్న డెసేమసీ” యని వారిలో నింకొకడనెను. వీరిలోఁ
గడపటితూరి మాటాడినవాఁడు గుంపునకింతకును నాయకుఁడు
గాఁబాలు. వీరందఱిట్లుచుకొనుచు మన్యసీమ లోయఁబడిపోవు
చుండిరి. చూచుటకు వీ రాటవికులనలెఁ గాన్పించుచుండుట
ంబట్టియు, వీరి వేష భాషలను బట్టియును జూపఱకు వీరుభిల్లుల
వలెనుండిరి.

తమ హస్తములందుండిన చంద్రదాయుధములు, గండ్ర
గొడ్డొడ్లు, బల్లెములు, బాంకులు, మున్నగు నాయుధములఁ
గాంచిన సామాన్యులగు మానవుల గుండెలవియవలసినదేకాని
జనసంచారమున కనువుగాని తోవల వీరు నడచుచుండుట
చేతను, జండికకు బలినియ్య మేటిపాట్లను తీమవెంటఁగొని
కొలికాలయమున కరుగుచుండుటవలనను యధ్వగులు భీతిఁ
బొందుచుండిరి.

దేవతా పూజారంభ సారంభముం జూటు వాద్య

ఘోషంబు లతిశయించుకొలది, పదగమన మతీశయించు
 చుండెను. వీరశంఖారావమును, దుందుభిమోతయును విని
 వీరింకను నుత్సాహమునఁ బరుగిడనారంభించిరి. వీరికిని నాల
 యమునకును దూర మొక్కమైలు మాత్ర ముండెను.
 మహేంద్రగిరిపైనున్న గుడి యంతయెత్తెనదికాదుగాని యది
 యత్యున్నత శిఖరాగ్రముల చెంతగట్టఁబడియుండుటచే మిక్కిలి
 యెత్తుగాఁ గన్పట్టుచుండెను. ముఖమండపమంత విశాలమైనది
 కాదుగాని యిరుపార్శ్వముల యందును వృక్ష శ్రేణు
 లతిశయించుటచే వేనవేలుగా నచటికరుగు యాత్రికులకు నిలు
 చుట కనుకూలముఁగ నుండెను. ఆమడలకొలది దూరమున
 కా యాలయము గోచరమగుచుండెడిదే గాని చుట్టునున్న
 ప్రాకారములచే మహద్వారమునుండియే వీక్షించుటకనువగుట
 నందలిగర్భగుడి మైలుదూరమునకు మాత్రమే కాన్పించు
 చుండెను.

చదువరీ! ఈవర్ణన మహేంద్రగిరి కించుకేనియు శోభ
 నిచ్చుటలేదు. నీవెంత చదివినను నీకానందము తోచుటలేదు.
 నీవు మనోవేగమున నొక్కగంతువైచి, మహేంద్రగిరి కాళికా
 లయమునుజేర మమ్మనుసరింపుము. సుస్థిరుండవై నీమనోనేత్ర
 మును విప్పి యాజగదంబను గన్నులార వీక్షింపుము. అదిగో!
 సాయంకాల సమయరాగ సదృశమై యరవిందమున కెనయై
 పోలుపారు వనదవమండలము, నిండుకలువలహాసించు నేత్రద్య
 యమునుండి వెలువడు నాతీవ్రవీక్షణములు సింహ మధ్యము

నధిక్షేపించెడు నీమమధ్యము. ఇంతయేగాక యమూల్య
 వస్త్రభూషణాద్యలంకారసమేత మాణిక్య కీరీటసముజ్జ్వల
 వజ్రతాటంక కర్ణయుగళసుశోభిత వైఘ్నేశ్వర్య స్థగిత వడ్డో
 బంధతనుమధ్య. రత్నకంక.ణాలంకృత పుష్యరాగాంచి కనకాభ
 రణ నాసికావిభ్రాజమాన వారణాసీ పీతాంబరాచ్ఛాదిత కా
 శేయకంచుకాభిశోభిత. అదిగో ! నొసటియందలి కస్తూరి తిల
 కము, భూమధ్యమందలి కుంకుమ రేఖ. ఆదెసజూడుము, నమ
 స్కరింపుడు పార్ధింపుడు, అభీష్టమును గోరికొనుడు
 ఆశీర్వాదింపుమని వేడుకొనుడు వరప్రసాదమను గ్రహిం
 పుమని యడుగుకొనుడు. ఉత్తరదేశమున కీమో కాళి
 కేశ్వరి, మధ్యదేశమునకు దేశమాత, దక్షిణదేశమునకు
 చామండేశ్వరి, పశ్చిమమునకు మాయాస్వరూపిణి, తూర్పు
 సీమకు సుగలమ్మ, భూదేవులకు లలితాంబిక, రాజచంద్రుల
 కు శక్తిస్వరూపిణి, వైశ్యకోటికి కన్యకాంబిక, శూద్రులకు
 దుర్గమ్మ, బిల్లులకు మారెమ్మ. అదిగో ! బిల్లులతిత్వరితముగ
 నరుడొచ్చుచున్నారు. దేవికిననుస్కరించిరి. చాలప్రోద్ధున్నందున
 గాబోలు వెడలిపోయిరి. అంతయేగాదు మరలవారర్థరా
 త్రంబున మేటిపాతెళ్లగొనివచ్చి యామెకు బలిసమర్పించి
 వాణినారి మనోభీష్టముల నెరవేర్చయతిభక్తితో ననుస్కరించి
 స్వగృహం బులకరిగిరి.

ఈనిర్జన ప్రదేశంబున నీదేవి కీభూషణములెట్లు లభించెనని పాఠకులూహింపవచ్చును. ఇది పురాతనమైన యాలయముగాన, వారిపెద్దలనాటినుండి యపహరింపబడిన సోత్తులేయవి. నారపహరించి నప్పుడంతయును దేవికిఁ గానుక లర్పించుట వాడుకగాన నివి మూటికార్తై నేటికివేల కఠిన్యయించినవి.

నాలుగవ ప్రకరణము

పూర్వపు విజయనగర రాజ్యములోనివి బల్లారి, కర్నూలు, కడప, అనంతపుర మండలములు. ఇవి విజయనగర సంస్థానాధీశుల వశమందుండి రామరాజు విజయనగరరాజ్యమును గోల్పోయినపుడు, బహమనీ సుల్తానుల పాలనమునకుఁబోయె, గోల్కొండ నవాబు వశమునకు వచ్చెను. నాటగోలె పారంపర్యముగా హైదరబాదు నవాబులే వీనిని బాలించుచువచ్చిరి. కొంతకాలమైనతరువాత టిప్పు సుల్తాను వీనిని దనవశము చేసికొనెను గాని, యాతని ప్రతిభచాలకాల మందు నిలువనందున తిరుగనవి హైదర బాదునకే చేరిపోయెను. నిజామును బిరుదమందినహైదర బాదునబాబు రక్షణార్థమై యొంగలరాజులు రక్షకసేనను సెకందరాబాదునం దుంచిరి. ఆరాణువయొక్క

వెచ్చములకై యీనాలుగు జిల్లాలును నైజా మాంగ్లేయులకు
దత్తముచేసెను. అప్పటినుండి యవి దత్తమండలములని పిలువ
బడుచున్నవి. ఈమండలముల కెల్లను నాయకమణి బల్లారి
మండలము. దీనిలోని సుప్రసిద్ధమగు షట్టిణమే కమలాపురము.
ఈకమలాపురమందలి రమేశునకు హరిదాసుండనెడి కుమా
రుడు గలడు. ఇతడు కళింగరాజ్యములోనిదైన శ్రీకాకుళము
నందలి యొక కళాశాలయం దాంగ్లవిద్యాపఠన మొనర్చుచుం
డెను. రమేశుడు ద్రవ్యవంతుడుమాత్రముగాక త్యాగియనియు,
బేరెన్నికఁగాంచి యుండెను. ఇతని సుగుణములే హరిదాసు
నందు ప్రతిఫలించుచుండెను “సింగముకడుపున మృగశాబక
ము జనింపదుకదా.”

హరిదాసు స్రవతనస్సరమున నెండకాలపు సెలవులందుఁ
డనబాధు మిత్రాదులను జూడ గమలాపురమున కేగుచుండెడి
వాడు సెలవులగుట కానాటి వేకువను కుక్కుటములు
“కొక్కురుకో” యని కూయుచుండ తూర్పుదిక్కున మినుకు
మినుకునని వేగుచుక్క ప్రకాశించుచుండ హరిదాసుఁ డొ
కసేవకునితో నెడ్లబండియందుఁ గమలాపుర ప్రయాణము
చేయసాగెను. ఇతనివయ సురువదేడ్లకు మించదు. వానివిశాల
నేత్రములును, తిలపుష్పమున కీడగు నాసికయును నిగనిగమెఱ
యుకుసులును బంగారుమేనిచాయయునాతఁడందముగలఁనాడని
చెప్పకయే చెప్పుచున్నవి. అతఁడు వానిమేనున కెనయగునట్లు
మోకాలివఱకువ్రేలాడు తెల్లని “యంగరఖా” దొడిగికొని

యుండెను. శిరమున ధరించిన పసిండిపట్టుచమ్మ యూతని మూపుపై నెమలి పించమువలె వ్రేలాడుచుండెను. వారీలాగు ప్రయాణము సేయుచు మట్టమధ్యాహ్నమున నొక యరణ్యమును బ్రవేశించిరి. అయ్యది దట్టముగా వల్లుకొనిన తీగలచేతను వృక్షవాటికలచేతను నిండినదిగుటచే మట్టమధ్యాహ్నమైనను సూర్యుని తీక్షణమైనకిరణములు లోనికి జొరవీలులేకుండెను. ఏచాయ వీక్షించినను జూపఱకు భీతికలుగఁ జేయు వల్మీకములు తాళవృంతములవలెఁ బెరిగియుండెను. ఏవైపు జూచినను ముండ్లతుప్పలు గ్రిక్కిరిసి క్రూరమృగ భీకరధ్వనులకాకరమై యుండెను. మనబాటసారులు సూర్యాతపమునకు దాళఁజాలక యా యరణ్యమునందొక పెద్ద వటవృక్షము క్రింద విడిసిరి. సేవకుఁడు పచనాదికృత్యములు దీర్ప హరిదాసుభుజించి, యచ్చటనే సేవకునిచే నమర్పఁబడిన శయ్యపై బరుండి, యాయాసపు బడలికల నడఁచుకొనుచుండెను.

అత్తరుణమున నెచ్చటనుండియో యొక స్త్రీరోదన మాతని కర్ణపుటంబులఁ దటాలునఁ బడెను. అఱఁడదరిపడి లేచి కూర్చుండి యారోదనమునిక్కమో కాదోయని మొదట సంశయించెనుగాని యా సందేహ మెంతో సేపాతని హృదయమున నిలువలేదు. అతిజాగరూకతతో నతడాధ్వని విని యది యేప్రక్కనుండి వచ్చుచుండెనో యాదిశకు ఖడ్గపాణియై పరువిడసాగెను.

ఇట్లా¹డు నెమకుచు బోవుచుండనొక పెద్దవృత్త ముక్రింద నలుగు రాటవికులు పదునాలుగేండ్ల వయస్సుగల యొక బాలికను కాలుసేతులుబంధించుచుండుటగాంచెను. “ఓరీ దురాత్మలారా! బాలికను జెఱగొందురా! తాళుడుతాళుడు, ఇదే!వచ్చితి” నని కేకలిడుచునతడువానిని సమీపించెను. వారాతని గాంచి తలకొక దిక్కునకు బాటిపోయిరి. అప్పుడా బాలికకును హరిదాసునకును నీగ్రింది సంభాషణము జరిగెను.

బా—(భయంబున వడకుచు)అయ్యా మీరునన్నీమహా పద్రవమునుండి తప్పించి ప్రాణదానమొసగినమహానుభావులు. మీరెవరు?

హ—అమ్మా నేను శ్రీకాకుళము నందలి యొకకళాశాల విద్యార్థిని. వేసవి సెలవులయినందున బంధువర్గమును జూచుటకై గమలాపురమున కేగుచున్నాను. అమ్మా నీతల్లిదండ్రులెవరు? నీపేరేమి?

బా—తండ్రి సోమనాథుడు, తల్లి సుశీల.

హ—నీ యూరెయ్యది?

బా—విజయనగరము.

హ—తండ్రి యుద్యోగము?

బా—రక్షకభటవర్గమునం దున్నతోద్యోగము.

హ—నీవిచట కెట్లువచ్చితివి?

బా—మాతండ్రి యింటలేమింజూచి యర్ధరాత్రంబున.

గాఢనిద్రాపరవశ నైయుండిన నన్నా కస్మికముగా నీయా టవికు లిటుదెచ్చిరి.

హా—వీండ్లెవరు?

బా—ఈయడవియందుఁ గుమ్మరు భిల్లులు.

హా—అమ్మ ! భిల్లులని పేర్కొంటివే? వారునీకుఁదెలి సినవారా?

బా—వారు నూతండ్రి నెఱిఁగియున్నట్లు వారిసంభాషణ ములు సూచించుచున్నవి.

హా—నిన్నుఁ దెచ్చుటవలన వారి కేమిలాభము?

బా—వారిదుండగముల నివాంపమాతండ్రి యెన్నియో ప్రయత్నములఁ జేయుచున్నాఁడు' అందువలనవారు చౌర్యార్థ మరుగ వీలులేకున్నది. అందుచేత మానాయనమీఁదఁ బగ సాధింప నెంచి కాళికాదేవికి నన్ను బలిగా నర్పింపవలెననియు, వారనుక్తానుచుండిరి.

హా—(స్వగతము) ఈకన్యజూడఁజాల సౌందర్యవతిగా నున్నది. అహ! ఏమి! సువర్ణకాంతిని హాసించు నీమేనిసౌందర్య ము, కలువలనుగేరు నీవాలుగన్నల యందము, తామరతూఁ డుల కెనయగు నీమృనుపాణుల మార్దవము, బిలమును హాసిం చు నీసుందరాస్యము, నేనిదివఱకుఁ గాంచినకన్యలలో నీమె నామానమునాకర్షించినది. ఈవరప్రణామ విడువజాలను. ఇట్లని

మనంబున దలచుచు “అమ్మా! నిర్భయంబుగ నీగృహముఁ జేర్చెదను. నావెంటవచ్చుట కేమేని సందేహమా?”

బా—ఈమర్గమారణ్యమున నాత్మరక్షకులగు మీకన్న నాకింకెవరుదిక్కు?

హ—అట్లయిన నావెంటరమ్ము.

వారిట్లు దారినడుచుచుండిరి. కొంతదూరమరిగిన పిదపఁ గొందఱునునుచ్చులు వీరికి గోచరమయ్యె. ఆబాలిక వారిని గనుఁగొని “అల్లదిగో! మాతండ్రి సేవకు లిటువచ్చుచున్నారు.”

హ—వారిని నీవు గుర్తించితివా?

బా—చిన్ననాటనుండియు నన్నెత్తియాడించిన వారలను నేనెఱుఁగనా?

హ—నే నవసరముగాఁ బోవలసినపనియు , డెను. వీరిరాక నాకెంతయో యానందముఁ గలుగఁజేయుచున్నది. వీరు రాని యెడ నాపనికభ్యంతరము గలిగియుండును.

సేవకులు—అల్లదే మధయమ్మాయి! మరపువ్యావశమున మనకు దొరకినది. మాన శ్రమయంతయుఁ దీరిపోయినది.

హ—మీరెవరు?

సే—మే మీ బాలిక నారయుటకై మాయజమానుఁడగు సోమనాథునిచేఁ బాపఁబడితిమి. ఈమె యాతనిక్రూరుగు

లలిత. వెదుక్కబోయిన తీరగె కాళ్లదగిలినట్లు మీరే మా కెదుగెతిరి.

హా—(ఆమెవైపుజూచుచు) వీరివెంటబోవ నీకేమైన ఘంశయమా?

ల—ఒక్కటిమాత్రము.

హా—ఏది ?

ల—“మిమ్మెడబాయగలిగినది” అని యాబాలికసంకోచ వదనయై వినయపూర్వకముగా విన్నవించుకొనెను. అదేలాకో కాని హరిదాసుని మోముదమ్మి వికసించెను. ఒక్కసారి యా తండా బాలిక మోమునుజూచెను. ఆమె యవనతవదనయైకాలి బొటన వ్రేలిచే నేలరాయుచుండెను. హరిదాసుడ డామెతో నిట్లనెను. “ఏనుగు నీవెంటవచ్చుటయే నీకోర్కెయా?”

బా—నాకోర్కె దీర్చుట కిష్టమైనచో సేధన్యనే.

హా—సేవకులు రానిచో నది నాకు విషుననిధర్మమై యుండెను. ఇప్పుడు నామానసము స్వస్థపడి స్వవిషయములకైకమలాపురమునకేగ పోకులాడుచున్నది. కాన నాయెడఁబాటు నించుక సైరింపుము.

జన్మని వాలారూఁజూపులు హరిదాసునిపైఁ బ్రసరింపఁజొచ్చెను. ఆమె వదనముండలము ముదఁగఁగసచంద్రికలచేఁ జిదులుద్రొక్కుచుండెను. తదేకధ్యానమున హరిదాసు నిర్విణ్ణుడడయ్యెను ఇరుప్రరిజూపు లేకీభవించినవి. ఆచూపులందుఁ బ్రే

మొకరస మట్టిపడుచుండెని చెప్పుట యతిశయోక్తికాదు..
మరల నాబాలికియిట్లనెను. “ప్రాణభిక్ష నిడియిరిగాన నాస్వగ్ర
మునకేతెంచి, జననీజనకుల యాశీర్వాదమును మదీయాతిభ్య
మును బొందుదురని నమ్మియుంటిని.”

హా—సేవకులు నాకెఱుఱాయరణ్యమైన వేచియున్నారు..
ఇప్పుడు నేనేతెంచిన నాపనికభ్యంతరము గలుగును. మఱియొక
సారి వచ్చెదను.

కరుణాకటాక్షముల నామెనుజూచుచు దొలుతనే నేను
నీనామమును వినగోరితిని. దానినీవు చెప్పవైతివి. ఇప్పుడైనఁ
జెప్పి నన్నుగృతాన్ధుని గావింపుము.

బా—నాపేరు లలిత.

హా—ఏలలిత?

బా—సోమనాథుని తనయ.

లలితా! నీవు సోమనాథుని తనయవా? తత్తణమే హరి
దాసుశున సవశమైయెను. రక్తనాళములం దుష్టముప్పొంగఁ
జొచ్చెను. ఇట్టిదని నిర్దేశింపరాని యొక భావోద్రేకముచే నాత
నినోట మాటరాక నాలుక తడఁబడఁజొచ్చెను. గద్గద కంఠము
తో “నీవు నామేనమామతనయవగు లలితవా” అనెను.

బా—మీరెవరు?

హా—నేను మీతండ్రి సోదరికుమారుడ. హరిదాసుడ.
నీ యయిదేండ్లప్రాయమునాడు నిన్ను గాంచియుండుటచే,
నానవాలు పట్టజాలకపోతిని.

చిరకాలసమాగమమున కానంద పరవశులై యున్న యాయురువురు చిత్రంపబడిన ప్రతిమలవలె నట్టే నిలువబడి పోయిరి. ఆనందముచే దన్నములైయున్న యాయువతీయువ కులఁగాంచుచు నాసేవకులును నానందాంబుధి మునిఁగియుండిరి. కొంతసేకటికి హరిదాసు “లలితా! తే భోయివచ్చెద నెలవి మ్ము” అనెను.

లలిత—మరల మీదర్శనమెప్పుడు?

హ—లలితా! నేదప్పుక తిరుగవచ్చెదను.

ఇట్లుచెప్పుచు నతఁ డామెహస్తమునం దేదియోయించి యాచేతిని గప్పిపట్టెను. లలిత కలవరపడి పిడికిలిని విడిపించు కొని హస్తమందలి యానవాలుఁగాంచి లజ్జావనతవదన యయ్యెను. ఆయువతీయువకుల యత్యంతమైతిఁ గాంచి సేవకుల నందించిరి. ఆమె ముఖసరోజున ను కన్నులారఁగాంచి “చాల ప్రౌద్ధయ్యె పొం”డనిచెప్పి హరిదాసు తనదారిని భోయెను.

మహాశయులారా! నాఁడు విశాలసమతలమందు వినోద గోష్ఠిచుండ సర్వస్వమైన నాబాలికయే యీలలిత. శౌవధప టుత్వముచే నానాటికి సురక్షితయై, నేఁడీయాటవికులచేఁబడి కడగండ్లగుడిచెఁగాని, హరిదాసుచే రక్షితయై యీమెయిప్పుడు సేవకుల కర్పింపఁబడి, స్వగృహము జేర్పబడినది.

అయిదవ ప్రకరణము.

అయిదవ ప్రకరణము

ప్రకృతిచిత్రము అవాఙ్మనసగోచరమైనది. దాని
యంతము దెలిసినవారు లోకము దరుదుగ నుందురు. అధ్యా
త్మల కీమాయ గోచరించినను వారు దీనిని త్రోవకరింతురు.
ఇది లోకమున కీకీలు తెలియుటెట్లు? పరాత్పరుఁ డందమా
యతఁ డంతర్యామి, అది మాధ్యాంతరహితుఁడు. అయిన నఘట
నాఘటనసవర్ధుఁడు, భక్తజనమందారుఁడు. దీనులపాలి కామా
ధేనువు, తన్నుఁ దలచినవారి చేతిబిడ్డ. అయిననేమి? లోక మొక
వంక దుఃఖించుచున్నది. వేటాకవంక వ్యాధిబాధితయైయున్నది.
మాటియొకచాయ కాటకముచేఁ బీడింపఁ బడుచున్నది. ఒండొ
కదిక్కున వర్షాభావముచేఁ బరితపించుచున్నది. వేటాకవంక
స్వస్వవృద్ధిచే సంతపించుచున్నది. జలసమృద్ధియై యానందించు
చున్నది. ఒకచోటనవ్వు, ఇంకొకచోటనేడ్పు. ఈకీలు నాటక
సూత్రధారికిఁగాక మతయెవ్వరి కెఱుక?

బలిత యిపుడెట్లున్నది? తల్లిదండ్రులయెడఁగఁ దనము
టిపెంపు ముచ్చటలఁ జూపుచున్నది. తన కడగండ్లు గడచినవని
యానందించు చున్నది. హరిదాసపుడవు డామె యాంతరంగిక
ప్రేమకుఁ గుఱియగుచుండెను. కొంతకాలమామె తన జీవితము
ను సుఖముగాఁ గడపుచుండెను. కాని కాలచక్ర మేకరీతినుండె
డిదికాదు. ఒక్కొక్కమాటది తారుమాటగుచుండును. నిన్నటి

నంతోషము నేడండదు. లలిత తనమందిర మధ్యమున నొక చిఱుచాపపై గూరుచుండియుండెను. ఆమె యొకచేతి వస్త్రము నతిమనోహరముగాఁ గుట్టుచుండెను. ఇంతలోఁ దల్లి యామెను సమీపించెను. సుశీల సోమనాథునికి ధర్మపత్ని యైయుండెను. ఈమె తననామమునకుఁ దగిన గుణమును, గుణమున కీడగు నూపు రేఖలావణ్యములను గలిగియుండెను. తనభర్త ద్వారజ్యములకైయెల్ల వేళలలోలోనఁ గుందుచున్నట్లుండెను. లలితాసుశీలల కిట్లు సంభాషణమారంభమయ్యెను.

సు—లలితా! యేమిచేయుచున్నావు ?

ల—అమ్మా! చేతిగుడ్డనల్లుచున్నాను.

సు—ముగసినదా ?

ల—పుష్పములల్లుటతో మూడుమూలలు ముగిసినవిగా ని నాల్గవమూలమాత్ర మటులనేయున్నది.

సు—ఇంక దేనితో దాని నలంకరించెదవు?

ల—లతలతోడను పుక్కుములతోడను చుట్టియుండునటుల నా నామాక్షరములఁ గుట్టెద.

సు—లలితా! ఇది యిప్పుడే యింత యందముగాఁగాన్పించుచున్నది? ముగిసిన నింకెంత మనోహరముగానుండునో? ఎవరి కొఱకు దీనినిట్లుచున్నావు?

లలిత నిరుత్తరయయ్యెను.

ను—ఏమి ఊరకుంటేవి?

వీరిట్లు సంభాషించుచుండ నంతలో దవాలవాడొక లేఖనిచ్చి లలిత చేవ్రాలుగొని వెడలిపోయెను.

అయ్యది యాండ్లెయ భాషయందు లిఖింపబడియుండెను. వా రాండ్లెయభాష నభ్యసించినవారుకానందునను నప్పుడాండ్లెయభాషనేర్చిన స్త్రీలరుదగుటవలనను లేఖావిషయ మరయుటకై వారు సోమనాథునిరాక కెదురుచూచుచుండిరి.

యథాప్రకారము సోమనాథుడు గృహమునకేతెంచెను. లలిత గూలేఖను తండ్రికందించెను. అతిత్వరితముగా సోమనాథుడా లేఖనువిప్పిచూచుచుండెను. అదియొకతంతివార్తయైయుండెను. తత్క్షణమే యాతనిసర్వస్వము కములును కంపించిపోయెను. ముఖము వివర్ణతనెందెను. దేహము వడకసాగెను. శరీరమంతయు ఘర్మజలముచే దడుపబడిను, కన్నులశుష్కారితము లయ్యెను. కాని కమ్మవిషయము మాత్ర మాతనినోట నుండి వెలువడలేదు. ఉత్తరమునందలి విషయము లాలకింప సుశీలాలలిత లాతురులైయుండిరి. సోమనాథుని స్థితిగతులగాంచి వారతిభీతికిగోనెరి. లలితయించుక దైర్యముదెచ్చుకొని నాయనా! ఈలేఖయందలి విశేషములేమి? మోమెల్ల వ్యసనగ్రస్తమైకన్నట్టెడి. విషయమును విన మే మాతురులమై యుంటిమి. కాన శీఘ్రమానతిమ్మని యామె త్వరపెట్టిసాగెను. సోమనాథుడు “అయ్యోపుత్రికా! హేమవత్స!” యనిక్రిందబడెను.

“నాథా! యిందేమున్నది? హైమవతి సౌఖ్యమున కంతరా
యమా?”

సోమనాథుఁడించుక కంఠమును సవరించుకొని “మన
జ్యేష్ఠపుత్రిక స్వర్గస్థురాలయ్యె” నని డగ్గుతికతోఁ బల్కెను.

పిడుగుఁబోలిన యామాట ముగియకమున్నే యా
యిరువురును హఠా యనియఱచి క్రిందఁబడి మార్చిలిరి. ఆ
కేకవిని పరిచారిక యాత్రముగలదై యాగదియందుఁ బ్రవే
శించి మూర్ఛిల్లినవారినిగాంచెను. తత్క్షణమే యామె భయ
కంపితయై సుశీలకు శైశ్వాపచారము లొనర్ప సాగెను.

“హైమవతీ! మమ్ము మఃఖసముద్రముఁగోనుంచిసోయి
తివా? నీజనని కేమి చెప్పితివి? అత్తగారింటికిఁబోయి యాఱు
నెలలైననుగాలేదే! అయ్యో! బిడ్డా! యింక నీముఖారవింద
మెందుఁగాంచగలను? ఈదుస్సహమైన శోకమెట్లుభరింతును?
అకటా హైమవతీ! నిన్ను వీడినే నెట్లుమనఁగలను? అరవిదాయ
తనేత్రవే! కెందమ్మిగేసు హస్తములదానవే! నుగుణముల
ప్రసోవవే! నీసౌందర్యమునంతను మంటఁగలిపితివా? అయ్యో!
పుత్రికా! నావంటి నిర్భాగ్యురాలికి నీవంటి పుత్రీ రత్నము
దక్కునా? నేనెంతభాగ్యహీనను! హదైనమా! త్రిజగంబుల
భరించునీకు నాపుత్రికయొక్కతె మాత్రమే భారంబుగాఁదోఁ
చెనా? తల్లీ! అసహాయ నై నేనెట్లు పరితపించుట నీవెఱుగవు

గదా? ఎఱింగిన నెంతవంతనొందుదువో! నన్నీలాగు మోసముజేయునువని కలనైనఁ దలఁపనెఱినే ” అని సుశీల మరల మూర్ఛిలైనను.

పాపము! పరిచారిక యొనర్చిన శైశ్వాపచారముల వలన లలిత మేల్కొంచినది. సోదరీ! నీవంటియక్కను గలిగి యుండు భాగ్యము నాకు లేదయ్యేనేయని వాపోవుచు లోలోనఁ గుందుచున్నది.

శైశ్వాపచారములవలన సుశీల మరల దెలివిగాంచెను ఆమె మరలమరల గోడుగోడున నేమవఁజూచ్చెను. ఇంతలో సోమనాథుఁ డించుక హృదయమునకు విశ్రాంతి గలిగించు కొని “సుశీలా! దైర్యముతో నుండుము. గతించినసుత మన మెంత యేడ్చినను రాజులదు. ఆబిడ్డ కాయవంతయే దైవ మొసఁగెను. ఇచ్చినవాఁడు తానె తీసికొన్నవాఁడును దానె. ఋణానుబంధంబులు బుద్ధుడప్రాయంబులు. దేహమును నా మంబుతోఁ బరగుచు’ రుధిర పలలాదులచే నంటగట్టబడిన యీశరీరము లశాశ్వతంబులని నీకుఁ దెలియదా? అశాశ్వత మైన దేహమునువీడి శాశ్వతసుఖమునకై మోక్షమునకేగిన పుత్రుకకు నగచుట న్యాయమగునే? శోకింపకుము. నీకోమల దేహమును శుష్కింపఁజేయకు” మనియామె నన్నియో విధముల నూరడించుచుండెను.

సుశీలహృదయతాపాగ్ని మాటలచేఁ జల్లారునదికాదు. ఆమఃఖవీచికలు నఖశిఖపర్యంతమావరించి నిమషనిమషమునకు పైనుబుకుచుండుటచే నామెనాఁడునాఁటికి శుష్కించి శుష్కించి, దారుణజ్వరపీడిత యయ్యెను. అతఁడామె కాయుద్వేద

వైద్యులచేతను, యూనాని వైద్యులచేతను చికిత్సలు చేయుచు
చుండెను, కానియవి బూడింజేసిన హామంబు భంగి వ్యర్థమే.
యగుచుండెను. రోగము దినదినాభివృద్ధి జేసెదెను. సుశీల
పూర్తిగాఁ బరుపంటిపోయెను. సోమనాథుఁడు తన పుత్రికా
పుత్రులతో రేయింబవళ్ళు శయ్యా పార్శ్వముననుండి యుపచా-
రములు సలుపుచుండెను.

ఆమె సర్వజనసహకారి కావున నామె నెఱిగిన
వారందఱు వ్యాకులచిత్తులై పలుమాఱు చూచుటకు వచ్చుచు
భోవుచునుండిరి. దినములు జరుగుకొలది రోగ మధిక
మగుచునే యుండెను. సోమనాథుఁ డామె సైజ్జప్రక్కను
గూగుచుండి తానామెకు సల్పిన స్వయంకృతాపరాధముల
వలనఁ గలిగిన శోకముచే హృదయము పరితపించుచుండ
లోలోనఁ గుంగిపోవుచుండెను. ఆమె యపుడపు డాతనిపైఁదన
చూపులఁ బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. కాని యతఁ డాచూపు
లయందలి భావమును గ్రహింపలేకుండెను. లలిత తన యన్న
గారింజేరి విషాదముచే సుక్కు చుండెను. కనుగవల
నుండి ముమ్మరముగా స్రవించు నశ్రువు లాణిముఠైమ్ములఁ
బోలి యామె మృదుగండపార్శ్వ ములనుండి జారుచుండ
మాటిమాటికిఁ బైటచెరుగుచే. పొని దుడుచుకొనుచుం
డెను. తల్లికి జ్వరమధికముగా నుండుటచేఁ దండ్రితో లలిత
“అప్పా! మఱొక వైద్యునిచే మాతకుఁ జికిత్స చేయింపరాదా”
అనెను.

సో—అమ్మా! నేనును నల్లే యూహించి వేటాక వెళ్ళా
నిం దోడితచ్చుటకు సేవకునంపితిని. ఆతనిరాకకై వేచియు
యున్నాను.

ల—తండ్రీ! ప్రేమమ నకు ప్రేమయైన సోదరి మరణించె
ను. సదాప్రియకారిణియు, సుఖస్వరూపిణియు, నానందదా
యినియు నగు మాతృదేవి శయ్యపైచుండ మమ్ముఁ గాపాడు
వారెవరు! ఆదరించువారెవరు! భరించువారెవరు!

సో—(హినస్వరముతో) అమ్మా! కడచినదానికై వగవ
కుము. మీతల్లి త్వరలో నారోగ్యము వడయఁగలదు.

ఇంతలో పరిచారిక వైద్యునిగాక నెఱింగించెను. సోమనా
థుఁడు వారి రాకఁగాంచి లేచి, వైద్యుని సమీపించి యాతని
హస్తములఁ బట్టుకొని, అయ్యా! వయసున నన్నియో యేం
డ్లు చిన్నవాడవయ్యు బుద్ధియందుఁ బెద్దవు. అందుచే నిన్ను
వేమకొన్నఁ దప్పలేదు. నాపత్నీకిఁ బ్రాణదానంబొసంగి యీ
నాకుటుంబమును గట్టెక్కింపుఁడు.

ఆతని ప్రార్థనమును విన్నతోడనే వైద్యుని మనసు కరుఁగ
“అయ్యా! నేను కిచ్చిఁజూడ నన్నింత పేడమకొనవలదు, నాకర్త
వ్యకార్య మెఱింగింపుము. తప్పక నాయోపిన యుపకారంబు
సేయును” నని పలికెను. అందులకు సోమనాథుఁడు తీవ్రజ్వర
మామెను బీడించుచున్నదనియు, దాహమునకు మితియు,
మేరయు లేననియు, రేయింబవళ్ళుఁ గునుకన్నమాటయే లేద
నియుఁ జెప్పెను. వైద్యుఁడు వాడి హఠాత్ప వలయునని

శయ్యను సమీపింప లలిత “అమ్మా! నీకొఱకుఁ గొత్తవైద్యులు వచ్చియున్నారు. కన్నులువిచ్చి యొక్కసారిచూడు” మని యామెను చేతితో తట్టెను. అండుకు సుశీల “నాకు గోగములేదు. నన్నుబోనిండు నేనిచ్చట నుండ” నని సన్నిపాత వశమున లేవఁగోయెను. చెంతనున్నవా రామె నూరడించి పరుండఁబెట్టిరి. వైద్యుడమె చేయిబట్టుకొని నాడి పరీక్షించి కొన్ని ప్రశ్నలడిగి స్థితి చక్కఁగాఁ గనిపెట్టి, యాషధము పంపెదనని చెప్పి విడిదికిఁజనియె.

సాయంకాల మాటుగంటలకు సుశీల యతికష్టముతో భర్త వంకను, గుమారులవంకను జూచెను. ఆచూపులు క్రమముగా లలితవంకఁ దిరిగెను. అదియే కడసారి చూపులని తలచి లలిత “అమ్మా!” యని యొక్కకేకవైచి యామె ముఖముపైఁ బడెను. అందఱును రోగిచుట్టు మూఁగియుండిరి. తోడనే యామె కన్నులు మూతవడెను. ఒక్క నిట్టూర్పుతోఁ బాణ వాయువు లేగసిపోయెను. అప్పుడాగృహమంతయు గోదన ధ్వనులతో నిండెను. నాటనుండియు సోమనాథుఁడు దారా వియోగదుఃఖము నాపజాలక యధకమధువును సేవింప మొదలిడెను. అల్పకాలముననే తనదుఃఖమును మఱచి సోమనాథుఁడు మధువున విత్రులతోఁ గాలము పుచ్చసాగెను. సుశీల తన మానసమునఁ దట్టినపుడెల్ల నెక్కువగా గంజాయిత్రావి, నంజుళ్లమెక్కి, యాతఁడాశోకము నడచుచుండెడివాఁడు.

త్రాగుబోతుల నడవల్లు శోచనీయములు. ఆతఁడాకొక మారు మధువును గ్రోలుచు దానిమూల మున జనించిన మైక

ముచే దూఁగుచుండును. చిరపరిచయులగు మధుపానమిత్రులంగాంచిన దూలుచు వారివెంట బికారివోలె దిరుగుచుండును. మితిమించినమత్తుచే గిందపడి పొరలుచుండును. దుర్భాషలనాడుచుండును. పోరాటమున కుంకించుచుండును' లజ్జలేక తిరుగుచుండును. అతి హేయములగు విషయములంజక్కియొక్కొకతటి వెట్టి వానివోలె వెడలుచుండును. వెట్టివేయివిధములన్న గ్లాతఁడిట్లున్నట్లుండగుటచే చెడునడతలకడలి రక్షకభటవర్గమునుండి ప్రభుత్వమువారీతనిఁ దొలఁగించిరి.

ఇపుడు సోమనాథునిపిచ్చి పెచ్చు పెరిగి నితఁడువీధివీధులం దిరుగజొచ్చెను. చూచినవారిపై నెల్లను బాషాణములఁబ్రయోగింపసాగెను. చిరపరిచితులగువారుతన్నుఁ బ్రేమింపఁ జొచ్చిన పలుమాఱు వారిని డిట్టుచుండెను. ఇట్లందఱికనిష్ఠుఁడై స్వకుటుంబముననుదూరుఁడై పుత్రులనెన్నక లలితయందలి ప్రీతిని తోలి, హేయగుణపూరితుఁడై, తుదకాతఁడు దేశముల వెంబడి దిరుగఁజొచ్చెను.

అహ! మధుపానము కుటుంబముల కెట్టియరిష్టమును దెచ్చు న్నదో చూడుఁడు.

ఆటవ ప్రకరణము

విజయనగరమునందు ధనగుప్తుఁడను భూస్వామికి నసంతుఁడను తనయుఁడుకలడు. ధనగుప్తు డాపురమునందుగలధనికుల

లో బ్రసిద్ధిఁజేందినవాడు. ఇతఁడొకటియైశ్వర్యచంతుఁడైననందునఁ
గుమారుఁడు సలుపువెచ్చుము లాతనికి గోచరింపవయ్యె. వసం
తుఁ డెల్లప్పుడు నాటగాండ్రతోడను, పాటగాండ్రతోడను,
హాస్యగాండ్రతోడను, కాలక్షేపము సేయుచుండెను. ఈదుష్టు
నికి తండ్రి యెన్నియోమాటలు బుద్ధిచెప్పెనుగాని వసంతుఁ
డు స్వబుద్ధిఁ వీడఁడయ్యెను. అతఁడొకనాఁడు భోజనాది
కృత్యములఁ దీర్చుకొని తనభవనమునందలి ముందఱిచావడి
యందొక సోఫాపైఁగూరుచుండి చుట్టగాల్చుచు ధూమమును
విడుచుచుండెను. ఇతఁడుముప్పదియేడ్ల వయసుఁగలిగితనదేహ
మునకుఁగాంతినిచ్చునటుల విలువగలసన్నని తెల్లవస్త్రములను
ధరించియుండెను. అమూల్యరత్న ఖచితమగు సువర్ణాంగుళీయక
మాతనికుడి చేతిచిటికెనప్రవేలిపైఁ బ్రకాశించు చుండెను. చిత
పుఁబనిచే మెఱయు బంగరుకడియము లాతనిముంజేతుల హస్త
యుండెను.

ఆవిలాసనాతునిఁ జూడ నిరువురు యువకులరుదెంచిరి.
వసంతుఁడు వారిని సమధిక గౌరవంబుల సత్కరించి యుచితా
సకంబుల నాసీనులంగావించెను. తదనంతరము వారిట్లు మా
టాడిరి.

వసం—జయంత్రా! నేడేల యంతయాలస్యము?

జయ—రాజమహేంద్రవరముచూడి కుటుంబసమేతుఁడై
వామానుఁ డరుదెంచుటచే నే నియ్యోక కరుదెంచుట కింత
తడవయ్యె.

వస — వామనా! ఆగ్రావ మందలి మనమిత్రులకు.
సేమమా?

వా — నే నెఱిగినంతమట్టు కందఱకు క్షేమమే.

జ — మిత్రమా! ఇంక నీకోర్కె యీడేరునని తలఁచెద.

వస — ఏమి కోరిక?

జ — అది మీలలితయందలి ప్యామోహము.

వ — ఆమె యిపుడెచటనున్నది?

జ — తన యేకాంధశాఢమునఁ గూరుచుండియుండ వాతా
యనపు సందులగుండఁ గాంచితిని.

వ — ఇపుడొంటిగ వసియించుచున్నదా?

జ — ఔను.

వ — ఇదితరుణముకదా?

జ — ఏమి చేయుమ నెదస్ర?

వ — నా విషయమాపె కెఱింగింపవేడెద.

జ — అనున నిపుడేపోయి యామెను దర్శింతునా?

వ — జయంతా! నీవట్లుఁగావించిన నీకు నేనంతయో కృత
జ్ఞుడనైయుండెద.

జయంతుడు తనమిత్రునిపనియందాసక్తుడై వెడలిపోయెను.

ప్రేమనగింజులము.

ఆటవ ప్రకరణము

ప్రేమనగింజులము 33

వసంతుడును వామనుడును చీట్లాడ నారంభించిరి.
ఒకగడియ ప్రొద్దైన పిమ్మట జయంతుడు తిరుగ వచ్చె
ను. విఫలవార్త నెరింగించెను.

విడంవ ప్రకరణము.

“అన్నా! రాజవాహనా! దూరమును సరకుఁగొనక
కడునిడుమల నడలి ప్రయాణమును సాగించితిమిగదా! సమీ
పమందలి పట్టణమున కాహారపానీయముల కొకింత దారి
చూచినఁగాని నాప్రాణములు నిలుచునట్లు లేవు.” అని
రత్నాకరుఁడనెను. “తమ్ముడా! దైనము మనలను పరీక్షించు
చున్నాడు. అట్లుగాదేని యమితైశ్వర్యమునను నతిగౌరవము
నను బెరిగిన మన కుటుంబమునకు నేటికి తినుటకొక కబళ
మును త్రాఁగుటకొక గ్రుక్కఁడు నీరును దొరకనికాల మా
సన్నమగునని కలనైనను దలఁచియుంటిమా? నేటికిట్లయినది.
ఇది పురాకృతము. దీని ననుభవింప మనకుఁ దప్పినదికాదు.
కొంచమోర్పుకొనుము. నేనీపురమునకరిగి, యాచనావృత్తి
ననుసరించి యోగిరమొసఁగి నీక్షుద్బాధ నివారించెద” నని
రాజవాహనుఁడనెను. “అన్నా! నీవట్లొంటరిగ నరిగినఁ దిరుగ
నన్నుఁ గలిసికొనఁగలుగుదువో లేదో, ఆపురమందలి వీధు
లెట్లున్నవో యెవరికెఱుక? మనల నెఱిగినవారొక్కఁడేని
యిందుఁ గాన్పింపరైరి. ఇక నీవును నన్నుఁ గనుఁగొనకున్న
నాబ్రతుకు దుఃఖభాజనమగును. కావున నిన్నెడఁబాయఁజాల
కున్నాఁడ. నేనెన్ని యిడుమలకైనను సైరింతుగాని నిన్ను

మాత్ర మెడఁబాయఁజాలి” నని రత్నాకరుఁడనెను. “అట్లయిన బోవుదము రమ్మ” నియాతని హస్తమును బట్టుకొని రాజవాహనుఁడు నడవసాగెను.

వారు పోయినవేళ యెట్టిదో! ఎవ్వరింటికిఁ జనినను నెక కబలమైనను లభింపలేదు. ఎచ్చటకేగిన నచ్చట “లేదు పో”మ్మనువారును, “నీకొఱ కెవ్వరాయత్తము చేసియుంచి నా”రనువారును, “ఛీ! అటవకు పో”మ్మనువారును, కొట్టుటకు పైబడ వచ్చువారును, తిట్టువారును, చీవాట్లుపెట్టువారును గలరేకాని పట్టెడన్నమును గ్రుక్కెడునీటిని నిచ్చి యాదరించినవారు లేరైరి.

“అన్నా! ఇది యేమియాకలియోకాని కడుపులో నున్న ప్రేగులను మాడ్చివేయుచున్నది. ఈపసితనమునకుఁ దోడ్త యాకలియు, నాకలికిఁ దోడ్త బడలికయు, మనలఁ జెట్టు తిప్పలఁ జెప్పుకొందమన్న నాలకించువారెవరు? తల్లియున్న మనకీతిప్పలు వచ్చియు. డవుగదా! ఆతల్లిని దిగమింగి సంపూర్ణాయువుతోఁ బ్రజలఁ బీడించుచు దినమంతయుఁ బట్టెఁ దోగిరముకొఱకుఁ బంచపంచల దిరుగుచు, హేయ జీవనమును గడపెడి మనదేటిబతుకు? భగవంతుఁడా! మా నిమిత్త మికెన్ని దుఃఖముల నిలువజేసియున్నావో, యన్నిటి నొక్కసారిగఁ బరిమి మమ్ము నీ కడకుఁ గొంపోవరాదా?” యని దీనముగా రత్నాకరుఁడు వాపోవుచుండెను.

“రత్నాకరా! నాయాకలికన్నను, బ్రయాణపు బడలికకన్నను నీదీనాలాపములు నన్నెంతయో క్రుంగఁజేయుచు

న్నవి. మనలఁ జూచి జాలిపడుటకు మారుగా వెడలనంపుడని సేవకుల కానతిచ్చువాండ్ర హృదయములుకఠోర లోహసదృశములుకావా? ఆదిగో! క్రొత్తగా సున్నముతో నలఁదిన యా మేడంగంచుము. అది యెంత యందముగాఁ గప్పట్టుచున్నదో! ఇంతటి యైశ్వర్యములతో విలసిల్లు నీనగరమందు మనయవస్థ లఁగాంచి జాలిపడువా కొక్కరేని యుండరా? అచ్చటికిఁబోదముర”మ్మని వారిద్దఁ తాగృహముచెంతకుఁ బోయిరి.

ఆ చావడియందొక వృద్ధుఁడు సోఫాపై గూరుచుండి యాండ్లైయపత్రికలఁ జమ్రుచుండెను. అతనినిఁ గాంచి, “స్వామీ! ఆకలి మెండుగానున్నది. దాహమేగాక శోషకూడఁ బాడమనున్నది. మాకాహార పానీయముల కేదైనఁ ద్రోవ చూపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁ” డని వీరు బ్రతిమాలిరి. ఆవృద్ధుఁడు పిల్లపాపలఁగన్న వాడగుటచే వారి వేడికోలువలన నాతనికిఁ జాలివొడమినది. అతఁడిట్లు ప్రసంగించెను.

వృ—మీకాస్తులేరేనిఁ గలరా?

భి—భిక్షకుల కాస్తులెవరు? ఇంచుక చేరఁదీసి పిడికెడ న్నమును బెట్టినవారే తల్లిదండ్రులు.

వృ—మీమాటలసరణిఁ జూడ, మీరు భిక్షుకులవలెఁ గాన్పింపరు. మీకథయేమి?

భి—మాకథతోఁ బ్రయోజనమేమి? కడుపు మండిపోవు. చున్నది. యుద్బాధఁదీర్చు పుణ్యమునఁబొందు?

వృద్ధుడు వారిని గొన్నిగూహార పదార్థములతోఁ దృప్తిపఱచెను. ఆబాలుర కాకలి మాయమయ్యెను. వా

రానందముతో నావృద్ధుని బొగడుచు నాతని యాజ్ఞల శిరః
సావహించి నెరవేర్చుటకు నాతురులైయుండిరి.

ఈవృద్ధుడు దక్షిణాఫ్రికా దేశీయుడు. కేప్ కాలనీ
యందఁ గాపురముండెడి భూస్వామి. ఊసరక్షేత్రములను
సుక్షేత్రములుగ మెనర్చుటకై బానిసలు గావలసినందున
నందులకై యిండియాదేశమున కేతెంచి చెన్నపురియందు
గాపురము కుదుర్చుకొని యుండెను. రాజవాహన రత్నాకరుల
దీనసంభాషణ మాలకించి సింహళ ద్వీపమార్గముగా వీరిని
నెటాలునకు బంపనిశ్చయించి వారితో నిట్లనెను.

వృ—మీ రీయాచనావృత్తిమాని నెటాలునకేగిన భాగు
పడెదరని నానమ్మకము. అచ్చటకేగ మీకిష్టమా?

బా—విదేశవాస మెన్నఁడెఱుంగని మాకందలి యునికి
కష్టదాయకమగునేమో?

వృ—మీ కావంతయేని శంకవలదు. అచ్చట నన్నెఱిగిన
మిత్రులనేకులుండురు. నేనింతకుమున్నే మీవంటివారి నెంద
ఱిలో యచ్చటకుఁ బంపితిని. మీరు సమ్మతించిన నిప్పుడే
యాజ్ఞాపత్రమునిచ్చి మిమ్మును బ్రయాణమున కాయత్తపఱ
చెద. ఇప్పుడే శిలోనునందలి కొలంబునకుఁ బోవు నావ సిద్ధ
మగుచున్నది. ఇష్టపడెదరేని తగుసన్నాహములం గూర్చెద.

బాలకు లిష్టపడిరి. తత్తత్తమే యావృద్ధుడు వారిని
నావికాధ్యక్షుని వశముఁ జేసెను. ఓడ కదలుచుండెను. నావికు

లోడను నడుపుచుండిరి. తేరచాపలు విప్పబడియుండెను. గాలి తాకుడున కాచాప లల్లలనాడుచుండెను. వాయుసంచార మెక్కుడగుకొలది గాలిచాపల ప్రచార మెక్కుడయ్యెను. బాలకు లోడయందుఁ గూరుచుండియుండిరి. సముద్రము తరంగసంక్షోభితమై యొప్పెను. జంట జంటలుగ నేతెంచు తరంగములు కొండలంబోలె తండ్రోపతండములుగా వెడలుచుండెను.

ఎన్నఁడు నెఱుంగని వారగుట బాలకుల కాతరంగ సంచలనము కన్నులపండు వొనర్చుచుండెను. ఉదధియందలి చిత్రవిచిత్రములను గాంచి యామన్నదమ్ములు వెనుకటి దుఃఖమును మఱచుచుండిరి.

ఓడ కొళంబుఁజేరినది. అది యోడరేవు. అక్కడ లంగ రువేయఁబడెను. యానపాత్రములనుండి దిగుమతిసరకులు గట్టునఁజేర్పఁబడెను. ఓడదిగి మన బాలకులు మధ్యాహ్నభోజనమును దీర్చిరి. కొంతసే పాయసుకనేలను గనఁబడుచుండిన జలపక్షుల పాదములజాడలఁ గాంచుచుండిరి.

ఇంతలో “గణగణ” మని ఘంటనాయింపఁబడెను. నేటాలునకేగు ప్రయాణీకులోడ వెడలునను భయమున నత్యాతురముగఁ బరుగెత్తుచుండిరి. ఓడయొక్క యీల వీచుల దాకుచుండెను. ప్రౌద్ధయ్యెనని మనబాలకులును నావ నారోహింపఁజూయిరి. కొళంబునుండి నేటాలునఱకును మధ్యరేవులు జేనందున నావికాపరిచారకు లోడకుఁగావలసిన యుపకరణ

ములన్నియు నందొనర్చిరి. ఓడవెడలు ద్వితీయసూచన వినఁ బడెను. గట్టుననిల్చున్నవారు తమతమమిత్రుల కభివందనము లొనర్చుచుండిరి. నెటాలు నెప్పుడు చేరుదుమాయనుకోరిక మన బాలుర కతిశయింపజొచ్చెను. వా రతికుతూహలురై యుండిరి. ఇంతలోఁ దృతీయసూచన వినఁబడెను. ఓడకదలెను. మైశ్శుమఱుఁగయ్యెను. ఆమడ లతిశయించెను. దినములు గడచిపోయెను. ఓడ నడిసముద్రమునఁ బ్రయాణముసేయుచుండెను. ప్రయత్నముల కెట్లో యొక్కొకతఱి యంతరాయములు తటస్థించుట సహజము. నాఁడు హఠాత్తుగా నొక పెద్ద తుపానుగొట్టి యోడ దరిదాఁకెను. తత్క్షణమే నావికాధ్యక్షుఁ నకు ఓడ దరిదాఁకెనను సూచనలనను చరులు చూపిరి. అతఁడు నానను బరికించుటకు మిక్కిలి యాతురుడై వెళ్లెను. ఒకచో నొక బిలమేర్పడి యుండినది. దానినిగాంచి యీతఁడు ప్రయాణీకులఁ బరికింపజొచ్చెను. అప్పుడే నావలోనికి నీరు ప్రవేశించుచు, బ్రయాణీకుల వస్తునిచయములఁ దడపుచుండెను. ఓడయం దెల్లెడ నావమునుగునను భయంకరధ్వనులు వెడలఁ జొచ్చెను. చేయునదిలేక నావికాధ్యక్షుఁడు రక్షకతరణులను నీటవేయ ననుచరుల కాజ్ఞాపించెను. అందుండిన స్త్రీపురుషులందఱు పడవలనెక్క నుద్యుక్తులై యుండిరి. నావికాధ్యక్షుఁడు వాఁతోనిట్లనెను.

“మహాజనులారా! మీకొక విన్నపము. నావ దరిదాఁకుట యందఱకు సంతాపకరమే. అయిన నిప్పుడు మీరవలంబింపవలసిన నియమములు కొన్నిగలవు. అవియే నావికాధ్యక్షునకు విధించినయాజ్ఞలు. ఏవందురా? అందఱు నారంభమున

మన కాపాడిల్లిన యాపదనుగూర్చి దేవుని బ్రాధ్ధింపవలయును ఆమీదట బాలికాబాలకులు రక్షకతరణులయందుఁ బ్రవేశింపవలయు పిమ్మట నబలలగు స్త్రీ లందుల కేగవలయు అనంతరము యువకు లాపడవలఁ జేరవలయు. పడవలయందింకను స్థలమున్న వృద్ధు లందుల కేగనగు.”

నావికాధ్యక్షుఁ డిట్లు చెప్పెను. పడవలలోనివారందఱు నాలాగున చేయక తప్పదయ్యె. పాపము! ఇంకను వృద్ధులొక పడవలను జేరలేదు. ఇంతలో నాయానపాత్రమునం దెక్కుడునీరు సొచ్చి యోడను ముంచివై చెను.

ఓడ రక్షణభారమంతయు నావికాధ్యక్షునియం దుండుటచే వృద్ధులతోడ నాతఁడుఁగూడ నా నీటియందు మాయమయ్యెను.

మనకుఁ బరిచితులగు రాజవాహనరత్నాకరులు రక్షకతరణులఁబడి బ్రతికిరో చచ్చిరో తెలియలేదు.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఆనాఁ డరణ్యమధ్యమున లలితను, సేవకుల కొప్పుగించి చనినహరిదాసు స్థితిగతులు నేఁడెట్లున్నవో కనుఁగొందము. ఇప్పుడతఁడు కమలాపురంబున తన స్వగృహమునఁ బరుండి యుండెను. కాని యాతనికి నిద్దరపట్టుటలేదు.

అతఁడు దుఃఖముచే శయ్యపై నిలునటు పొరలుచుండెను. యోజనా పరిణామములచే నాతనియొడ లుడికిపోవుచుండెను. నిద్రదాదేవి యాతని వశపఱుచుకొన భయపడుచుండెను. దుఃఖ దేవత యాతని ముఖమందు నృత్యము సల్పుచుండెను. హరి దాసానాఁడు కొన్ని భయంకరంబులగు సందేశంబుల నాల కించి యుండెను. అప్పటినుండియు నాతని కేమియుఁ దోచుట లేదు. ఆతని కానాఁ డాహారముగూడ రుచింపలేదు. వాని మనస్సు మనస్సునలేదు. కాలము విషమముగానుండెను. అతఁ డధికశోకమున మునిగియుండెను. ఇంచుకేనియుఁ దాలిమి కలుగుటలేదు, హరిదాసు దృఢహృదియుండే! కాని యాతఁ డిప్పుడు తన్నావరించిన దుఃఖములకు వశుఁడు గాక తీఱద య్యెను. వానికి జగమంతయు నసహ్యముగా నగపడుచుండెను. తానెద్దియో యాలోచించి యాలోచించి తుదకిట్లనుకొనఁ దొడఁగెను.

“హా! లలితా! సోదరీ వియోగకారణంబున దుఃఖ తనైయున్న నిన్ను, మాతృమరణశోక పీడిత హృదయవై యున్న నిన్ను, సోదర విదేశవాస ఖిన్నవైయున్న నిన్ను, నూ రార్చువారెవ్వరు? నీయెడఁ గాలమెంత విపరీతమయ్యె! అయ్యో! అగతికవై, అసహాయవై యంగలార్చు నిన్ను, విడ నాడిపోవ కన్నతండ్రి మనసె ట్లంగీకరించెనోకదా! త్రాఁగుడు మఱగినవాఁ డింతకన్న నింకేమి సేయఁగలఁడు? ఆచరభ్యాస మాతని నెంతటి క్షీణదశకుఁ దెచ్చెను! బిడ్డలు తన్నుఁజూడ నావేశముఁ జెందుచుండినను భార్య తనరాకకై ప్రతీక్షించు

చుండినను, నెంతకును గృహముఁ జేరక, అందందు మధు
పుచ్చేఁ గఱి నింపుకొనుచుండెడివాఁ డిప్పుడు స్థానభ్రష్టుఁ
డయ్యెనన్న నందాశ్చర్యమేమి? ఆపదలపై నాపదలు వచ్చి
నపుడు, హృదయమవశమై పోయినపుడు, భరింపరాని దుఃఖ
మున్నపుడు, ఆపన్నివారణమున కుపాయము తోచనపుడు
నిన్నూరడించువారెవరు? నిన్నిచ్చటికిఁ దెచ్చుకొందునన్న
మీకుంబముపై హేయభావమూని తండ్రి నన్నెప్పుడును
రొప్పుచుండెడివాఁడుఁ డొరకుందునా! యిప్పటి నీకష్టములు
నాకుఁ గడుసంతాపకారణములుగ నున్నవి. నీయెడబాటన్ననో
నన్నుం గడుదూరస్థునిఁజేసి నానాటికి నెడలు గృశింపఁ
జేయుచున్నది. ఏమొనర్పఁగలను? ఏవ్వరిఁగో నాలోచింపఁ
గలను? ఏమనఁగలను? మాతండ్రి కట్టడ నుల్లంఘింపనొల్లక
కాదే నీదర్శనార్థము గానుంకింపనైతి. తుదకు నినుగననైతి.
కడకు దుఃఖభాజనుఁడనైతి. అయిననేమి? ఎట్లయిన నేను
నాపరీక్షయం దుత్తీర్ణుడనై జయముచేపట్టి నాతండ్రి చిత్త
మున కానందముఁ గల్పించి నీపాణిని గ్రహింప నాతనిఁ
బ్రసన్నునిఁ జేయ నెంచి యుంటిని.

“లలితా! నే నీకమలాపురము వీఁడిపోవక పూర్వ
మొకపరి మరల నీసమావేశభాగ్యము లభింపఁజేసికొన నిచ్చ
గించి యున్నవాఁడ. నీవే నాకన్నులకాంతిరాసివి. హా!
ప్రేయసీ! హృదహేశ్వరీ! నేను నిన్నెప్పుడును నెక్కుడుగాఁ
బ్రేమించుచుంటిని. ఏనాఁడు, ఏనాఁడు నీవాలుగన్నుల చూ

ఝులకు గుఱియైతి నో ఏనాఁ డతిగుప్తముగా నాదక్షిణః
రాంగుళిని నీతరనియం దలంకరించితి నో, యానాఁటినుండి
యాప్రదిర్భనములన్నియు ననుదినము నా హృదయపద్మమున
నిలిచి నృత్యమాడు చుండును.

“ఏమియున్న నేమి ప్రయోజనము? నీకష్టములయందు
భాగమును బొందనైతి? నిన్నుఁ జూడరానైతి? వియోగభాజ
నుఁడనైతిని. ఒదవిన యాపదలనుండి తప్పింపనైతిని. నే నస్వ
తంత్రుఁడనై తండ్రి యధీనమందున్నవాఁడనుగదా? అయ్యో!
మన యాంతరంగిక ప్రేమ కెట్టి యంతరాయము లొదలినవి.
ఈ తరుణమున నన్ను తైనమే రక్షింపవలయు. ఆనాఁడాట
వికుల భారినుండి కాపాడిన పరమాత్ముఁడు నేఁడేలరక్షింపక
పోవు? తప్పక యతఁడు నిన్నురక్షించును. దైవానుగ్రహమున
నాతండ్రి హృదయము మాటినఁ దప్పక మనకోరికలు ఫలిం
పఁగలవు.

“హా! ఏలనాకీటిత్తకోరికలు! లలితా! శోకించిశోకించి
నీవు మఱియొకలాగైనచో నాకీ యల్పసంతోషమున లాభమే
మున్నది? నేబ్రతికియుండియునీ కెట్టిసహాయమును జేయలేనైతిని.”

ఈవిధమున గుండుచు, హరిదాసా నాఁటిరాత్రి శయ్య
పై మేనువాల్చెను. శోకవివశతచేఁ బొడమినశోషయో లేక
నిద్దురయో కాని యాతనికొక్కింతకూర్కు పట్టెను. రాను
రాను నిద్రగాఢమయ్యెను సుషుప్తియందున్న యాతని మాన
సమున కిపుడించు కేనియుఁ చలనములేదు. అంతట నొక స్వ
ప్నము. అందు ఒక మలినాంగి యాతని యాంతరంగిక దృష్టికి
గోచరమయ్యెను. ఆమెధరించినవలువలుకడుమలినముగానుండెను.

శారులుదీరిన కుంతలములు జడలు గట్టినట్లతని కగపడెను. మఱియు నవి కడుమలినములై యుండెను. వదనము వాడి శోక దేవతబోలె కన్నులనీరుగార్చుట నాతడు తిలకించెను.

“నీవు శోక దేవతవా? నీకొదవిన కష్టములందు నేఁ బాల్గొననైతినా? ఎల్లప్పుడు నేను నీహృదయమందు హత్తుకొనియుందునా? అందఱి నెడబాసి యేకాంగివై యున్న దానవా? దుష్టులవలన నీకేమియు భయములేదుగదా? వారి బారినుండి తప్పించుకొన వీలు గనకున్న దానవా? ఇదిగో! తక్షణము వారి నీకత్తి కెరజేసెద”

ఈ తుదిపల్కులు హరిదాసునోటనుండి స్పష్టముగా వెలువడియెను. తత్క్షణమే యాతడు పాన్పుపైనుండి లేచి కత్తికొఱకు నెమకుచుండెను. అంతలో నాతని చంచలిత మానసము జాగ్రదావస్థ ననుసరించెను, ఆవేశించిన యామలినవిగ్రహము మాయమయ్యెను. అపుడపుడే భానుడుదయాద్రీ నలంకరించి నట్లుండెను. హరిదాసుఁ డిట్లనుకొనెను. “ఏమిది? ఇది స్వప్న వస్థయా? నిజమును నిరూపించుచున్నట్లున్న దే! సాక్షాత్కారిణి యగు నామలినాంగి యెవరగు? నాలలితకాక మఱియెవరు? ఆపెదురాత్ముల దుండగములకు గుఱియైన ట్లిస్వప్న భిప్రాయము గదా! ఇంక నాలస్యమున కెడములేదు. ఇప్పుడేవి జయనగరము నకు కమ్మవ్రాసి లలితక్షేమ మారయువాడ” నని యందుండి వెడలిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సోమనాథుని కుటుంబము విచ్చిన్నమైపోయినది. సాసారమునుభరించు దిక్కులేమి నాకుటుంబము కూడుగొట్టలేదు. కడునలుగుచుండెను. ఎన్నాళ్లని యాకటిభాధ సైరింపగలదు, లలిత యన్నదమ్ములు తమ జీవనమునకు గతిగానమి విదేశ వాసులై చచ్చిపో బ్రతికిపో తెలియదు.

లలిత బాలిక. ఎందుబోగలదు? ఏమిసేయగలదు? కొంతవఱకుఁ బొరుగింటి యాదరణకుఁబోనైయుండెను. ఆపులిచ్చెడి యాహారముచే దృష్టినొందుచుండెను. ఆమె గుణవతియని ముందే చెప్పియుంటిమి. పలుమాఱు పొరుగిండ్లకు బోజాలకుండెను. పరుల యాచింపనొల్లకుండెను. స్వగృహమును వీడ నిష్టము లేకుండెను నిరంతరముదుఃఖ వివశయై కాలము గడుపుచుండెను. ఒకనాడామె నేలపైఁ బలుపబడిన రత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి, పార్శ్వముననున్న తలగడ్డపై నెడమ మోఁచేతినూని కరపద్మమునఁ జెక్కిలిఁ జేర్చుకొని దక్షిణహస్త మందలి లేఖను మాటిమాటికిఁ జదువకొనుచు నెక్కింతసేపట్లెయుండి యొక్కనిట్టార్పుఁబుచ్చి తుదకా లేఖను దలగడ్డ క్రిందదాచి స్వగతముగ నిట్లనుకొనఁ దొడగెను.

“అకటా? ఏమి ఈ పాపియోకము! తండ్రీశివమెత్తి దేశ ద్రిమ్మరియయ్యె. అతనిదుండగములకై కృషించి కృషించి

తల్లి మరణించె. సోదరులుదరపుగారణార్థమై స్థానభ్రంశులైరి.
 హా! మాకుటుంబమున కెంతటి పాటుకల్గె? ఇక నాశీలమున కెట్టి
 యుపద్రవమురానున్నదోకదా! వాఁపోకడఁ దెలియకయహా
 రాత్రీములంగలార్చవలసివచ్చెనే! ఏమి నాకర్మము. తల్లిదండ్రులు
 దరిలేక విచారసాగరనిమగ్నయగు నన్నించుకెనను
 జాలిఁదలపక భయంకర నిశాసమయంబున కాలుసేతులు
 బంధించి శవమువోలె నన్నీకర్వారులు పురివెడల దోయుదు
 రట. హా దైవమా! ఇక నాకెవరుదిక్కు? నీవేనాకుశరణ్యుడవు.
 నేనేమి నిన్ను బల్లెరపూలపూజించియుంటినా? కాకరాలనర్పిం
 చితిని? నన్నేల యిన్నికష్టములపా లేయుదువు? ఈబాధల
 నుండి తొలగు నుపాయమెద్ది? ఎద్దియుదోపక యపారంబగు
 శోకంబున మునిగిపోవుచున్న నన్ను గట్టెకించు ఘనులెవరు?
 ఆపదబాంధవా! పుడమిపై స్త్రీ గాజన్మింపజేసినవాడవు నీవు
 నన్ను సాధారణకొంతలవలె నేలపుట్టింప వైతివి? సౌందర్య
 రాసులయందొక్కర్తుగ నేల జన్మింపజేసితివి? నేనే కురూపి
 నైనచో నాకిట్టిబాధలు కలుగవుకదా? ఇంకేమిసేయుదు! సేయున
 దేమున్నది. ఒకటిమాత్రముదోచుచున్నది. సౌందర్యమునుదాచి
 క్రూర్యము నడంచి శీలము నేటగల్పఁ గన్తిపడుచుండు మా
 నసమునకు ధైర్యమొసంగి సంతాపాదులచే మరణమే గతిగా
 నున్న నన్ను మన్నింపుమని యతని దీనముగాఁ బార్థింపిన,
 నాతఁడు శాంతచిత్తుడగునమో. అయ్యో! అజెట్లుఘటించు?
 నావినయ విజ్ఞానంబు లాతనిహృదయమున కెక్కునా ఆత్మ
 విజ్ఞాన శూన్యలకు యుక్తాయుక్తవివేచన మెట్లుకలుగును

మదోన్మత్తులగువారు, పుణ్యకార్యముల సరకుగొందురా? నన్ను వారు బ్రతిమాలుట పిచ్చిగుంటపై భాగీరథి ప్రవహించినట్లేగదా? ఐశ్వర్యమునందు వారధికులే యగుదురు. కులశీలంబుల, దలఁపవలదా? బలసత్వసమేతులగువా రొక వేళబలవంతముగాఁబట్టిన నాగతియేమి? అట్టి కఠినకాలము దాపరించు తరుణ మొదవినఁ దలదాచుకొనఁ దావెయ్యది? ఆనాడఁతడు సంతోషమున బడులుచెప్పుమని వేడుకొనెను. మరల నేతెంతునని సూచించెను. బలవంతముగా బట్టుదునని భయపెట్టెను. సమ్మతియగుమాట నిమ్మని తొందరపెట్టెను.

“కట్టా! శిలాహృదయులు నన్నారక విడుతురా! ఎట్టి సాహసము లొనర్చితిరో? ఏపన్నుగడలఁ బుచ్చుదురో? తుద కేమిసేతురో! ఎద్దియు దోపకున్నది. అగునది కానిమ్ము. కానున్నది కాకమానదు. బ్రాణములు తుదముట్టబోయినఁ బోనిమ్ము. నేనంకుల కొడబడను. హరిదాసే నాప్రాణధనము, దగ్గఱిచుట్టము, అతనికి నాయందు అత్యధికమైన యనురాగము అట్టి ప్రియుని వీడి యిట్టి తుచ్ఛమానసులఁ జేపట్టి కులకలంకమున కెడమిత్తునా? అదియబద్ధము.

లలితమానస మిట్లు కలవరపడుచుండెను. అట్టితరుణమున నొక యువకుఁడు తా ధరించిన విలువగల వస్త్రములు గాలితాఁకున నల్లలనాడుచుండ, పాదములనున్న పాదరక్షలు నడచునపుడుమండిమలతాకున “చిటుకు చిటుకు” మని ధ్వని

సేయుచుండ నాగృహమునఁ బ్రవేశించెను. అతడు తలపై ధరించిన శిరో వేష్టము చిత్రమగు కలికితురాయిచే శోభిల్లుచుండెను. అతనియధరములుతమ్ములపురసముచేఁ గెంపుఛాయల సధివసించుచుండెను, అతనిచూపులు సౌమ్యముగాలేవు. అతని దక్షిణకరమున స్వర్ణలతలచే మనోహరమై సింహాలలాటపుపిడిగల దంతపుబెత్త మొప్పులు గులుకుచుండెను. అది యాతని చేతితోఁ దిన్నగా నిలువక యటునటు జరుగుచుఁ దలక్రిందులగుచు వాహ్యాళి సేయుచుండెను.

అతనియెడమచేయి మాటిమాటికిని సూనూగు మీసములపైకిఁ బోవుచు వాని కొకవింతహాసం లిచ్చుచుండెను. ఆపురుషుఁడుపెల్లగా, నొయ్యారముగా, సగర్వముగా లలితను డాసెను.

లలిత కెందఱగుటకును పాదము లాడవయ్యెను. అమె యేమియును జేయజాలక స్థాణువువలె నిలువబడిపోయెను. ఆదియును నతనికి విలాసముగనే తోచినది. అమె ముఖమండలముఁ గాంచినతోడనే తీక్షణమగు వానియాకారమంతయు మాటిపోయినది. “బెబ్బులి గొట్టెసిల్ల యైనది. సింగము పిల్లియైనది.” అతడు మందస్మితవదనుఁ డయ్యెను. అది యతని దీనభావమును వెల్లడిజేయుచుండెను. అతడిట్లుఁ జెప్పదొడగెను.

లలితా నన్నుజూచి యిట్లేరిచ్చవడియెదవు. నేను నీకు దాసుడను. నీపైనున్నయాశ, నీయందలి యనురాగము నన్నిన్నిచిక్కులబడదొసె; గావున నీయుదారవీక్షణములచే నన్ను ధన్యునిగావింపుము.

పాపము! లలిత భయకంపితయై యుండెను కన్నులశ్రుపూరితములై యుండెను. ముఖారవిందంబున జిలుచెమట లెసగెను. అథోముఖయై నిలుచుండెను.

స్త్రీల మానసంబులు తరంగచంచలములని స్వభావమేలుగఁగవురుషు లెందరెందరో వాదించెదరు. అట్టివారీ సమయమున నిజముగా లలితను జూచియుందురేని యామెగుణమును. గుర్తింప గలుగుదురేని, యామెభావమును దెలిసికొన గలుగుదురేని, తప్పక తమవాదమును వదలివేయుదురని మానమ్మకము. ఆవురుషు డామెలక్షణముల బరికింపలేదు.

అమె సిగ్గుచే మాటాడ లేదని యతడు దలచెను. అతఁడు వసంతుడని యతనివాక్యములనుబట్టిచదువరు లెఱిగియుందురు అతఁడిట్లనెను.

“సుధను త్యజించి గరళమును మ్రింగెదవా? మాణిక్యమును వీడి మంటిపెల్లల నేరెదవా? కల్పవృక్షమునువీడి కాలిన మ్రోడు నాశ్రయించెదవా? ఇంచుక యోజించుము.”

మార్జాలము చెంతనున్న మూషికాంగనవలె లలిత గడఁగడ వడఁకసాగెను! కాని, కాఞ్చుకదలవయ్యె. ఏమిచేయుటకును దోచదయ్యెను. సహాయముగా నరుదెంచువారు గాన్నింపరైరి. కనుఁగొలుకులనుండి వెడలు నుష్ణాశ్రువులామె కొంగును దడిపివైచు చుండెను. ఆమె మానము వహించిలోలోన దైవమును బ్రార్థించుచుండెను. తుదకిట్లునుకొన దొడఁగెను.

“హా! దైవమా! నాకేల యిట్టి ముప్పుతిప్పలు గలుగఁజేయుచున్నావు. తల్లియు, సోదరియు స్వర్గస్థులైరి. తండ్రియు,

సోదరులు స్థానభ్రష్టులైరి. ఇప్పుడు నేనుగూడ నీగృహమును వీడక తప్పదయ్యె. లేదేని నామర్యాదకుఁ దప్పక ముప్పు వాటిల్లును.”

వసంతుఁ డొక్కొంతసే పూరకుండెను. లలిత ప్రత్యుత్తరమున కెదురుచూచుచుండెను. దిండుక్రిందనుండి కొంచె మఁగాఁ గాన్పించుచుండినలేఖ యాతనికి గోచరించెను. అనుమానముఁదోప, “లలితా! బాగుగ నాలోచించుకొనుము. ఇంకను గొంతకాలము గడువిచ్చెద”నని తత్తణమే యాలేఖం గైకొని వెడలిపోయెను.

సమయమునకై వేచియుండిన లలిత యిదే యదనని తలఁచి వేతొకద్వారముగుండఁ బలాయితయయ్యెను. కొంత సేపటికి వసంతుఁడు తనమిత్రులతో లోని కరుదెంచెను. అందు లలిత గానఁబడదయ్యె. వారాగృహమంతయుఁ బరికించిరి. కాని, వారిపయత్నము నిష్ఫలమయ్యెను.

పదియవ ప్రకరణము.

“అయ్యా! భిక్షమిండు, అయ్యా! భిక్షమిం”డని యొక వ్యక్తి కమలాపురపు వీధులవెంబడిఁ దిరుగుచుండెను. కాలము సంధ్యాసమయమునకు రెండుఘడియ లతిక్రమించి యుండెను. అదివఱకు లోకమునఁ గాటుచీకటులుఁ గ్రమ్మియుండెను గాని

యపుడప్పుడే మేఘమాలల మఱుగుననుండి వెడలి జాబిల్లి కమలా పురపు సందుగొందులను లేతవెన్నెలచే నిండించు చుండెను. మినుకుమినుకుమని ప్రకాశించెడి నక్షత్రరాసి ధవళకిరణుని లేతకాంతులకు భీతిలెనోయన, తను స్వప్నకాశమును సంపూర్ణముగాఁ జూపలేనివయ్యెను. ఆక సమం దచ్చట చ్చట నిండుధావళ్యమునఁ గన్పట్టెడు కొండలవలెను, శరధి తరంగములవలెను, పెక్కురూపములు దాల్చి యందందుఁ గన్పట్టెడి మేఘమాలికలు విరాజిల్లు చుండెను.

భిక్షుమాసించుచుండిన వీధియందే మనకథానాయకుఁ డగు హరిదాసుని మందిరముండెడిది. హరిదాసు మందిరపు ముంగిలియం దిరువురుయువకు లెందులకో వేచియుండిరి. భిక్షు మును యాచించుచుండిన వ్యక్తిగూడ నామార్గముననే వానికి సమీపమునఁ బోవుట తటస్థించెను. పదునాతేండ్ల యీడుఁ గల యాభిక్షకుఁ డిందుండిన యువకులంగాంచి యిందుక సంకోచింపఁజొచ్చెను. ఇంతలో లోపలనుండి హరిదాసు బయటకే తెంచి “ఎవరు? నాకై యిచట కాచియున్నవారు?” అని యువకులఁ బిల్చించెను. “అన్నా! మేమే, రమ్మ నీతో నెక రహస్యమును మాటాడవలసియున్నది. నీదర్శనమునకై మూఁడు రోజులనుండి గాచి యిప్పటికినినుదర్శింపఁగలితిమి. రమ్మా, మావెంటఁ బోద” మనిన్ని యువకులగిరి. హరిదాసు వారివెంట నడువసాగెను. మువ్వకుమూర్తులును నాంతరంగిక మిత్రులవలె నెకరికరం బొకరు పట్టుకొని, మావెన్నెలరాత్రులందు నడచుచుండిరి. వీరెచ్చటికి బోవుచుండినో యా స్థలమును గనుఁగొను

అనా కావశ్యకముగదాయని భిక్షుకుడనుకొనెను. ఇప్పుడతడు
 డచ్చట నిలుచుటకు సమ్మతించ లేదు. భిక్షుమడుగుట కిష్ట
 పడుటలేదు. వాడు ఆమువ్వరుజేరెడు గమ్యస్థానమును
 దానుగూడఁ జేరఁజాలయునని త్వరపడుచుండెను. మానస
 మార్గం బవలంభించుట కతఁ డసమర్థుండుగదా? అయినను
 ముందఱిగిన మువ్వరునూర్తుల కించు కెడముగా, నీభిక్షుకు
 డరుదెంచుచుండెను. నిమేషములుదాటెను. గంటలు పరువి
 డెను. మూడుగంటలకాలమిట్లే వీరందఱు నడువఁజొచ్చిరి.
 అప్పటి కర్ధరాత్రియైయుండెను. వీరరిగిన దొకవిపినభూమిగా
 నుండెను. వారందరచ్చటనాగిరి. యువకుడు ఒక లేఖను దీసి,
 హరిదాసునకిచ్చి యిది యెవరి వ్రాతయని ప్రశ్నించెను.

హరిదాసు—(ఆవెన్నెలరాత్రులందు నామూలగ్రముగా
 లేఖ నవఱోకించి) ఇది నీకెట్లుఁజిక్కినది? ఈవిషయము
 కడుగోప్యము. అయిన నిది నాలిఖితమే.

యువకుడు—ఎవరికొఱకు?

హరి—నాలలితకు.

యు—నీహితముఁగోరి నీకుపదేశించ నిన్నిందులకుఁ బిలు
 చుకొని వచ్చితిని. నేనిప్పుడొక రహస్యమును దెలుపఁజూపు
 చున్నాడను. దానిని నీ వంగీకరింపక తప్పదు.

హ—విషయము వెల్లడింపుము. ఆఱోచించెద.

యు—నేను చాలకాలమునుండి లలితను ప్రేమించియుం
 టిని. ఈలేఖను గాంచినదాది నీపై నాకసూయ పొడమినది.
 దానిఁబాప నినుగోరుటయే నాకోరికె.

ఈమాటవినఁగానే హరిదాసుమోము వెల వెలఁ బోయెను. ఒకసారి తలపైఁ బెద్దపిడుగుఁ బడినట్లయ్యెను. ఆలోచన దోఁచుటలేదు. అమృతమయమగు లలిత తనహృదయకమలమున విషాంకురము నాటినదనుకొనెను, దిక్కుదోచుటలేదు. మంతనము శాంతముతో నిలుచుటలేదు. అతడూరక నిలచి తీవ్రయోచనాసక్తుడై తనలోఁ దానిట్లనుకొనఁ దొడఁగెను. “లలితకును వీరికిని నన్యోన్యాయురాగ మెట్లొడగూడినది? ఒక వేళ కష్టసమయమున నితఁడామె నాదరించియుండునా? లేక లలితహృదయ మేమైన మాఱియుండునా? లేకున్నయీలేఖ వీరి కెట్లుఁజిక్కును? వీరెందులకీట్లరుదెంతురు? అయ్యో! పొర బడితిని. లలిత, నాలలిత సర్వోత్కృష్ట గుణగణవిరాజితయగు లలిత, నన్నే బ్రాణభర్తగాఁ బ్రేమించిన లలిత, నారాకకైయెదురుఁజూచు లలిత, యానాఁడు నా వలనరక్షియైన లలిత, నన్నువీడి వీనినంగీకరించి యుండునా? కల్ల” (ప్రకాశముగా)

హ—లలిత నన్ను ప్రేమించినదా?

యు—ప్రేమానుభంధములతో నాకక్కఱలేదు. ఎట్లు, లెననేమి? ఆమెను తప్పక వశపఱచుకొనఁగలను.

హ—ఎట్లు?

యు—నయముననో, భయముననో, నిర్బంధముననో.

హ—ఆమె యిపు డెచటనున్నది?

యు—నాయాటోపమున కాఁగజాలక పాటిపోయినది.

హా—(అగ్రహారాదగ్రుండై యాకలిఁగొన్న బెబ్బలి
మాడ్కి యటచుచు) ఛీ! దురాత్మా! ద్రోహీ! ఇదియా నీవు
నాహితమును గోరుట. అధర్మమునఁ దేజోహాని గలుగునని
నీవెఱుఁగవా? అబలలను బలాత్కరించుట పాపమని నీకుఁ
దెలియదా? యుక్తాయుక్త వివేచనములేక, మోహవికార
మున మునిగి, కన్నుఁగానక, పాపభీతిలేక, సుశీలయగు నొక
యబలను, నయమున, భయమున, నిర్బంధించి పురివెడల
నడపితిని ప్రేలుచుంటివా? జాగ్రత! ఇది నీయూరుఁగాదు.
నేఁ గినిసిన నిన్నా దరించువా రిచట నెవ్వరును లేరు. కానిమ్ము.
దీనికిఁ దగినఫల మనుభవింపకమానవు. ఇట్టి నీచుని దైవము
దండింపకమానఁడు. ఇపు డాలలితక్షేమము నారయుట నా
ప్రథమకర్తవ్యము. ఇప్పటికి నిన్ను మన్నించితిని. చాలు నీమైత్రి.
ఇంక నేఁబోయివచ్చెదను.

“తాఁగకులచప్పుడులకు కుందే శృదరునా? ఎటులబో
యెదవు? నీబెదరింపుల కిచట భయపడువా రేరును లేరు. ఆ
లోచించుకొనుము. మనముండునది దుర్గమారణ్యము. నీవిపు
డసహాయుఁడవేగాక నిరాయుధుఁడవైకూడనున్న వాడవు. నీకుఁ
జంకుటకు నే నబలుఁడనుగాను. ఇదిగో నాచేత నేమున్నదో
చూడు”మని యవకుఁడు తఱాలునఁ దనయొరయందుండిన
కరవాలముఁ బెఱుక నావెన్నెలరాత్రియం దాఖిడ్గపుకాంతుల
తళతళలు హరిదాసుని కన్నుల మిఱుమిట్లుఁగొలిపెను. “హా!
పరమేశ్వరా! ఈయరణ్యమధ్యమున నన్నొంటరిగఁ జేసి నామా

న్యమూనవుని చేతులయందు నాయసువులను బాపనుంటివా? ”
యని హరిదా సనుకొనుచుండెను.

ఆ యువకునిజంటనున్న యాతనిమిత్రుడు “ఆలసిం చెద
వేల ? నీవాతని నాకరవాలమునకు బలిసేయుము ? ఇదియే
నీలలిత కానందమని నెక్కివక్కాణింపు”మనెను. యువకుడు
క్రోధారుణితనేత్రుండై తటాలునఁ దనఖడ్గమును బైకెత్తెను.

పాఠకులారా ! ఏమూలనుండి యేతెంచెనో ! ఎట్లరుదెం
చెనో ! గాని, భారతయుద్ధమున సాత్యకిబాణము గొనవెంచిన
భూమిశ్రుతి కరము గగనమున కెగసినటుల యొక యర్థచంద్ర
బాణము ఒక్కత్రుటితో ఖడ్గముతోపాటు యువకుని భుజ
మూడి పైకెగయునట్లు జేసెను. యువకుడు తటాలున క్రిందఁ
బడిపోయెను. తత్తణమే హరిదా సాఖడ్గమును గైకొనెను.
హరిదాసాదుల సంభాషణమును వినుచుండిన వ్యక్తి సత్వ
రమున నందులకేతెంచి, యొకను జూచెదరేల ? తత్తణమే
నీని విగతాసునిజేయు”మనెను. హరిదా సాశబ్దమువిని,

హ—“ఈధ్వని నేనెప్పుడో విన్నట్టులున్నది”—నీవెవరు?

వ్య—నేనెవరైననీమి ? ప్రథమమున, నీని గతాసునిఁ
జేయుము. ఆవల నాకథనంతయు విన్నవించెద.

హ—తుదముట్ట వీనిజంపి పాపభాజనుడఁ గమ్మందువే ?

వ్య—అవును. దురాత్మలద్రుంచినగాని లోకము బాగు
పడదు. ప్రజలు సుఖింపరు. అధిష్టములు నెరవేరవు. జగ.

మానందింపదు. హరిదా సాకడపటిమాటల నాలోచించుకొను చుండెను. గుక్కుమిక్కురమనక కూర్చుండియుండిన యువకుఁ డిదే తరుణమని పరువిడనారంభించెను.

హరిదాసుతో సంభాషించుచుండిన భిక్షకుఁడు వెను జేంటనే పరుగిడి యాతని జుట్టుబట్టుకొని “పోకుపోకు” మని నీలువరించెను. ఆధ్వనిని విన్నతోడనే “అమ్మా! తల్లీ! నీవిందు న్నావని తెలియకపోతిని విజయనగరమున లలితవైయుండిన నీవు నేఁడీవిపినములో వసంతునకు మృత్యుదేవతవై యుంటి వని తెలియకపోతిని. నన్ను మన్నించుము. నీవు సత్యవతివి. నీశీల మింతటిదని తెలియనైతిని. నీశీలమును జేఱుపించిన యీనిర్భాగ్యునకు దేవుఁడు తగినదండన విధించెను. ఈజన్మ మున నేనిక నీజోలికిరాను. శాంతమూని నన్ను మన్నించుమని యామె పాదములపైఁ బడెను. వ్యక్తికిఁ జాల జాలికలిగెను. “జయంతా! ఈజన్మమున పతివ్రతల గన్నెత్తియైనఁ గనుఁగొన నని ప్రమాణమొసగుము. నేను నిన్నీ హరిదాసునెదుట క్షమించెద.”

చదువరులారా! జయంతుని ప్రసంగము నాలకించిన మీకు భిక్షకుఁడు లలితయని వేఱుగాఁ జెప్పవలయునా? భిక్షకుఁడును హరిదాసుఁడును యెందులకో వెడలిసో యిరి. వసంతుఁ డందే మరణించెను. శరణాగతుఁడగుట జయం తుఁడు బ్రతికిపోయెను.

పదునొకొండవ ప్రకరణము.

విజయనగరమందున్న వసంతునకు వామనుడు తమ్ముడు. వామనుడుగూడ వసంతునివలెనే దుష్టవర్తను దుర్వృత్తియందుఁ దన యన్నవలె నితఁడుగూడను స్వేచ్ఛావిహారమునఁ దిరుగుచుండెడివాఁడు. “ఓగునోగుమెచ్చు”నను సామెతను సార్థకపఱుప వామనుడు తనయన్నయం దెక్కుడైక్యమును జూపుచుండెను. దుర్వ్యయమొనర్చుటయందేమి తల్లిదండ్రులకుఁ దెలియకుండ ఇంటిసా మ్మపహరించుటయందేమి, ఇంటినగలు చేజిక్కినపుడు స్వక్షేత్రముల దాకట్టుఁబెట్టి ఋణముఁ దెచ్చుటయందేమి, వీరన్యోన్యమైతిగలిగి మెలఁగుచుండిరి. వసంతుని మరణవార్త జయంతునిచే విన్నదాదిగా వామనుని హృదయమందొక విషాంకుర మంకుశించెను. హరిదాసుపై నీరసాసూయాదులు పెరుగఁజొచ్చెను! గౌరవపాత్రమైన కుటుంబముయొక్క శేరుప్రతిష్ఠలు తగ్గెనని సిగ్గుపడజొచ్చెను. హరిదాసుచే నొదవిన యాబన్నమును జాపికోనదలఁచి తుద కొకనాఁడు జయంతునితో నిట్లు తరప్రత్యుత్తరములు నడిపెను.

వామనుడు—జయంతా! మాయన్న మరణవార్తవిన్నది మొదలు నామనము మనమునలేదు. ఏపనిఁజేయుటకును బుద్ధి మాండ్య మొదవినది. హరిదాసానర్చిన కూరకర్మమునకు ప్రతీకార మొనర్పలేని నేను జీవస్మృతుడనే. నామరణమునకై నేనించుకేనియు సంక్షోచింపను గాని హరిదాసు జీవించుటను

జూచి నే నోర్వలేను. నాకు వాడు పరిచితుడగుట నీవిషయములన్నియునామనమున కెక్కుడునొప్పించోచుచున్నవి. దిక్కుదోచక నిరంతరము గుందుచున్నవాడ. దీనికేమి సేయమందువు?

జయ—నామిత్రుని జంపిన హరిదాసుపై నీర్వ్యాసూయాదులు నీకంటె నాకెక్కుడేగాని ఆవిప్పినతలమున నాకును నట్టిప్రాప్తియే గలుగునని వెఱచితిని. ఇంక నేనట్టిపనికొడ బడనని వారితో ప్రమాణమునొనర్చి జిక్కువడియున్నాను. నీవడిగిన యుత్తరమునకు ప్రత్యుత్తర మియ్యజాలను.

వామ—జయంతా! ఏల యింత బేలవయితివి? సామాన్యుడగు నొక్కమానవునకై యింత వెఱవవలెనా? ధైర్యమూని పగ సాధించినఁగాదే వసంతుని ఋణముఁ దీర్చుకొనిన వారమగుదుము?

జయ—అదినిజమే. వారి యన్యోన్యమైత్రి మహారమైనది. మన మొనర్చు మాయోపాయములకు వారు చిక్కువారుగారు. లలిత యబలయయ్యును గుప్తగామినియై హరిదాసువెంట సబలసత్య సంపన్నయై మెలగుచుండును. హరిదాసునకాయుధసాధనము లెక్కుడుగా నున్నట్లు దోచుచున్నది. మనయందట్టి చతురతకానరాదు. కాన నాయత్నమును మానుదువని నావేషకోలు.

వామ—జయంతా! లోకమునందు హరిదాసొక్కరుండ బలదర్పసంపన్నుడని యెంచుట కేవలము వ్రేటితనము. లలిత

యొక్కతెయ చాకచక్యధురీణయని యెంచుటయు నట్లే దీనికంతయును బ్రయత్నమే ప్రాముఖ్యముగా నెంచి ధీయుతుఁ జేయవలయుగాని, పిఱికిమందుఁబోయుట పాడిగాదని నా కోర్కె. కాన నీవిషయమున నేదేని యొక కర్తవ్యమాలోచింపక తీరదు.

— ఈ ఊణముననే వానినణఁచుట మనచేతఁ గాద నుకొందును. ఉపాయాంతరమున నీ యిప్పిత మీడేరునేమో?

వామ—ఎట్లో! ఆయుపాయములన్నియు నాకుదోపవు. నీవొనర్చు నుపాయముల కన్నిటికిఁ గావలసినంత ద్రవ్యమే గాక జనసహాయముఁగూడ నేఁజేయ సిద్ధముగా నున్న వాడను.

జయతునకిప్పుడు విధిలేకపోయెను. లలితా హరిదా సులకిచ్చిన ప్రమాణమునుబట్టి యతఁడేమేమో యాలోచించుకొనసాగెను. మిత్రమృత్యువును గుఱించి యతనిమానస మొకవంకవే ఢించుచుండెను. వామనుని యీర్ష్యాసూయాదుల కతఁ డచ్చెరువొందజొచ్చెను.

“అగ్రజునివ రణానంతరమునఁగూడ వామనున కీయభిమానముదయించుట, వానిస్వధర్మమును జాటుచుండెఁగదా” యని యనుకొనెను. మిత్రబూణ ముఁ దీర్చుటయంద్రప్ర మత్తుడుగాక మెలఁగుట యాతనిక ధర్మమని తలంచెను. మరల వారిరువురికిట్లు సంభాషణము ప్రారంభమయ్యెను.

వా—జయంతా! ఏల ఊరకుంటివి?

జ—అలా చనము దోచుట లేదు.

వా—మేధాశక్తి సంపన్నుడవగునీ కేయాహయబాడమ, కున్నదన్ననాకే సిగ్గుగుచున్నది.

జ—కపటంపుటూహాలు బన్నుట కడుగ్రష్టము ఉరి నొడ్డిన పక్షి పడితీరవలయును.

వా—కాలక్షేపముతో నాకుబనిలేదు. సావధానముగా నాలోచించియే తగిన యుపాయ మనుగ్రహింపుము!

వామనుని మానసమునగూడ నిపుడొకయూహతట్టె ను. ఆపన్నగడసాంగోపాంగముగ సాగునని యాతని ముఖ భావము సూచించుచుండెను. అతనిమది సమాధానపడియున్న దని యాతనిమోమునందలిచిఱునవ్వేతెలుపుచుండెను. ఒక్కపరి తన మీసముపై ప్రేళులఁదిప్పుచు నతఁడు జయంతునితో నిట్లనెను.

వా—జయంతా! లలితా హరిదాసుల యన్యోన్యానురాగ మున కంతరాయంబొదవినగాని మనయభీష్టములు సిద్ధింపవు.

జ—అది విచ్చిన్నమగు త్రోవయేది?

వా—వాని వ్యామోహము వేతొక యునతిపై పరిణ మించునట్లుఁ జేయుటవలన.

జయ—ఈమార్గము మనకంత యాయాస మొసఁగునది కాదు. కేవలము ద్రవ్యవ్యయముపై నాధారపడునట్లున్నది.

వా—దానికి నే వెనుదీయువాడనుగాను. కొంతపైక
ముత్యో మనమిప్పుడు కమలాపురమున కేగవలయు. తేపట్టి
యుదయముననే కమలాపురప్రయాణము స్థిరీకరించితిని.

తగు సన్నాహము లొడగూర్చెదనుగాని యీప్రయత్నము
నందుగూడను సఫలీ కృతులమగు దుమనుయాశ మాత్రము
నాకు లేదు.

అని యాయిరువు రందుండి వెడలిపోయిరి.

పండ్లెండవ ప్రకరణము

ఒకనాటి మట్టమధ్యాహ్నమున నొక మనుష్యుడు
జలతారు బుటేదారి పనిచేయుటచే నొక మాంజిష్ఠ శిరోవేష్ట
మును ధరించి, వలచేత నొక సొరకాయబుట్టయు దాచుచు
నొక కరదండమును, దండమున తియ్యెక చెంబును పట్టుకొని
యొక పెందెరువున బిరబిర నడుచుచుండెను. అతడు
వయస్సు చేల్లినవాడగుటచే నాతని చర్మమించుక ముడుతలు
పడియుండెను. ధరియించిన తలపాగా పురాతనమైనదగుట
నచ్చటచ్చట జినిగి మైలవడి యుండెను. అతడు ధరియిం
చిన వస్త్రములు కడు ముటికివై చూచుట కసహ్యతఁ గొల్పు
చుండినవి.

అతని హస్తమండున్న వేత్రపుపిడి వెండితీగలచే నతి మనోహరముగా నల్లబడియుండెను. అతడు మాటిమాటికి నాసారకాయ బుట్టనుండి దేనినో క్రోలుచు కాళ్ళు తడఁ బడసోలుచు సొక్కుచు నడచుచుండెను. ఒంటరిగ నడచు చుండియు, నాతడు దనవెంట నింకెవ్వరో యుండినటుల నుత్తరప్రత్యుత్తరములు సలుపుచుండెను.

ఆబాట కిరుపార్శ్వముల నత్యున్నతములగు వృక్ష ములు చాళ్లుదీరియుండెను. అవి యొకటొకటితోఁ గలసి యున్న శాఖోపశాఖముగా విజృంభించి, వానియందు దట్టము గాఁ బెరిగియున్న యాకులచే విరాజిల్లుచు నెడవేళలందు దారినడచు తెరువరుల యాయాస నివారణార్థమై చల్లని నీడల నిడుచుండెను.

ఆమార్గమున నింకెవ్వరో కొందఱు బాటసారు లేగు చుండిరిముదుసలివారిని దాటి కొంతదవ్వరిగిన పదంపడి వారిత ట్టొక్కొంత సేపుగాంచితలనూచి “పొమ్మసో”మ్మని పలికి మగుడ యామనుష్యుఁడు నడచుచుండెను. ఇట్లస్పష్టముగా మాట్లా డుచు, దడఁబడ నడుగుల నిడుచు దూఁగుచు, దూఁగుచుఁ బోయిపోయి యాతడొక పాదపముక్రింద దబాలునఁబడెను. ఆవృద్ధునకు మైక మెక్కుడగుట నవయవసంచారమాగినది. అతడు స్తబ్ధుడయ్యెను.

కడువృద్ధుఁడని దయఁదలంచి కాఁబోలు సమీపమం దుండిన తెరువరు లావృద్ధున కుపచారమిడఁ బరువిడిరి. కొం

దలు వస్త్రములతో వీవదొడగిరి. మఱికొందలు స్వేదజలముచే మోముదడుపుచుండిరి. ఇట్టి శుశూప్తలఁ దెలివిరామియందలు గుమిఁగూడి పరిసరముననున్న యొక నూతిఁచెంత కతనిఁ గొంపోయిరి. అతని చెంబునిండుగ నీగుఁదెచ్చి శిరస్సాన మొనఁగించిరి. ఇంచుక సేష్టిగొనర్ప జరాభారపీడితుఁడగు నాతడు వడవడ వడఁకుచు సేదదీరెను.

“హా! సుశీలా! సుశీలా! మాసుశీలను గానరా?” యని యందున్న యొకని నడిగెను. “మా హైమవతి మాయమైనది నిజమా?” యని యింకొకరినడిగెను. “రాజవాహన రత్నా కరులఁ గాంచితిరా?” యని వేతొకని నడిగెను.

“లలిత నారయనే బోసఁచుంటినిగదా?” యని మతొకనిజూచినవ్వెను. “నేవెడఁగునైతినే,” యని గోడుగోడున నేడ్వసాగెను. “చేతికర్రనిచ్చెదగాని కల్లుఁ దెచ్చెదవా?” యని చెంతనుండిన బుట్ట మెకనికియ్యఁబోయెను. ఇట్లెన్నియో వ్యత్యస్త పుమాటల నాడుచుండ పాంధులావదరుట నాలకించి వీడు పిచ్చివాడని యనుకొనుచు తమత్తోవలం బోయిరి.

అచ్చటి కరుదెంచినవారిలో కొందఱుగన లుండిరి. ఈ వృద్ధుఁడు తటాలునఁ జేకర్ర సహాయమునలేచి పరువిడి యొకమానవతిని బట్టుకొనెను. ఆలేమ తన్నెన్నియో దుగ్భాషల నాడినను వానినెల్లఁ బెడచెవినిడి యామెనీరీతిఁ బ్రతిమాలెను. “సుశీలా! యేటికిట్లు నన్ను గసరెదు? నేనిక సురద్రావనురమ్ము, నాయండఁ గూరుచుండుము. ఏదీ మన లలిత? ఒక

మారా లలితనుజూపుము. నాపైకమంతయు నెందుఁబోయినది? అనాఁడు దాచమనియిచ్చిన లిబ్బి నిటుఁదెమ్ము. అదిగో! ఆవచ్చువారు నామిత్రులుగదా? నీవిందేయుండుము. వారితో నేనేగి కడుపారఁ ద్రావి యిపుడే యరుదెంచెదను. నీవెందును బోకు"మనెను. అట్లనుచు మఱల నాతఁడు బాటను బట్టిపోవు చుండెను. పాపము! పిచ్చివాఁడని దయఁదలఁచి యాదారినిఁ బోవు తెరువరులు వీనికేదేని సహాయమొనర్పఁ జాలిఁగొనిరి. వారీ వృద్ధు వెంటనంటియే వచ్చుచుండిరి సమీపమందే రాజ మహేంద్రవరముం జెను. అది సుప్రసిద్ధములైన పట్టణములం దొక్కటి ఆకాశమునంటు మేడలు, చిత్రవిచిత్రములగు గోడలు విశాలములైన వీధులు 'గలిగి వాణిజ్యమున నతిశయించి యా పురము వెలసియుండెను. అందందు పుష్పబాలికలు పువ్వుల నమ్ముచుండిరి. వివిధఫలములు విక్రయింపబడుచుండెను. నానా విధముల వస్త్రవిక్రయములు నడచుచుండెను. ఆయున్నత్తుడు కేకలువేయుచు రాజమార్గమువెంటనే వచ్చుచుండెను. పథికు లొక్కరును నిపుడా ముదుసలివెంట లేరు. ఆయాసవివశుడై యావృద్ధుఁడొక మాందిరపు ముంగిటి వేదికపైఁ గూలఁబడెను.

ఆమందిరాంతర్భవనమందొక మానిని మాత్రముండెను. వృద్ధుఁడు బయట కేకలిడ మొదలిడెను. ఆకంతర్భవనివిని పదు నేడేడ్ల వయస్సుగల యెకజన్మని బయటికిరుదెంచెను. ముదు సలి అట్లే ప్రేయించుండెను. ఆతనినిఁ జూడజూడ నాపెకన్నులను ండినీరుగారఁజొచ్చెను. సహింపరాని దుఃఖభరమున "నాయనా!

తుదక్కిఁజ్జెతివా” యని యాపొవచ్చి యావృద్ధుఁడెంతఁగూరుచుం
డెను. ముదుసలి “నీవు మాలలితవా?” యని ప్రశ్నించెను.
“అవునునాయనా! రమ్ము, లోపలికిఁబోవుదము.” ఆమె యా
ముదుసలిని లోనికిఁగొంపోయెను. పాఠకమహాశయులారా!
తండ్రిబిడ్డల సమావేశమెవ్వనికి హర్షదాయకముగాకుండును?

పండ్లెండవ ప్రకరణము

ఋతువులన్నిటిలో వసంతర్తువు ఋతురాజ మనఁబడు
చున్నది. ఆఋతువునం దెండలు మెండైనను నారామము
లత్యంత రమణీయములై నయనోత్సవమును గొలుపుచుం
డును. లేత యగటుల యున్నతీయ, తమాలహింతాలముల
యభివృద్ధియు, మాకందపు మ్రాకుల మనోహరతమును,
పొన్నగున్నలయేపును’ లతామతల్లికల యల్లికయు, వివిధ
ఫలములందలి సౌరభమును, వందమలయానిలుఁ డొసఁగు
హాయియు, పతంగముల కూజితములును, యెవనికిమేప్పుగూర్ప
కుండును? ఇట్టి వసంతర్తువు నందొకనాటి సాయంసమయ
మున కమలాపురరాజవీధులంబట్టి యిరువురు పురుషులొక
యుద్యానవనాభిముఖులై వెడలుచుండిరి. చండకరుండయ్యను
ప్రభాకరుఁడపరశైల మలంకరించి యాసాయంసమయమునఁ
జల్లని కిరణములఁ బ్రసరింపఁజేయుచుండెను. ఆయుద్యానవన

ము కమలాపురమునకు దక్షిణభాగముం దుండెను. వారా
వనమునకేగి కొంతసే పందందఁ బచారు సలిపిరి. తరువాత
వారందలి లతాగృహసమీపమున చలువరాతితిన్నపై నాసీ
నులైరి. ఆలతాభవనము మల్లీను తల్లికాదివల్లులచే నల్లబిల్లిగా
నల్లబడియుండెను. వికసించిన కుసుమములచే నొప్పిన యాల
తామతల్లిక లందుఁ గూర్చుండిన పురుషులకావనమొక వింత
సోయగముఁ జూపుచుండెను. పుష్పములు తమ కమ్మని వాస
నల గమ్మగమ్మన వెదఁజల్లుచుండెను. మధుమిక్షికలు జమ్మ
జమ్మని రొదసేయుచు బూవుసారములానుచుండెను. వసంత
కాలమగుటచే నాయుద్యానవనమందలి తరువులు చిగర్చియుం
డెను. ఆలేఁజగురుటాకు లావనమున కొక యపూర్వ సౌందర్య
మును గూర్చుచుండెను. శుకశి కాశారికాదూరవాబు లావనము
దా తముఁ బ్రతిష్ఠనలీనుచు కర్ణరసాయన మొనర్చుచుండెను.
ఇట్టి సాయంసమయ రామణీయకమున కీయుపవనం బొకనిండు
శోభనొసంగునన్న నందతిశయంబేమి? ఇంతటి సౌందర్యములతో
నొప్పు నీయుద్యానవనము మనకు పరిచితుఁడైన హరిదాసు
తండ్రి రమేశునిది. అందుఁ గూర్చుండిన పురుషులలో హరి
దాసుతండ్రి రమేశుఁడొకఁడు. ద్వితీయుఁడతని మిత్రుడు. ఆ
మిత్రుఁడు రమేశునితో నిట్లు మాటాడసాగెను.

మి—మిత్రమా? హరిదాసు వివాహవిషయమై నీయా
లోచనంబెట్లు?

ర—అలోచనంబేమి? ఇట్టివిషయం దారిలేనవెంటనే
కల్యాణ మొనర్పనెంచితి.

మి—కన్య యెందున్నది ?

ర—నాపుత్రుఁడు శేషుషీవంతుఁడు గావలయుఁగానికన్యల కేమిఁకాదువ ?

మి—ఈనూట విచిత్రముగా నున్నది. కొడుకులఁ గన్న వారు వయఃకాలమునుబట్టి ముమ్మందుగనె కన్యక నేర్పఱచు కొందురు.

ర—అవునది సహజమే.

మి—ఐన నీవెట్టిప్రయత్నమును జేయకున్నావుగదా ?

ర—ఇప్పుడు మించినదేమి ? నేను కులీనుడను. సూరిదాసు విద్యావంతుఁడు. అందును సౌందర్యవంతుఁడు. నేనెవరికన్య నడిగినను మావాని కాళ్లుగడిగి కన్నులకద్దకొనియిత్తురని నాయభిమతము.

మి—ఈభారము నీవేల భరింపవలయు ? వానినెత్తికేకట్టి పెట్టుము. తనయీదన కెనయగు విద్యావినయ సౌందర్యసంపన్నురాలినే కోరుకొననిమ్ము.

ర—నాకది యంతయిష్టముగాలేదు. వాని కన్నంతయు సోమనాథుని కూతునందున్నది, లలిత సగ్గుణవతియే గాని, సోమనాథుఁడు తుంటరి, గర్వ, నీచుఁడు, త్రాగుబోతు. ఇట్టి వానితో వియ్యమొద నామనసొప్పదు. అందువలన నేను వానికి స్వతంత్రత నీయనొల్లకున్నాను.

మి—సోమనాథుఁ డట్టివాఁడే యనుకొందము - పాపము లలిత యేమిచేసినది ?

ర—లలిత మంచిదే. ఆపాపిచర్యల మూలమునే నా ఘంసారమునకు లలితను జేర్చుకొన నిచ్చగించకున్నవాడను.

మి—అయిన లలిత నింతటితో విడచినట్టేనా?

ర—అవును. ఆబంధుత్వమే పూర్తిగవదలుకొంటిని.

మి—లలిత నీకు మేనకోడలుకాదా? ఆమెపై నీకేల దయరాదు?

ర—కులకళంకమునకు నామానస మోర్వదు. ఈ విషయము నిక ప్రస్తాపింపకు.

మి—నీయందు నాకు జనుపుగలదు అనుకూలదాంపత్యమని నిన్ను మందలించినందులకు క్షమాపణ మడుగుచున్నాను.

ర—ఈ నిర్బంధమునకుఁ గారణమారయ హరిదాసుఁడు నీపాదములపైఁ బడియుండునని యోచెడిని. నిజమా?

మి—అట్లు జరుగలేదుగాని ప్రస్తాపవశమున నీవివాహ ప్రశంస నేనే హరిదాసునితో హెచ్చరించితి. వాఁడా భారమంతయు నీపై నిడెనుగాని వాని యాంతరంగిక ప్రేమయంతయు లలితయందున్నట్టు ముఖభావము సూచించుచున్నది.

ర—అది ప్రమాదము. ఆ ప్రేమ నామెపై నిడుట హేయ పాత్రము, ముఖభాజనము, కడునీచము. ఈవిషయమువలదని చానితో గట్టిగ నొక్కిచెప్పుము.

వీరిట్లు మాటాడుచుండ నెకసర్పము గేదగిపొవనుండి

మల్లెపొద కరుగుచుండెను. రమేశుడును నాతని మిత్రుడును దాని నాకస్మికముగా నవలోకించిరి. వీరు గూర్చుండినది మల్లెపొదకు సమీపమగుటచే వారి మానసములు భీతిల్లినవి. ఆవ్యాళము మల్లెపొదను సమీపించుచుండెను. దానిగొట్ట నతిత్వరులై వారిరువురును దమచేతికట్టలతో నటకేగిరి.

హరిదాసుడు పొదలచాటున రమేశుని కంటఁబడెను. రమేశునిమిత్రుని మోమునందుఁ జిలున వ్యంగురించెను. వీరి రాకఁగాంచి పామువిముఖతఁజేంది మఱొండు పొదఁటికరిగెను. హరిదాసుచుగాంచి రమేశుడు కోపతీవ్రసూచనాస్వరముతో “నీవిచటికెందులకే తెంచితివి?” అని ప్రశ్నించెను. హరిదాసు మోము వివర్ణతగాఁచెను. పెదవు లదరెను. నాలుక తడవడెను. శరీరముకంపించెను. ఈయవస్థల నన్నిటి నడచుకొని “అండ్రీ ! వాయుసేవసమున కరుదెంచితి”న నెను.

ర—అయిన నీపొదరింట నేలఁదాగితివి?

హ—నీకంటనేల పడవలె నని.

ర—కాదుకాదు. లలితనుగూర్చి వినసతికుతూహలుఁడవై కాఁజోలు వచ్చితివి

హ—మీసంభాషణమును నే వినలేదు.

ర—నీయుద్దేశమిక్కను మార్పుకొనలేదా

హరిదాసు అండ్రీయాజ్ఞల నుల్లంఘింపనెల్లనివాఁడు గాన మానముద్రవహించి నిలుచుండియుండెను.

ర—నీ మాటలు నేనమ్మను. నీ హితముగోరి నీకుపదే
శించు నావాక్యములు నీకుఁ గట్టముగా దోచుచున్నవి. నీమే
లునే నేఁగోరుచుంటినని నీవు చెలియవైతివి. నయమున నెంత
జెప్పినను నీబుద్ధి మాఱుకట్లుఁ గాన్పింపదు. వయోరూపగుణం
బుల నామెనుమించిన సుందరీమణులెందఱో నీపాదములపైఁ
బడి నిన్ను వేఁడుకొనవలయుననియుండ వారిపై నీయనిష్టమును
జూపుచున్నావు. ఇక నైన నీవాప్రేమను మానుకొనవలయు
ను. ఏమిచెప్పుదువు?

హ—(దీనస్వరమున) నేనింకను జదువవలెఁగాన దామి
ప్పుడే వివాహవిషయముల నాతో నాలోచింపకుందురని
వేఁడెద.

కుమారుని ప్రతివచనములవిని రమేశుఁడును, నాతని
మిత్రుఁడును తిరుగ నాప్రశంస ముచ్చటెంపక కొంతసేపటి
కాస్థలముఁ బాసిపోయిరి. హరిదాసుముఖమున దుఃఖము
తాండవ మాడుచుండెను. అతఁడొంటరిగ గూరుచుండి యిట్లను
కొనదొడఁగెను. “మాతండ్రి మఱియొక కన్యను బెండ్లి సేయ
నెంచినాఁడని నాప్రాణనాయకకు నేనేట్లు తెలుపుదు? అయ్యో!
లలిత నెట్లు వాటువగలను? ఆప్రేమ నెట్లుమానగలను? తండ్రి
మాయనోన్యాయనురాగంబుల ద్రెంచుచున్నాఁడు. నేనుక వేళ
నతని యాజ్ఞ మీఱునొల్లక మఱొక కన్యను బెండ్లియాడిన, లలిత
నన్ను నిర్దయుఁడని దూషింపదా? కఠిన్నహృదయుఁడని నిందిం
పదా? నీవు నన్ను వివాహమాడకున్న సన్యాసత్వ మవలం
బింతునని ప్రతిజ్ఞబట్టియుంటిగదా! ఆమాటలేమవును? దైవ

మేల మాకిట్టి యన్యోన్యమైత్రినొడగూర్పవలయు? మాతండ్రి మూలమున నిదియేల భగ్నముగానలయును? ఇంక లలితదర్శనముగూడ నాకు లభించుట దుర్లభము. నే నిన్నిదినములు దలఁచిన తలఁపులన్నియు నేటితో ముగిసిపోయినవి.

“నాకోరిక యింక నెన్నటికి నీడేరదు. లలితను వివాహమాడుదునన్న యాశ నన్ను పూర్ణముగా వీక్షింపజూపినది. కాని నాబహిఃప్రాణమగు లలితకుఁ గలకాలము తీరినందుఁజిమ్ముఁ గలిగించితిని నామానసము వ్యాకులతఁ జెందుచున్నది. దైవమా! నేనిన్ని యిడుమలఁగుడుచుటకెంత దౌర్భాగ్యశము డను! నీ సంపూర్ణకృపావిశేషములకై యింకను గొంతకాల మిట్లే నిన్ను స్మరించుచుందును. తుదకు విషయవిఫలతయే సంభవించిన నాకును లలితవోలె విదేశమే శరణ్యుగను. గాత” మని చింతించి చింతించి నిజగృహమున కరిగెను.

పదు నాల్గవ ప్రకరణము.

వెనుకటి ప్రకరణములందు లలిత విద్యావతియని విని యుంటిమి. కడచిన ప్రకరణమునందు వసంతుని దక్షిణ భుజమును తన భల్లమున కాహుతిఁగొని హరిదాసు వెంటనరిగిన భిక్షుకుఁడే లలితయని మాచదువరు లెఱిగియుండవచ్చును.

భిక్షకవేషమును వీడి హరిదాసునెద్ద నుండుటకు లలిత కిష్ట
మేగాని, రమేశుడు సోమనాథుని కుటుంభము నీచమైనదని
భావించి, హరిదాసును కట్టుదిట్టములం దుంచుటచే యామె
కమలాపురంమంచుండుటకు వసతిఁ గనదయ్యెను. హరిదాసు
ప్రేమ లలితయం దత్యధికముగా నుండినను దనతండ్రి కట్టి
బాటులకుఁజిక్కి చేయునదిలేక యాతఁడు తనయాత్మమిత్రున
కొక లేఖవ్రాసి లలితను రాజమహేంద్రవరమున కనిపెను. ఆ
కమ్మయందలి ప్రభావమెట్టిదోకాని కులీనుఁడగు హరిదాసుని
యాత్మమిత్రుఁడు లలిత నొక బాలికాపాఠశాలయందు జీతము
నకుఁ గుదిర్చెను. ఆమె యొక ప్రాథమిక పాఠశాలయందుఁ
బ్రథానోపాధ్యాయిని యయ్యెను. ఆమె తన సహాధ్యాయును
లతో నైకమత్యమును కలిగి మెలఁగుచు మిక్కిలి పట్టుదలతోఁ
బాఠశాలాకృత్యములను జక్కపఱచుచుండెను.

సంగీతమునం దామె కఖండపాండిత్యము గలదు. చిత్ర
లేఖనా నైఖరియందామె కడునిపుణురాలు. లోకవిజ్ఞానశాస్త్ర
మలవరించి బాలికలకు మించిన శక్తి నావహింపజేయుటయం
దామె యెక్కుడు నేర్పరి. ఇప్పటి పాఠశాలలం దుపాధ్యాయు
లును, నుపాధ్యాయునులును, నామె వాచక పాఠమును బోధిం
చుచుండినదిచూచిన “నీమె యింతటి శక్తిసంపన్నయా” అని
యనుకొనక మానరు. మనోగణితమందేమి, గణితపాఠమునం
దేమి బాలిక లెక్కుడు జ్ఞానమందవలయునన్న నామెయొద్దనే
చదివితీరవలయును.

ఇంతయేల! ఆమెయున్న పాఠశాలయందు కావ్యరచనలకు

ప్రోత్సాహ మొసగునది లలిత. వ్యాకరణవిషయములకు వన్నె బెట్టి నేర్పునది లలిత. దేశచరిత్రము లుపన్యసించుటయందు ధీరాగ్రగణ్య లలిత. ఖగోళశాస్త్రముందు గణితగాంచినది లలిత. భూగోళశాస్త్రమునఁ బూజ్యత 'వహించినది లలిత. రకరకపు పూసలతో నతిరమ్యముగా దట్టపై పుష్పము లమర్చుటయం దతినిపుణతఁ గాంచినది లలిత. కడు సొబగుగ హాసలు నృత్యము సేయునటుల నున్నిదారముచే వస్త్రములల్లుటయందు వన్నె కెక్కినది లలిత. బీదబాలికలకు వృత్తి విద్యయే జీవనాధారమని కుట్టుపనులు సూచించుటయందుఁ బేరుగాంచినది లలిత. వేయేల! మూఢమతులను విజ్ఞానవంతులుగఁ జేయనవతరించిన వాగ్దేవియే యీమెయనఁ జాలదా

ఇట్లేమె విద్యావిచక్షణయై బాలికామణులకు నాఁడు నాటికి సంతోషముఁ గూర్చుచు తనపై యుద్యోగీయుల కెంతయో మెప్పుఁజూపుచు నెల్లవారి కానంద మొసంగుచు వర్ధిల్లుచుండెను.

అమృతలతయందు విషముష్టి యంకురించినభాతి లలిత గుణములు సోమనాథునకు గిట్టకుండెను. సోమనాథునకు లలితను గాంచినవెంటనే సగమువెట్టి వదలిపోయెను. అనుదినము లలితచేయు శుశ్రూషలవలనను, భైషజకర్మ చాతురీధురీణులగు వెజ్జిలోసఁగు మంచి యశాషధపు సేవ నమువలనను, వెట్టియంతయుఁబోయి దినదినారోగ్యాభివృద్ధిని గాంచి యిపుడీతఁడు న్యాయవాదియై విరాజిల్లుచుండెను. అతఁడునుదినమును న్యాయస్థానమున కేగుచుండెను. లలితమంది

ఈపు ముంగిలిచావిశియందు కక్షి దారులు లేనిదినమే యలుగు.
 వ్యజ్య పురుసుములవల్ల సోమనాథుఁ డెక్కుడధనమును సేక
 రించుచుండెను. లలిత వ్యర్థవ్యయములను జేయునదికాదు.
 ఆమెకూడ ధనసంపాదనా కుతూహలయే. ముందటివలెనే
 తండ్రితోడి యానందమిప్పుడు లభించినదని యామె యింతుక
 సంతసింపఁజొచ్చెను. కాని పాపము! తన సోదరులగు రాజ
 చాహన రత్నాకరుల స్థితిగతులఁ దెలియమికి నొక్కొక్క
 మాటు దుఃఖిపడుచుండెను. కూడుగుడ్డలకు నలుగక యుదర
 పోషణము సుఖముగఁ జరుగుచున్నదను సంతోషమె యామె
 కప్పుడప్పుడు జనించుచుండెడిగాని తన మానసమునందు
 విషవక హత్తుకొనియుండెడి హరిదాసుపైఁగల తన యనుప
 మానమైన ప్రేమాతరంగములుఁ గమ్మ నపుడు దిక్కుదో
 పక నిట్టియాప్పులు నిగుచ్చుచుఁ దనలోఁదాను గుందుచుండె
 డిది. హరిదాసునందుగల సుప్రఖ్యాతమగు తన ప్రేమమున
 కెన్ని యంతరాయములో గలిగినను వానినన్నింటిని సరకు
 గొనక సంతోషాతరంగముతో మెలఁగుచుండెను. ఇప్పుడామె
 తండ్రినలన నొకవిపత్తునఁజిక్కి తత్తరించుచున్నది. ఏమందురా?

రఘునాథుఁడను నొకయుద్వోగి న్యాయస్థానమందు
 సోమనాథునకుఁ బరిచితుఁడై యుండెను. అనుదినమును సోమ
 నాథుఁ డతనియొద్ద కేగుచుండెడినాఁడు. అతఁడు దండనాథు
 నకు సచివ్రుఁడుగా నుండెను. రఘునాథుఁడు రాజకార్యములం
 దతివిచక్షణుఁడగుటచే దండనాథుఁ డాతనియందుఁ గడు
 కరుణఁ జూపుచుండెను. నాయకుఁడు రఘునాథునిచేతి నాల

భంజకంబుమాడ్కి నుండుటచే రాజకార్య రహస్యములు
రఘునాథున కెప్పటి కప్పుడే తెలియుచుండెను.

సోమనాథునకును, రఘునాథునకును మిక్కుటమగు
చెలిమి యలవడుటచే న్యాయస్థానమునందు సోమనాథుఁడు
దెచ్చినవ్యాజ్యములన్నియును జయముఁగాంచుచుండెను. రఘు
నాథుని యంతరంగవెట్లున్నదో బయటికిఁదోఁపదు గానిసోమ
నాథునందుమాత్ర మతఁడు కడుప్రీతినిఁ గనఁబఱచుచుండెను.
రఘునాథుఁడు సోమనాథునకు కక్షిదారులనుండి లంచము
లిప్పించుటఁదప్ప వేఱొందుసహాయం బెద్దియు జేసినట్లు గాన్పిం
చదు. సోమనాథుఁ డొకానొకదినమందు రఘునాథుని వెంట
నిడికొని తనమందిరమునకు వచ్చెను. ఒక చిన్న గదియందు
లలిత యిరువురు బాలికలకుఁ గూటల నేర్పఱచుచుండెను. అప్పుడు
సాంధ్యసమయము. బాలికలు కాంభోజిరాగము నాలాపించు
చుండిరి. వారపుకప్పుడు రాగచ్ఛాయలను వీక్షించుండిరి. లలిత
తప్పులను సవరించుచుండెను. లలితగాని, బాలికలుగాని సోమ
నాథ రఘునాథులకు గాన్పించుటలేదు. వారు ముంగలిసోఫా
లపై నాసీనులై యుండిరి. రఘునాథుని మనస్సంతయును. లలిత
తప్పులు దిద్దుటను గాంచుటయందే పనిజేయుచుండెను. ఆమెయే
యారాగము నాలాపించిన బాగుండునని యతఁ డనుకొను
చుండెను. లలిత దిద్దినతప్పులు బాలికలకు బోధపడుటలేదు.
రాగము నొక మారాలాపింపుమని వారామెను వేడుకొనిరి.
లలిత వీణనెత్తుకొన్నది. శ్రుతి సవరించినది. పాడఁజొచ్చినది.
ఆహా! ఆశ్చర్యము. ఏమి! యాకంఠమునుండి వెడలు మధుర

ధ్వని ! ఆగానమాధుర్యమును విని, కోయిలలు కూయవెర
చెను. చిలుకలు పలుకుట మానెను. బాలికలకు మాండ్యము
వీడెను. రఘునాథునకు వీనులవిందుగా నుండెను. అంత నతఁడు
సంతోషాంబుధి మునింగి సోమనాథునితో నిట్లనెను.

ర—అయ్యా ! ఆపాటపాడువా రెవరు ?

సో—ఇంతవఱకు మీకుఁ దెలియదా ? ఈమె నాకూతురు.

ర—వివాహితయా ?

సో—వరనిశ్చయ మింకను లేదు.

ర—వయస్సెంత ?

సో—ఇప్పటికి బదునేడేండ్లు.

ర—సరియైనవరుఁడు దొరకమి నిట్లుంచియుండురని తో చెడిని.

సో—లేదు. నే నాభారమంతయు నామెపైననే విడిచితిని.

ర—ఇప్పటి కామె యెవరినైన వరించినదా ?

సో—అట్లేమియు జరిగినట్లు నాకుఁ దోచదు.

ర—అయిన నామెను నేఁజూచుట కిచ్చగింతురా ?

సో—మీకామెను బెండ్లియాడవలెనని కోరికయా ?

ర—(ఇష్టమును సూచించి) నే నింకను నవివాహితుఁడను.

సో—అయిన మాలలిత నిందు బిలతునా ?

రఘునాథుఁ డిపుడూరకుండెను. లలితను జూడఁగల్గుదు
నను నానంద మాతనిహృదయమునందుఁ బొంగి పొరచుచు.

డెను. రఘునాథుడు తనయుడ్యోగము నుగ్గడించి చెప్పిన లలిత
 తప్పక తన్నువరించునని యనుకొనెను. ఎట్టులయినను సోమ
 నాథుడు లలితను తనకుఁ గూర్చునని యానందపడఁజొచ్చెను.
 ఇంతలో సోమనాథుడు “లలితాంబా! యిటురమ్ము” అనెను.
 లలిత తండ్రి! ఇదిగో వచ్చితిని తనచేతియందన్నవీణ నందే
 యుంచి యాతనిచెంత కరిగెను. ఆహా! అప్పటి లలితసాబగును
 మాటలతోఁ దెలుప నెవరితరము? స్వయముగఁ గాంచినఁగాని
 యాయన్నులమిన్న సౌందర్య మిట్టిదని తెలియఁబోదు. ఆలలి
 తాంగి మైచాయ స్వచ్ఛందమైన ధావశ్యమునుగలిగి మిగుల
 సుందరముగా నొప్పుచుండెను. కోమలి తన విసేలకోమల
 చికురజాలములను జడగానల్లి కొన నందొక పట్టుపీలికనుగట్టి
 చెన్నున వ్రేలాడవిడిచియుండెను. విరిబోణి విశాలవిలోల
 లోచనములు, ధనురాకారముగా మలచిన నీలంపు భ్రూల
 తలు, ఆమె వాలారుచూపులును, ఆపద్మముఖవిశాలఫాలతల
 మున నున్న యర్థచంద్రతిలకమును ఆమెమోమున కెక్కుడు
 కళనిచ్చుచుండెను. ఆసుందరీమణి విశేషాభరణ సుశోభితకాదు
 గాని, తగ్గమైన పొడవ్రుగలిగి పలుచని నెన్నడుముతో విద్యుల్లి
 తావిగ్రహమోయన బ్రకాశించుచుండెను. ఇట్టి సౌందర్యరాసి
 యగు లలిత యానాథు మిగుల స్వచ్ఛమైన తెల్లని చలువమజి
 లినుచీరనుగట్టియుండెను. ఆమెకర్ణములందలి వజ్రతాటంకములు
 ను, హరిదాసుచే నానవాలుగా నియ్యబడిన ముద్దుటుంగరము
 ను, జడయును కుచ్చుగాఁగూర్చిన మల్లెపూదండయునామెకప్పు

టికెంకో బాగుగా నుండెను. రఘుశుండ్రుడొకమొదటి నాతనె
తనకన్నుల విశ్వసింపక సోపాపై గూర్చుండబెట్టినచిత్తరవువోలె
నిశ్చేష్టితుండయ్యెను. విఱువిట్లుగానిన రఘునాథుని దృష్టులు
వాని యదృశతానంద సరసిని ముంచివైచెను. ఆతఁ డాసాం
దర్యానలో కనమునఁ బరవశుడైయుండ, సోమనాథుఁడు
లలితతో నిట్లనెను. “అమ్మా! ఈరఘునాథుఁడు దండనాథు.
నకు నమాత్యుఁడుగా నున్నాఁడు. ఇంకను నీవలెనే యవివా
హితుఁడు. కాన నితని వరియింప నీకీప్తమా?” యనెను. లలిత
భావమున లలిత ముఖవికారమును జూపించెను. తీరస్కార
వీక్షణములను నామె తండ్రివైబఱపించెను. ఎట్టులయిన,
నచ్చోట వీడిపోవలయునని తత్తఱింపెను. వ్రత్యుత్తరంబియ్యక
యేగిన గౌరవభంగమని యోజించెను. తండ్రి! యిటురమ్మని
సంబోధించిగదిలోనికేగెను. ఆయిరువు రందేమి మాటాడిరో
గాని సోమనాథుఁడు బయట కరుదెంచి యీషయమును
గూర్చి వేఱొకమారు ప్రస్తావించుట మంచిదని రఘునాథుని
తో బయటకు వెదిలిపోయెను.

పదునైదవ ప్రకరణము

వీడవప్రకరణమునందు సముద్రమధ్యమున రక్షకతర
ణులయందుఁ దోయిబడిన యారాజ వాహనరిత్నకరులుగా
లితాఁకున వీడవయరిగినల్లెలుబోయి పోయి కేపు కాలనిరా

జ్యోతి సముద్రపు బొడ్డున నెక సైకత స్థలమునఁ ద్రోయఁబడిరి.
అకస్మాత్తుగ నేతెంచిన పడవయందలి ప్రజలనుగాంచి నీటి
యాపదఁజిక్కిన దీనులని దయఁదలంచి కడువేగమున కేపుకాల
నినివాసులు కొందఱుమల కరుచెంచి పడవయందుండిన రాజ
వాహన రత్నాకరులతో నిట్లు సంభాషింపఁ దొడఁగిరి.

కాలనీలు—అన్నలారా! పడవ నిశుమలబడిన మీరెవరు?

రాజవాహన—మేము భారతీయులము.

కా—మీరిచ్చినయుత్తర మెంతో శౌరవసీయమైనది గాని
మిమ్ముఁజూడ నెద్దియో యొకగొప్పయాపదం జిక్కి దైవవశ
మున నిట్లువచ్చితిరని మాకుఁ దోచుచున్నది.

రా—అయ్యలారా! అట్లే యనుకొనుడు, కాని యీపూట
మమ్ము నాదరించువారిం దెవ్వరును లేరా?

కా—ఈపూట మీకాతిథ్య మిచ్చినపిదప మీ రెంద
రిగెనరు?

రా—ఎం దరుగుటకు మేమికను నిశ్చయించుకొన్న వార
ముగాము. అనుకూలమైనచో నిచ్చటనే నివసింపఁజూచెదము.

కా—మీరెచ్చటనుండి వచ్చట?

రా—హిందూ దేశమునుండి.

కా—ఎచ్చటికి బోనుంటి?

రా—నేటాలు రాజ్యమునకు.

కా—మీరిప్పుడది దాటియే వచ్చితిరి.

రా—అయిన నిదియే దేశము?

కా—కాలనీలరాజ్యము.

రా—ఈరాజ్యమున వృత్తివిశేషమేమి?

కా—కాఫీ, తేయాకుతోటలు మొండు. మీరు సేద్యము చేయగలరా?

రా—మేము కర్షకులముగాముగాని కూలీలను గుఱించి లెక్కపత్రములను వ్రాయగలము.

కా—అట్లయిన చెన్నపురియందలి మా కంగాణిగారియను మతికమ్మ, మీయొద్దనున్నదా?

రా—కాలనీలకు, నాయనకు సంబంధమా?

కా—అయిన యనుమతికమ్మకు గాంచినగాని విదేశీయుల కిందుఁ గాపురములు దొఱుకవు.

రా—అయిన సపత్రమును జూడుము?

కాలనీనివాసులు కంగాణి యనుమతికమ్మకు గాంచిరి. రాజవాహన రత్నాకరులకు కాఫీతోటలందలి కూలీలను విచారించు నుద్యోగము లియ్యఁబడెను. ఆరంభమున వారికిఁ గొంతవఱకు సుఖముగనే యుండెను. కాని, కొంతకాలమైన పిమ్మట రాజవాహనుఁడు, రత్నాకరుఁడును బ్రత్యేకింపఁబడిరి. ఇప్పు డన్నదమ్మ లిరువురును వేర్వేరు దేశమునం

ద. న్నారు. వీరిస్థితిగతులు మాటిపోయినవి. ఒంటరిగనుగడినను
కడపు కూటికొట్టై కాలనీలు చెప్పినట్లెల్లను బనిచేయు
చుండిరి. రానురాను కాలనీలు వీరిని గడునీచముగాఁ జూడఁ
జొచ్చిరి. వీరు చేయుకనికి నియమాము లేదు. చేసినపనికన్ననో
వేతనము లందుట యరుదు. కాలనీ లిచ్చజీతము లొక్కొక్క
క్రొత్త కడపుకూటికే చాలకుండెను. కేపుకాలనీలకొలుపు
పాప మాబీదబాలుఁకు కడ భారముగ నుండెను. ఏమిచేయఁ
గలరా? కష్టములముల కొడిగట్టుచునేయుండిరి. చీవాట్లను
నైఁచుచునే యుండిరి. ఎక్కుడు నోర్పును వహించియుండిరి.
ఒక్కతరుణమ న నాయన్నదమ్ము లిరువు రేకస్థలమునఁ జేరుట
తటస్థించెను. ఒకరికష్టము లొకరితో నిట్లుఁ జేపుకొనసాగిరి.

“అన్నా! నాబ్రతుకు కడుభారమైనది. ఇక నేనెందుం
డిన కాలనిలవారేజెచ్చట నిక్కువ”మని రత్నాకరుండన,
“తమ్ముడా” అంభమునుండి వన యదృష్టమేక్షీణరాసి నను
సరించినది. కాలనీలచే నాకొదవిన కష్టములు చెప్పలేకున్న
వాడను. ఇపుడిప్పుడు నాకొకయోజన పొడముచున్నది. పట్ట
పరీక్షయం దాఁతే న యొకన్యాయవాది యందుఁగలడు. వీరి
బాఁబడక యెట్లులెనను మనమువాకడ కేగిన మనకష్టములు
గడతేరునని తోచుచున్నది.

ఇట్లునుకొని వారివలెనే కష్టపడుచున్న కొందరితోఁ
గలసి, వారందఱును ఆన్యాయవాదియొద్ద కేగిరి న్యాయవాది.
కరుణా కటాక్షపీక్షణములతో వానాదరించి వారినందుండి
విడిపించి, తిరుగ తమదేశములు చేరుకట్లు చేసెను.

పదునాటవ ప్రకరణము.

చదువరులకుఁ బరిచితుఁడైన యొకజవ్వనుఁడు ద్విచక్ర
యుతంబగు నొకత్రొక్కుఁడుబండిపై రాజమహేంద్రవరము
నకుఁ బ్రయాణము సేయుచుండెను. అక్కలమునందు ధూమ
శకటము లుండియు నీయెవ్వెక్కాఁడు త్రొక్కుఁడుబండిపైఁ
బ్రయాణముఁ జేయుటనుజూడ నితనికి రైలుబండి తప్పియుం
డునని తోచుచున్నది. బండి పోవు వేగమును గాంచిన నతఁ
డెద్దియో యొకఘనకార్యమును నిర్వహింపఁజూపునట్లుఁ జూప
ఱకుఁ దోపకమానదు. అపుడపుడే బాలభాస్కరుండు
తన శాంతకిరణములకుఁ బదును పెట్టుచుండుటచే నది ప్రథమ
యామాంత్యమై యుండునని యూహింపవచ్చును. ఆ యశావ
నుని రుధిరసీనమైనమోము, తేలవేయఁబడిన కన్నులును,
శ్రమవారి సహితమగు లలాటఫలకము, నాసికారంధ్రముల
నుండి వెడలెడు నుచ్చాస్వస నిశ్వాసముల యాధిక్యమును,
జిహ్వగ్రహమునఁ దడిలేక మాటల తొట్రుపాటుఁ జూపుచు
నెండియుండెడి పెదవులును, దగఁగొని కళమారుటచేఁ గలిగిన
సీనమైన కంఠస్వరముఁ, గాంచిన నతఁడెద్దియో యొకగొప్ప
సంకటమునఁ జిక్కెనని దారినడచు యధ్వగు ల్లనుమానింపక
మానరు. యువకుఁడుమాత్ర మెదురుపడ్డపథికులతో మాటా
డక తనరథవేగమునకు దారివిడువ యంత్రసంబంధమగు నొక

ఘంటానాదముచే వారికిఁ దనరాకఁ దెలుపుచు త్వరగతి నరుగుచుండెను. ఇట్లుగవారి డకస్మాత్తుగ !నొకచల్లని నీడనె సఁగు చెట్టక్రింద నించుక యాగెను. ఇతని రథవేగముగని వెనుకకుఁ దిరిగిచూచు పథికులతఁడు దాహబాధ నివారింప నూత్రిచెంత కరుగునుగాఁబోలుననుకొనిరి. గాని, యతఁడొక ర్పక తన యంగరకాయందు నెకలేఖనుదీసి తనలోఁ దాఁ జదువుకొన సాగెను. అందిట్లుండెను.

“ఇప్పటికి నేఁ గుశలము. తుణతుణమునకు మీక్షేమ మారయుదాన. ప్రాణప్రియుఁడా! ఆరంభమున విశాలసమతల మందు నికుంజపుంజలతా భవవసమీపమున సర్పద్రష్టనై పడియుండిననాఁడు, మన్యసీమ ఘోరాటవీమధ్యభూముల భిలు లచేఁజక్కి హాహాకారంబునఁ దత్తఱిల్లిననాఁడు సోదరీమరణ శోకమున సుఖముమఱచి స్రుక్కిననాఁడు, ఉన్మత్తుఁడగు పిశ్చివృన్ది వియోగదుఃఖమందుఁ బాల్గొన్ననాఁడు, అశననసన ములు దొఱకు టరిదియై యనుజన్ములు విదేశముల కేగిన నాఁడు, కోఁడెగాండ్రబారిబడి గ్రుక్కుమిక్కు రనఁజాలక పురభ్రష్టనైననాఁడు తుధానలంబుచేఁ గమలాపురవీధులం దింటింట భిక్షుమెత్తిననాఁడు, దుర్గమజనసీమల నీవు శత్రుకర వాలమున కెరయగుదువని గుండెలవిసి భీతిల్లిననాఁడుగూడ నేనింతటి యార్భాటము ననుభవించినదానను గాను. ప్రాణ ప్రియుఁడా! జనకుఁడు నాచెంతజేరినపిదన వెనుకటి కష్టములు మఱచి యింఁచుక సంతోషమున మనుచుంటిని గాని నాయ దృష్టరశమునను. తొడ్డిమూలమునను నే నొక పరిభవాన

లంబున కొకశలభముగా నున్నదాన. శాంత స్వభావము, వినయవిధేయత సమధికా శారవము, విద్యామరీణత, పరోపకారపరీణత, సత్యసంధత, మితభాషణము మున్నగుగుణముల కాకరమని లోకముచేఁ బొగడ్తగొన్న యొకయనాథ, యొకయబల, యొకయసహాయమగుసాధ్వి రక్షకభటులచేఁ జిక్కికారాగారబంధదుఃఖ మనుభవింప దారిఁ జూచుచున్నది. తరుణమున సర్వోత్కృష్టమగు మానరక్షణ మొనర్చు సహాయులరుదు. కరుణింపుము. నన్ను మన్నింపుము. ఆత్మబంధూ! తుదవిధాన మిదియ. సమమునకు నీప్రరాక, అదరించు వారు నామలేక, రక్షకభటులు పెట్టెడికష్టములఁ దాళఁజాలక యున్నపుడు, సరసియో, ఉరియో, గరళమో, యగ్నియో, శరణమగుఁగాక.”

రాజమహేంద్రవరము. }
12—7—1908, }

ఇట్లు
దీనయగు లలిత,

ప్రయాణముచేసిన యువకునిమోమిపుడు మఱింత చాడి యించుకేనియు రక్తములేక వైవర్ణ్య మావహించెను. ఎంత వాడిననేమి? అతని భూయుగ్మము నుడివడి ఆగ్రహ దృష్టులను సూచించుచుండెను. ఒక్కొక్కతే యామాగ్రహము మాటి కొకస్వరూపమును గాన్పింప జేయుచుండెను. ధీరుడయ్యెను నేలొక్కోగాని యాతని నేత్రములనుండి యుష్ణబాష్పములు జటజటఁ గారుచుండెను. అయ్యది యాతని దయార్ద్ర హృదయమును జాటుచుండెను, ఇట్టి దురవస్థలందుఁ జిక్కియు

నాతఁడు తనకరంబులను శిరంబుపై నునిచి దీర్ఘాలోచనము చేయసాగెను ఏమనుకొనెనోకాని యాతఁడు రబ్బరుబండ్లిపైఁ గూరుచుండి, చూపఱులకుఁతన గమనవేగమును జూపసాగెను. కొన్ని నిమిషములకాలములోనే రాజమహేంద్ర వరముఁజేరెను. ఆపురవరంబున నితఁడెవరింటి కేగవలయునో యెవ్వరికినిదెలిసినదికాదు. ఆఘోరుఁ డొకరాజమార్గమునుబట్టి పోవుచు, నావీధి యందు “సోమనాథునిమందిర మున్నదా? అట్లైన నదియెచ్చట నున్నది, దయయుంచి చూపెదరా?” యని యొక్కొక్కరిని నడుగుచుఁ బోవుచుండెను. పురవాస్తవ్యులు చూపిన యొక మందిరమును గాంచినవెంటనే యిదియూ, మాలలితమందిర మని లోనికేగెను. లలిత సోపానముపైఁ బరుండి కన్నుల నీరు నిండినట్లుండెను. అమె యువకునిగాంచి తటానలేచి “నేటికి నాకష్టము లంతరించినవి. మీ రరుదెంచుట నాభాగ్యము.” అనెను. లలిత యింక నెకమాటయైనను నాడఁజాలక పోయెను. ఆమె హృదయాంతర్గతమం దంకురించిన శోకవేగ మంతకంతకుఁ బైకుబకఁజొచ్చెను. పాపము! కరవస్త్రము ముఖపైఁ గప్పికొని యామె గోడుగోడున నేడువసాగెను. యువకుఁడు సహజధీకుఁడు అతనిమానస మించుకేనియుఁ జలింపలేదు. లలితను సజీవ నుగా గాంచినతోడనే యాతనిప్రయాణపుఁబడలిక లన్నియు నడుగంటినవి. వానిముఖపద్మము వికసించినది. నూతనకళ లాభిర్భవించినవి. మానసము స్తిమితరాసి నొందినది. అతఁ డిప్పుడు లలితమోము నెగాదిగఁ దిలకించెను. శోకవేగము ననుసరించిన యామోమునం దేమివంతఁ గాంచెనో, యావంతయెం

తటిస్సంఘోషతరంగముల కిక్కయోకాని తక్షణ మా యువ
కునిమోమునందు మందహాసచంద్రికలు వెనువెంటనే నృత్య
మాడ నతఁడపు డిట్లనెను. “నే నరుదెంచుట భాగ్యమంటివే! ఇం
కను నేడ్చెదవేల?”

ఈతరుణమున లలిత యింతుక లజ్జనొందెను. అథో
ముఖ్యుడై నేల గీయనారంభించెను. ప్రత్యుత్తర మియ్యఁబ్రయ
త్నపడుచుండెను. కాని గొంతు డగ్గుతిక పడినది. ధారాళముగా
మాట వెలువడుట లేదు. మాటాడగొంతును సవరించుచున్నది.
అతికష్టముతో నామె యిట్లనెను.

ల—రాబోవు దుర్యశమునకై

యు—అందుకు నే నుందుఁగదా?

ల—దుష్కీర్తియందు నేనును సమభాగినినే.

యు—అనుభవించెడి కష్టమిరువురకు సమానమేయైన నది
నాకానందభాజనమే.

ల—నామొక్క ప్రాణమునకైకదా, మీకింతటికష్టము.

యు—ప్రేయసీ! నే నతిథి నీ వాతిథ్యమియ్యనున్నదానవు.
మాటలయుపచార మిఁకయేల? ఉదంత మెద్దియోవచిం
పుము.

ల—హీనవిషయమని కోపింపక నన్ను మన్నింతురా?

యు—నిన్ను మన్నించుటయా! ఆనాఁడరణ్యమున మన
యిరువురి ప్రథమసమావేశ సమయముననే విన్నవించితిఁగదా!

ల—అంతటి గొప్పమాటలేల? నాటికిని నేటికిని నేను
మీ చరణదాసినే.

యు—నీ వినయమతిస్తోత్రపాత్రము. తటస్థించిన విపర్యా
సమునకుఁ గారణమెట్లు?

ల—మాతండ్రి మూలమునఁ

యు—విన నాతురుండ,

ల—చెప్పుటకు గన్న తండ్రి. చెప్పుకొనకున్న నారడికి పాల
గుడునేమోయని జంకెద. అతనివెట్టిని బాగుచేయించితి. అమిత
శుశ్రూషలచే నాతనిమానసమును స్థిమితరాశికిఁదెచ్చితి. పుత్రి
పైఁ గడువాత్సల్యత జూపుచుండెను. వెనుకటి దుర్గుణములు
వీడెనని నమ్మితిని. అతఁడిపుడు న్యాయస్థానమందు న్యాయ
వాదియై యున్నవాఁడు.

ఇపుడు న్యాయాధ్యక్షునకు రఘునాథుండను సమాత్యుఁ
డొండుగలఁడు. తండ్రి యాతనితోనుక్కుటమగు చెలిమినిఁ
బెంచెను. తుదకు నన్నాతనికిఁ గట్టనుంకించెను. నే నెల్లనంటిని.
తండ్రి పట్టినపట్టు వీడక నను బాధించెను. గొప్పయద్యోగియని
బెదరించెను. నన్నప్టకప్టముల పాల్సేతునని భయపెట్టెను. నన్నం
తగాఁ బట్టుపటచఁజూచినను, నేదైర్యము వీడకుంటిని. ఆయన
మాట కాదంటిని. కష్టములకు వెరవనంటిని. తండ్రియాజ్ఞ సతిక
మింపఁగంటిని. తండ్రి మందిరముః తనదనియె. నాకేమియు నీయ
ననియె. నన్నిల్లు వెడలిపొమ్మనియె. నేఁ బోనంటిని. విజయనగ
రమునందలి సొత్తునంతయు నపహరించితి నని నాపై నెకయభి

యోగమును దెచ్చియున్నవాఁడు. నేఁడు నేను న్యాయస్థానము నకుఁ బోకుండిన విధిలేదు. న్యాయస్థానమొక్కట కడునీచమని నాబుద్ధి ప్రబోధించుచున్నది. అది యొక్క డివమానకరమని మానసము చలించుచున్నది. నేఁ డీబన్నమునుండి నన్నుదప్పించుము. ఈదుర్యశమునుండి నన్నుద్ధరింపుము. న్యాయస్థానము నకుఁ బోకుండుదారి నాకుఁ గటాక్షింపుము. నీమానసమున వేఱు దలఁపక నను మన్నింపుము.

యువకుని పాదములపైఁబడి లలిత యిట్లు వేఁడుకొను చుండెను.

లలితమందిర ముండిన వీధియందే యాన్యాయస్థాన ముండెను. అపుడపుడే విషయచర్చ ప్రారంభమగుచుండెను. ఉద్యోగశాల ముంగిలిభాగమందు నిలిచి డఫేదారుఁడు లలితాంబా! లలితాంబా! లలితాంబా! యని యఱవసాగెను. ఆధ్వని తటాలున యువకుని వీనులసోకెను. అతఁడు లలితతో నిట్లనెను. "డఫేదారుఁడు పిలుచుచున్నది విన్నావా?"

ల—బోను. న్యాయస్థానమం దభియోగమును విమర్శింతు రేమో?

యు—ఐన నీయభిమానపత్రమందు నీ చేత్రవాలు చేయుము.

ల—(చేత్రవాలుచేసి) ఆ స్థానమునకుఁ దాఁ మేగెదరా?

యు—పట్టపరీక్షయందుగూడను నెక్కుడు విజయము గాంచినాడను. నామండలమందలి యుద్యోగశాలలన్నిటికి నరుగ

నాకు స్వాతంత్ర్యముగలదు. ఇదే సన్నదుఁ జూడుము. ఇంక నేఁ బోయివచ్చెద. నీకేమియును భయములేదు.

లలితపక్షపు న్యాయవాది సత్వరమున న్యాయస్థానము నకేగెను. న్యాయాధ్యక్షుఁ డపుడే లలితయభియోగమునువిమర్శింప నారంభించియుండెను. పుత్రిపై శత్రుత్వము నారోపించిన సోమనాథుఁడు వాదిస్థానమందు నిలిచియుండెను. ప్రతివాది స్థానము దెవ్వరును నిలిచియుండలేదు. న్యాయాధ్యక్షుఁడు ప్రతివాది లలితాంబయెచట? యని రక్షకభటులనడిగెను. ఇంత లో న్యాయవాది యరుదెంచి “ఆమెపక్షమున నేను స్వాతంత్ర్య పత్రిక నందితిని. ఇదే యది” యని యొక కమ్మనున్యాయాధ్యక్షున కందించెను. దానిని జదువుకొని న్యాయాధ్యక్షుఁ డామూలాగ్రముగా వాదివాఙ్మూలమును గొనెను. ఈ యభియోగమందు వాది విదేశవాసియగుట సాక్ష్యములేదని ముందే తన దావాయందుఁ గనఁబఱచియుండెను. అభియోగము వాది ప్రతివాదుల పైననే యాధారపడియుండుటచేత న్యాయాధ్యక్షుఁడు న్యాయవాదితో నిట్లనెను.

న్యాయాధ్యక్షుడు—వాదివాఙ్మూలము విన్న మీరేమి సమాధాన మొసఁగెదరు ?

న్యాయవాది—అభియోగము కల్పనయని నొక్కివక్కాణించెదను.

న్యాయాధ్యక్షుడు—ఆధార మేమైన నున్నదా ?

న్యాయవాది—వాది, ప్రతివాదికిఁ దండ్రికావలయును.

న్యాయధ్య—చిత్రముగానున్నదే ! (వాదివక్తఁజూచి) ప్రతి
వాది, నీపుత్రికయేనా?

వాది—ఔను.

న్యాయధ్య—ఆమె యిప్పుడెచటనున్నది ?

ఈపట్టణమందే బాలికాపాఠశాల నుపాధ్యాయునియై
యున్నది.

న్యాయధ్య—పుత్రియైయుండి తండ్రిసొత్తుల సహాయమున
తటికార్య మామెకేల యొదవినది ?

వాది—ఏమియుండును ? దురాశాపిశాచ మామెను బట్టి
యుండుటచేతనే.

సోమనాథుణ్ణి న్యాయవాదిగో లేనిపోని దోషారో
పణము లెన్నియో యారోపింపజూచెను. సహింపలేక న్యాయ
వాది యాయభియోగమున కిదొకనిదర్శనముని న్యాయాధ్య
క్షున కొక లేఖనిచ్చెను. లేఖావృత్తాంతమంతయు పాఠకు లిది
పఱకే చదివియుండిరి. న్యాయాధ్యక్షుఁడా లేఖరు దిలకించి మరల
మరల యోజించి యందలివిషయమగ్గుముల నాలోచించి
యిట్లనెను.

న్యాయధ్య—ఈసంతక మెవ్వది ?

న్యాయవా—ప్రతివాదిస్థానమం దుండువలసిన లలితది.

న్యాయధ్య—ఈలేఖ యెవరికై వ్రాయఁబడినది ?

న్యాయవా—నుండే తనశీలమును వేతూకని వశముచేసిన
మాతృనాథునకు.

న్యాయధ్య—అతఁడిపు డెచటనున్నాఁడు? వాఁడుండుటచే నీ విమర్శనమునకు సాక్ష్యం బొసంగునేమోయని.

న్యాయవా—దాననంత లాభకరమని నాకుఁ దోపఁడు.

న్యాయధ్య—ఈలేఖ కల్పితమని న్యాయాధ్యక్షు లేలసంశయింపఁ గూడదు ?

న్యాయవా—ప్రతివాది వ్రాలందున్నది.

న్యాయధ్య—మీరే యీవ్రా లేలకల్పింపఁగూడదు. ఈ లేఖ మీకరమున నెట్లుపడినది.

ఈప్రశ్నమునకు నుత్తరమిచ్చుటకు న్యాయవాది కేమి యుఁ దోపలేదు. వ్యాజ్యముదలి స్వభావమును గురైరిగిన్యాయవాది సాక్షివోలె నిట్లుఁ జెప్పనారంభించెను.

“న్యాయాధ్యక్ష కా! వ్యాజ్యమునువిమర్శించుటచేత విషయమంతయును నిదిసత్య మిదియసత్యమని మీమానసమున కెక్కియేయుండును. ప్రతివాది నిరపరాధనియని నిరూపించుటకు నామనవికూడ నొకయూతకోలగా నుండునని తలచుచున్నాను వాది మధుప్రియుఁడు. తన్ములమున నున్నట్లుఁడైయుండెను. శీలవతియగు నితనికతత్ర మీయవమానమును భరింపలేక కృశించి కృశించి కాలగతి నొందెను. అంతట అతని కుటుంబము విచ్ఛిన్నమయ్యెను. పుత్రుఁగదారిబోయిరి. పుత్రి స్వదేశమును విడి యీహట్టణమందు కాపురమును గుదుర్చుకొనెను. దేశదిమ్మరియై తుదకీ మహానుభావుఁడు పుత్రినే.

యాశ్రయించెను. తండ్రియని యామె కడు ప్రేమతో నాతనిని, జూచుచుండినది. తమయాస్థానమందలి రఘునాథుఁడను నొక యుద్యోగి కీమెను ముడివేయ నితఁడు కడుదొందఱు పెట్టినట్లు వినియుంటిని. ఇతఁడు కమలాపురమనందలి రమేశునకు వియ్యం కుడు. రమేశునకు హరిదాసనెడి యొక తనయుఁడు గలఁడు. మున్నుందే యాతని నీమె గాంక్షించియుండెను.

“విధివిధాన విట్లున్నది. శీలభంగమునకోఁడి యామె కొంతవఱకు తండ్రిని గసరినది. తండ్రియాజ్ఞ నొల్లకపోవుటయె యీయభియోగమునకుఁ గారణమైనది. కాని ప్రతివాది నిరపరాధినియని వ్యాజ్యమునుండి తొలగింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.”

న్యాయాధ్యక్షుఁడు న్యాయస్థాపకుని విమర్శనమంతయు ను వినుచుండెను. కాని నడుమనడుమ నాతనిమానసము రఘునాథ సోమనాథులపక్షము జయముగాంచిన బాగుండుననియే యాలోచించెడివాఁడు. కాన నతఁడపు డిట్లనియె

న్యాయాధ్యక్ష—ఈలేఖ హరిదాసునకు వాసినదని యితలంపా?

న్యాయవా—ఔను. ఔను.

న్యాయాధ్యక్ష—అతఁ డీయభియోగమునకు సాక్ష్యమొసంగిన ప్రతివాదిపక్షమున విజయముగాంచుట కొక యాధారముండునని దోచుచున్నది.

న్యాయవా—అహరిదాసే యీన్యాయవాదియని చెప్పమీకు, వినోదము జనించును.

సోమనాథునిమోము వెలవెలబోయెను. యువశ్రీయువ
కుల యన్యోన్యాను రాగమిట్టిదిగదా యనుభావము న్యాయా
ధ్యక్షుని హృదయమం దంకురింపజొచ్చెను. రఘునాథునకు
హిత మొనర్ప నారంభమున సూచించెనుగాని, తుదకది యాత
నిక సమ్మతమని తోచెను. ఎట్టకేల కాలోచించి లలిత నిరప
రాధినియని తీర్మానమొసంగెను, పాఠకులారా! లలితా సోమ
నాథుల వాదికతివాదములను విపులముగా వ్రాయుట మా
యభీష్టమైనను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీప్రకరణము నింతటితో
విరమించితిని.

పదు నేడ వ ప్రకరణము

చెన్నపురి సముద్రపువార్డున నొక యావనుడు నిలిచి
యుండెను. అతఁడెవరో మనకిప్పుడు తెలియదుగాని యది
సంధ్యాసమయమగుట చండకరునితీక్షణిరణములు జరాభార
ప్రీడితము లైన్లుండెను. ఉదధిమధ్యమునుండి యేతెంచుతరంగ
ములు పరంపరలుగా తిప్పలు, గుట్టలు, కొండలు, పర్వతము
ల నోలె వచ్చుచుండెను. వానిపై యువకునిదృష్టులు ప్రస
రించినట్లుండెను. ఆబిడ్డనకు గొంచెముదూరమునందు జాల
రులు గాలమువొడ్డి మత్స్యములఁ బట్టుటఁగాంచిన నాతనికది
యొక యబ్బరముగా దోచుచుండెను. శశ్వచుదిశాంగన
యలంకరించిన చెంగావీరయో యన సంజకెంజాయ లందం

దుర్బలబలి సముద్రమున ప్రతిఫలించుటచే నాప్రతిబింబమును
జూచినయువకుఁడు సంధ్యారాగ ద్వయంబేమో యని భ్రమ
పడి నట్లుండెను. ఒక్కొక్కతటి నాతఁడు తనదృష్టులను నోడ
రేవుపైఁ బరపు చుండెడివాఁడు. ఐరోపాఖండమునుండి యేతెం
చునోడలఁగని యందలి యెగుమతిఁ దిగుమతులఁ దిలకించుచు
నాశ్చర్యపడు చుండెడివాఁడు. అప్పుడే ప్రయాణమునకు సిద్ధ
మైయున్న యోడఁ జపాన్ ప్రయాణము తూగించు సమయమై
నదనియు మిత్రులెవరేని జపాన్ దీవులు కేగెదరేమోయనియుఁ
ద్వారగతినందుఁబోయి జూచుచుండెడివాడు. ఖండాంతరము
నుండి వచ్చుయోడ లడ్డుదిడ్డుములఁ బోక రేవునందే దిగుటకుఁ
దగిన మార్గమును సూచించెడి యొక గొప్ప స్తంభముపై
విద్యచ్ఛక్తి దీపమునుగాంచి దానియద్భుతమున కచ్చెరువొం
దుచుండెడివాఁడు. మరల వెనుకకేతెంచి రక్షకభటశ్రేణిచే
రాణిఁచు సెంటుజార్జికోటంగని దానిరచనా నైపుణ్యమును
వేనోళ్లఁ బొగడుచుండెడివాఁడు. అందుండి సమీపవిగ్రహ
మును గాంచి దానిపేరేమని యందుండి వినోదములు జూచు
చుండిన జనుల నమగుచుండెడివాఁడు. అది క్రీష్ణస్వామి అయ్యో
గారి విగ్రహమని దెలిసినతర్వాత నా శిల్పిచేతిపనికి హర్షించి
ముందు వినబడుచుండెడి యాంగ్లవాద్యము శబ్దమాలించి వీను
లకు విందును గూర్చుచుండెడివాఁడు. అతఁడట్లించుకసే పం
దుండి మనసున కెద్దియో యాలోచనంబు గదుర సత్వరగతి
తిరువలిక్కేణి యొడ్డుఁ జేరి యంనొకశిలావేదికపై గూర్చుండి
యేదియో యాలోచించుకొనుచుండెను.

చెన్నపురి వాసులు సంజవేళలందు వాయుసే ననము
 నకై సముద్రపుటొడ్డున కరుదెంచుట వాడుక. తిరువళ్ళిక్కేణి
 యొడ్డునకు సమీపమందు రెండువందల గజముల పొడవును,
 నంతయె వెడల్పును, గలిగిన యొక యిసుకమైదానముగలదు
 అది వాయుసేవనమున కనువగుస్థల మగుటఁ బ్రజలు గుఱులు
 గుంపులుగా మీటరుబండ్లమీదను, గుట్టపు బండ్లమీదను
 వచ్చి యామైదానము చెంతదిగుచుండిరి. కాని వేదికపైఁగూ
 రుచుండిన వయసుకొఁ డేలకోప్రేక్షకుల యానందమందు భా
 గ్యునక యొకపరితన చూపులను పురిచాయలఁ బంపుచుండెను.
 వేతొక సమయమున నధోవదనుఁడై చింతిల్లుచుండెను. ఆఁ
 చనంబు దోచమి నెడనెడ ఆకాశమువంకఁ జూచుచుండెను. వేస
 టనెండినవానివలె యాతనికి నుచ్చాస్వసనిశ్వాసముల ధాకు
 లేక్కుడగుచుండెను. మరియు నానాదిక్కులఁ బరికించుచుం
 డెను. ఈయవస్థల నన్నింటిని గాంచిన నితఁడేరికొఱకొ వేచి
 యుండునట్లు తోఁచకమానదు.

ఇట్లుండనొక యరగంటకాలమునకు నొకజన్మని వా
 యుసేవనమునకై యొకయుత్తమంబగు యశ్వశకటము నారో
 హించి యాతలమున కరుదెంచుచుండెను. దూరముననుండి
 యీమె యాగమనమును గాంచుచుండినయువకుఁడు తటాటున
 లేచి యామె నెదుర్కొనబోయెను.

కడచిన ప్రకరణములందు లలిత చదువరుల హృదయము
లను జాలిఁగొల్పుచునే యుండెను. ఇప్పుడు శ్యామలయను
సతీమతల్లి మహాశయుల మనోదృష్టియందుఁ బ్రత్యక్షమైనది.
ఇరువురు సౌందర్యవతులే, సమానవయస్కులే, నిండుజన్మనులే,
వీరి యంగంపుసౌభగు నేమి గుణగుణములనేమి, భేదాభేద
ములనేమి, యెచ్చుతగ్గులనేమి పాఠకులు తమలో విమర్శింప
కడునుత్సహించుచుందురు. లలిత లావణ్యరాసి యని జెప్పి
యుంటిమి. శ్యామల స్ఫురద్రూప. శోభనాంగియని యిప్పుడు
నెక్కి చెప్పుచుంటిమి. లలిత కుటిలాలక. శ్యామలవిసీల దీర్ఘ
కుంతల. లలిత పూర్ణేందువదన, శ్యామల యరవింద సుంద
రానన. లలిత కునలయదళనయన. శ్యామల శతప్రతే
క్షణ. లలిత కోకిలాలాప. శ్యామల శుకవాణి. లలిత మంద
గమన. శ్యామల మరాళగమన. లలిత మృదుపాదపద్మ.
శ్యామల పల్లవసుమసదృశపాద. లలిత యెలమావిగున్న
శ్యామల తేతపొన్నగున్న.

చదువరులారా! ఈయన్నులమిన్నల యలంకారమునకిది
వన్నె వెట్టి వర్ణనముగాదు. మఱేదియని మీరడుగుదురేమో?
సౌందర్యమునకుఁదోడు గుణము, గుణమునకుఁదోడు శీలము,
శీలముననుసరించి ప్రతిష్ఠ. ఇంకేమిగావ్యయ?

లలితసన్మణగణవిరాజమాన. శ్యామల ధారాళదాన
పారీణ. లలిత శాంతస్వభావ. శ్యామల గంభీరస్వభావ. లలిత

వినయభాషిణి. శ్యామల నాన్పమత్కరిణి. లలిత సౌజన్యస్వరూపిణి. శ్యామల తేజఃపుంజసంపూర్ణ. లలితామూర్తి కుటుంబయాత్రను సుఖముగ సాగించునది. శ్యామలావిగ్రహము కుటుంబపోషణమున కంత దగినదికాదు. లలిత గృహదీపిక. శ్యామల కాచపాత్రప్రదీపిక. లోకమున నొకరుండిన స్త్రీగృహండురు.

లలిత హరిదాసును ప్రేమించియుండెను. ఆవాత్సల్యమపాఠమైనది, ఆస్నేహ మత్యధికమైనది, అదియామె జీవితమంతను, సంతోషసాగరమున దేలించునది, తరుణమున శ్యామల తనప్రీతి నెకయువకునకు ధారపోయనుండెను, అమెవాత్సల్యము కేవలము బాహ్యడంబరము. మనము మరల నీకథాసరణి ననుసరించు చున్నాము.

వారొకరికొక రభివందనము లొనర్చుకొని, కుశలప్రశ్నలచే నానందించుచు నిర్జనప్రదేశముగానుండు నొకయిరుకాడరింబట్టి నడచుచుండిరి. ఒక్కొక్కరికి యువకుండిట్లు ప్రస్తావింప దొడగెను.

య—శ్యామలా! నీయశ్శిష్టమును మీలెండి కెరింగించితివా?

శ్యా—ఒక యంతరాయమువలనఁ దెలుపనైతి.

య—ఎట్టియంతరాయము? ఎవరికి?

శ్యా—వారిము దినములనుండి నాతండ్రి జబ్బుపడినట్లు లేఖలేతెంచుచున్నది. దానమనసము స్థిమితముగాలేమి ఆవిషయమూపినదాన.

యు—అట్లయిన మీయూరికి బ్రయాణము సాగింతువా?

శ్యా—పోవలయుననియే నాతలంపు.

యు—ఎప్పు డేగెదవు?

శ్యా—ఉదయ మారుఘంటలకు.

యు—మితండ్రి యారోగ్య మరయ నే నాతురుడఁగాన నీ వేగినపిదప నాకొక లేఖవ్రాయుదువా?

శ్యా—తప్పకవ్రాయుదును.

యు—నీవట్లు గావింతువేని నే నెకతూరి నీ గ్రామమున కేతెంతును.

శ్యామల నిరుత్తర యద్యేను.

యు—“నే నరుదెంచుట నీ కభ్యంతరమా?”

శ్యా—“మీరరుదెంచుట నాపుణ్యఫలమని తలఁచెద.”

యు—“అయిన నీవేల మానమునిత్తివి?”

శ్యా—“మాతండ్రి కీవిషయమెఱింగింప జంకుటవలన.”

యు—“నే నెఱింగింతునా?”

శ్యా—“ఎఱ్ఱెఱింగితురు?”

యు—“లేఖామూలమున.”

శ్యా—తోలుదొలుత నేనేగి యచ్చటిస్థితిగతులఁ దమకెఱింగించుదనక దామిట్టి ప్రయత్నమునకు గడంగకుండుటయే నాప్రార్థన.

వీరిట్లు సంభాషించుచు, నడచుచు శ్యామల నెక్కించు
కొనివచ్చిన యశ్వశకటముండు ప్రదేశముఁ జేరిరి. చాలప్రొద్ద
యినదని శ్యామల యువకుని సెప్పునైకొని శకటారోహయై
గృహమునకు వెడలిపోయెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

కమలాపురమునందు హరిదాసుహృదయము చింతాం
బుధినిమునింగియుండెను. అతని కీపు డాహారము రుచించుట
లేదు. లలితజీవితమును గుఱించిగాని, యామెతోమోదంత
మును గూర్చిగాని యతఁడొచ్చు కేనియుఁ చింతించుటలేదు. పిన్న
నాటనుడి తిన్నుమన్ననఁబెంచిన తండ్రి, తిన్న విద్యావంతునిగఁ
జేయుటకై వేనవేలరూప్యమును నయపఱచిన తండ్రి, అరవ
రతము కనుతెప్ప వలెఁగాచిన తండ్రి, తరకష్టసుఖములం
దెల్లను పాల్గొన్న తండ్రి, ఇంతే! తనయుని ప్రాణమే తన
ప్రాణమని యెంచిన తండ్రి, మన్యపు జ్వరిపీడితుడై దుఃఖభా
జనుడై కృశాంగుడై యెల్లవేళల పరుపంటిముండ, పాపము!
హరిదాసు మానసమెట్లు నిశ్చలమై యుండఁగలడు? ఎట్లు శాం
తిఁగనఁగలడు? ఆహార మెట్లురుచింపగలడు? తండ్రి యనా
రోగ్యవంతుడై యుండుటచే నతఁ డెంతోవెజ్జలను రావించి
రోగమును నిర్మూలింపఁదగు ప్రయత్నముఁ జేయుచుండెను.
కాని యాప్రయత్నములన్నియు విఫలములై నానాట వ్యాధి

యధికమై, రమేశుఁడు పరువునంబడి పరితపించుచునేయుండెను. తండ్రి శుశ్రూషలకై హరిదా సొక సేవకుని నియమించి యుండెను. ఊడిముల నొనర్చుదాసుల నెందరినో గాంచితిమి కాని యజమానుని కనుచూపులే యాజ్ఞలుగా భావించి, శరీరమును దాచక వేసట కలయక, కష్టనిష్ఠూరములను లెక్కగొనక శుశ్రూషాధర్మములను నెఱవేర్చుచున్న సేవకులందీ సేవకుఁ డగ్గిగఁబృఁడని నిస్సంశయముగా వ్రాసు మాకల మేమాత్రము వెనుదీయుటలేదు. హరిదాసురమేశుల భాగ్యవశముచేతనే యీ సేవకుఁడు లభించెనని చెప్పిన నదంతయొక శయోక్తిగాదు.

అతనిపేరు కోమలుఁడు. నామమునకుఁ దగినలావణ్యవంతుఁడేకాని వీనిమఁదృష్టవశమున, వాఁడు సేవకావృత్తిచే జీవితమును గడుపుకొనవలసి యుండెను. కష్టకాల మే తెంచి యిడుమలుఁ గుడుచువేళ లొదవినపు డెట్టిసౌందర్యము లుండిన నేమి? ఎంతచాకచక్య మున్న నేమి? కష్టములు నష్టములుగను, నష్టములు కష్టములుగను పరిణమించుట వానిసానిధర్మము ననుసరించి జరుగుచుండును. కోమలుఁడు తనశుశ్రూషాధర్మమిట్లు నెఱవేర్చుచుండెను.

రమేశునిశయ్యచెంత, బీరములపై మువ్వరుయవకులు గూర్చుండియుండిరి. అందులో నొకడు కథానాయకుఁడగు హరిదాసు. హరిదాసు తండ్రియాననమునే నిరీక్షించి చూచుచుండెను. కోమలుఁడు రోగిని కడుజాగరూకత్వోఁ గనిపెట్టు

చుండెను. కాని యేలొకో వాడపుడపుడు పీఠములపైఁగూర్చున్న మఱియిరువ్వియవకుల నెగాదిగఁ జూచుచుండెను. ఓక్కొక్కతఱి వారినో మాటాడనుంకించుచుండెను. పాపమతదేమిమాటాడఁ దలంచుచుండెనో కాని రమేశునకు వ్యాధిబాధమొండై యచ్చాస్ నిశ్వాసముల ప్రచార మెక్కుడయ్యెను. అదియంతకంత కితిశయించుకొలది కన్నులుపచ్చనై కానరామి రమేశునకు జగమంతయుఁ గుమ్మర సారెవోలెఁ దిద్దిరఁ దిరిగి నట్లుండెను. అతఁ డిటునటుఁ గదలుటమాని చలింపక యుండెను. కోగాధిక్యముచే నాతనికన్నులు మూతలు పడిపోయెను. అంత నతనినోట మాటరాదయ్యెను. కోమలుఁడు తోటలున లోనికేగి యించుకక్షీరమును దెచ్చి గుటికెడు గుటికెడుగా రమేశునికంత నాశములనుంచి బోవునట్లు ధారగా విడుచుచుండెను. హరిదాసుకోగిశక్రము నిమురుచుండెను. మొదటియవకుఁ డంగవస్త్రమున విసరుచుండెను. రెండవవాఁడు పాదతలమునఁ గూర్చుండి తైలమును మర్దించుచుండెను. రమేశునిగొంతున వేసినపాలు వెనుదిరిగి వచ్చుచుండెను. అతని దేహమునంతను స్వేద మావిర్భవించి దొప్ప దోగుచుండెను. ఆ స్వేదమునంతయు కోమలుఁడు మెల్లగాఁ దుడుచుచుండెను. పాదతలమున గూర్చున్న రెండవయవకుఁడు కాలుసేతులు చల్లనై నవనియెను. మొదటి జవ్వనుఁడు ముఖవికాస మంతకంతకుఁ దరుగుచున్న దనియెను. ఇంక నాశలేనట్లున్నదని కోమలుఁడు డగ్గు త్తికతో కన్నుల నీరునించెను. “హా! తండ్రీ! నన్నెంటరిగ జేసితి”యని హరిదాసుఁడు రమేశునిపైఁబడి విలపింప

మొదలిడెను. హరిదాసునియూర్తారవంబు వీనుల సోకినంతనే “నాయనా! మమ్మందఱవీడి పరలోకమున కేగితివా”యని లోపలనుండి శ్యామల యేతెంచి యెదఁ బాడుకొనఁజొచ్చెను. ఒక్క తృటిలో నాభవనమంతయు రోదనధ్వనులతో నిండి పోయెను. ఏమయినను, కోమలుఁడు రోగివిషయమున నేమతి యుండినవాఁడుగాడు. అతఁడు బల్లపైనుండిన బ్రాది రస మొక చిన్నగరిఁజెడుగొని యతిబలవంతమున నారోగి గొంతు నందుఁ జొప్పింపఁజేసి “ఇంకను ప్రాణము దేహమును వీడలేదు మన మదృష్టవంతులమేయైన నితఁడు బ్రతికినను బ్రతుకవచ్చు ను. ఒకవేళ గతించునే యనుకొందము. మనము చేయునదేము న్నది. ఒక్కొంత మీరందరు నూరడిల్లుట మేలు. రోగికి కొంచెఱ యుండఁగూడ దందురు.” అని కోమలుఁడందఱిని బ్రార్థించి రోగికి దూరమునగూర్చుండఁ జేసెను. అండఱుఁ గొన్నినిమిష ములక్లే రోగిని జూచుచుండిరి. కాలుసేతులం దుష్టముగ్రమ్మఁ జొచ్చెను. శ్వాసనాళములగుండ నూపిరెక్కు డెక్కుడుగా రా గల్గెను. రోగియటు నిటుగదలఁ జొచ్చెను. సూత్రవడిన కన్ను లించుక తెఱచుకొనెను. కనుచూపు ధారాళముగ బ్రసరింపఁ జొచ్చెను. మాంద్య మంతరించి తెలివితేటలతోఁ బ్రకాశింప జొచ్చెను. “దాహము దాహ”మని రోగి యఱవఁజొచ్చెను. సంతోషస్వాంతయై శ్యామల లోనికేగి రజితపాత్రమున నుష్ణోదక మును దెచ్చి రమేశున కియ్యబోయెను. కోమలుఁడు తటాలు న వారిచి జలమిపు డనవసరమని నొక్కిచెప్పెను. పాపము! రమేశుఁడు కోమలుని వంకజూచి నాలుకను జాపసాగెను. “కా

మలుడు" ఇదిగో జలమని ఘాటమగుమందు నెసంగెను. శరీర ముష్ణాధిక్యము గాంచుటచేతను, వెజ్జలొసరిన దివ్యౌషధముల చేతను, శ్యామల యొసగుపథ్యపానముల చేతను, కోమలుఁ డొనర్చు శుశూంషలచేతను రోగి యించుక స్వస్థచిత్తుఁడై కొన్ని దినములలోనే హరిదాసు సహాయమున లేచి కూర్చుండి కోమలుని చెంతకుఁబిలిచి యిట్లు మాటాడఁ దొడఁగెను.

“కోమలా! నీవెవరో నేఁదెలియ నెతి. నేనస్వస్థుఁడనైన దాదిగా నిర్మలమైన మానసముతో నా కుపెక్కుపచారము లొనర్చుచుంటివి. హరిదాసు నీ కేమివేతన మొసంగునో యది నాకుఁ దెలిసినదికాదు. కుమారీకుమారుల కన్నను యీ నాక ట్టదశయందు నెక్కుడు భక్తితో నను సేవించుచున్నవాఁడవు. నీసేవ కానందనిమగ్నచిత్తుఁడ నగుటచే నీ కేదేనియొకబహుమతి నియ్యవలెఁగితి. ఆయివాఁగూడ నీయిష్టము ననుసరించియే యీయఁ గాంక్షించుచున్నాడను. నాజీవిత మనుమానాస్పద మగుట దాని నిపుడే నీవడుగుకొనఁ గోరు చుంటిని. ఏమందువు?

రమేశునకు సమీపమందే బంధుమిత్రులందఱును గూ ర్చుండి యుండురి. రమేశుని ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరంబిచ్చుటకై కోమలుఁడైదియో యాలోచించు చుండెనుగాని, యాలోచనఁ దోషమి హరిదాసుమోమునంకఁ దనదృష్టులుఁ బ్రసరింపఁ జేసెను. అ దేమిరహస్యమో మాకుఁదెలియదుగాని హరిదాసు కోమలునిఁ బరికింటి యేదియో కనుసన్నఁజేసెను. కోమలుని యాశయమునకు హరిదాసు కనుసగ్గ నూచనయై నట్లగపడు

చుండెను. ఈయాంతరంగిక ప్రశ్నోత్తరములు చెంతనుండిన
 దిద్దుకొని కెరుకపడియెనో, లేదో మేము చెప్పజాలము. బద్దాం
 జలుండై రమేశునితో కోమలుఁడిట్లనెను “ ఏలికా ! నాదొక
 విన్నపము. నేనెకవ్యక్తిరూపమున నున్న యనాథను. నన్ను
 సనాథగ నొనర్ప నభయపదాన మడుగుచుంటి. శుశ్రూషాభ
 ర్మము నాసహజకర్మమగుట మీసేవ యొనర్చుచున్నవాడ.
 ఇపుడొసంగిన మీవాగ్దానము నడప నిశ్చయించితేనేని అది.
 ప్రమాణమని నాకభయమియ్య వేడెదను.” కోమలుని విన్న
 యవిజ్ఞాపనము హరిదాసు నాంతరంగిక ప్రీతి శతీశయింపఁ
 జేయుచుండెను. అతఁడొకషరి కోమలునివంకఁ జూచుచు లో
 లోన హసించుచుండెను. చెంతఁగూర్చున్న యరువురుయువకులు
 విషయవిచిత్రమును వినఁగుతూహలులై యుండిరి. ఇంచుక
 యాయాసముతో రమేశుఁడిట్లనెను. “కోమలా ! నీమనవి పురు
 షరూపముననున్న స్త్రీవలె తేటపడియె. నీసేవలఁ దనివింగన్న
 వాడనగుట నే నియ్యదలఁచుకొన్న దేదో ప్రమాణముగ నే
 నియ్యనుంటి. నీయీడున కెనయగు నొకవరునకు నిన్నిచ్చి
 వివాహమొనర్చునట్లు నీవినయభాషణములఁ దేటపడియె. దాప
 కనీనిజవృత్తాంతమును వెల్లడించుము.” కోమలుని సేత్రముల
 నుండియానందభాషములు రాలుచుండెను. సంతోషాధిక్యము
 చేత హర్షిత్వాను మేనంతయుఁగగుకొండచెను. కోమలునియుత్సా
 హమునకు మేరయే లేకుండెను. అపరిమిత సంతోషముచే
 తని మోమున నొకవింతకాంతి జూపఁబెట్టెను. ఉత్సాహభర
 న పెదవు లదరఁజొచ్చెను.

రమేశుని చరణపద్మముల కెరగి కోమలుఁ డిట్లనెను.
 “నేను సోమనాథుని కూతురగు లలితను, విధివశమున నిట్ల
 యితి”నని చెప్పి ముందేమియో చెప్పసాహసించెను. కానినోట
 మాటరాక శోకావేశమునఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మ యామె
 నిర్విణ్ణయై నిలిచిపోయెను. చెంతఁగూర్చున్న యరువురుయువ
 కులు “చెల్లీ! నీవిట్లయితివా?” యని యామె నోదార్పఁదొడఁగిరి.

“ఆమ్మా! వీరిని నేనెఱుఁగ వీరెవ”రని రమేశుఁడులలిత
 నడిగెను. “ ఇంతకుమున్నె మొదటివాఁడు మాయన్నరాజవా
 హనుఁడనియు, రెండవవాఁడు తమ్ముఁడు రత్నాకరుఁడనియు
 గుర్తింపఁగలిగితిని.”

“అది యిప్పుడు మీయెదుట ప్రత్యక్షమయ్యెను. మా
 కష్టములు తుదముట్టి మేమందఱ మిందుఁగూడినదినమే సుది
 నము.

ఇప్పుడు రమేశుఁడు తన చూడ్కిని హరిదాసుపై బ్రస
 రింపఁ జేసెను. హరిదాసుఁడు తండ్రియాననమును భయభక్తు
 లతో వీక్షించి ముకుళితహస్తుఁడై యిట్లనెను. “తండ్రి! లలిత
 యందలి ప్రేమ చాలకాలమునుండి నామానసమును వేధిం
 చుచున్నది. ఇంతవరకు నీకఠినాజ్ఞల కోడినిన్నడుగ భయపడు
 చుంటి. లలితపట్లనెట్లు బ్రసన్నుఁడవైతివో నాయెడనట్టి ప్రస
 న్నభావమే ప్రసాదించుము.”

ఇంతలో శ్యామల “తండ్రి! యాలలితయన్న (రాజ
 హనుఁడు) మీకల్లుఁడు కాగోరు చున్నా”డనిచెప్పి లజ్జన

మంచి యూరకుండెను. దైవసంఘటన మిట్లున్నదిగుట నట్లే
రుగగాతమని మేశుడు వరముల ననుగ్రహించెను. అంద
ను నానందించిరి.

పంతొమ్మిదవ ప్రకరణము

మహాశయలారాః మనలలితకథ యింతట 'ముగిసినది.
వ్యాధిబాధితుడై రమేశుడు పాణిపాయమండఁ జిక్కినను
శుశూప్తివలనను హరిదాసునియాదరణవలనను రాజ
సరత్నాకరుల సహాయముచేతను దినదినారోగ్యాభివృ
ద్ధిపూర్ణసౌఖ్యమున మనఁగల్గెను. వామనజయం
క్షమునకుఁ బాలయ్యచు పలువిదములగు కృత్రి
మలితా హరిదాసుల యనురాగవల్ల ద్దేంప
రిని చింతతోనే కాలము గడుపుచుండిరి.

మునందలి పేరుల గన్న వారందఱు పైఁజెప్పిన
చుండ నొకనాఁటి శుభముహూర్తమందు
తా వారిదాసులకును, శ్యామలారాజ వాహనులకును,
హావైభవముతో వివాహములు జరుపఁబడెను.

సదానందభరితులై లలితా హరిదాసులు తమకుటుంబ
గాత్రును సుఖముగాఁ గడుపుచుండిరి. శ్యామలారాజవాహ
లు చెన్నపురియందు రక్షకభటయున్నతో ద్యోగములందు

మెప్పువడసి సుఖులై కాలముఁ గడుపుచుండిరి. వారు అమర-
లములో నె రత్నాకరునకు వివాహమొనర్చి హానినొక కుట్ర
బినిగాఁ జేసిరి.

సోమనాథుఁడు జాతీకిభ్రష్టుఁడై, నీతికిదూఱుఁడై, 7
ద్యోమునకు నెలవై, దుఃఖమునకు భాఁనుఁడై, లలిత తన్ను
జించినదాది, మరల బిచ్చియెత్తి “దేశద్రుమ్మరి”యయ్యెను.
తాగుబోతుతనములోకమునం దెన్ని కుటుంబములఁ దనపా
బెట్టుకొన్నదో, ఎందఱమేధావంతుల నున్నట్లులుగఁ జేసినది
అట్టివారేరేని యీ సోమనాథుని చరిత్రమును జదివిమధువా
మునువిసర్జింతురుగాక!

చూడుఁడు! సుస్థిరమానసికయగు లలిత తా
యిమమలగుడిచినను దుదకుఁదాఁ మొదటవరి
దశనే వివాహమాడినది.

హరిదేశంద్రుమా! ప్రేమైకభాపుఁడనై
నరతుఁడనియు, మనకుఁవెల్లడియగుచున్నది

కావున మా పాఠక లాలలితాహరి
ననుసరించి ప్రవర్తింతురని విన్నపము.

సంపూర్ణము.

మహిమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA122B117
పుస్తకం పేరు	లలిత
తారీఖు	28/10/24
ముందు అర్థం	NO
వెనుక అర్థం	NO
మొత్తం పేజీలు	1/3
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
భాగ పేజీలు	VI
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Soumya
పేజీలు విడదీసినది	Soumya
స్కాన్ చేసినది	Hasreena
పరిశ్ల చేసినది	THASIN
పేజీలు సరిచూసినది	
లైబ్రరీంగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good